

Koronapandemian vaikutusten minimointia vai velkojan oikeuksien heikentämistä? - Konkurssilain muutos takaisinsaannin ja velallisen rikosoikeudellisen vastuun näkökulmasta

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Kauppaoikeus
Pro gradu -tutkielma
Valtteri Sievänen
Kevät 2023

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Koronapandemian vaikutusten minimoointia vai velkojan oikeuksien heikentämistä? -

Konkurssilain muutos takaisinsaannin ja velallisen rikosoikeudellisen vastuun näkökulmasta

Tekijä: Valtteri Sievänen

Koulutusohjelma/oppiaine: Kauppa-oikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XI + 65

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tutkielma käsittelee koronapandemian johdosta säädetyn konkurssilain väliaikaista muutosta. Kyseisellä muutoksella poistettiin määräajaksi konkurssilain (120/2004) 2 luvun 3 §:n 3 kohta, jolloin velkoja ei pystynyt hakemaan velallista konkurssiin konkurssiuhkaisella maksukehotuksella. Alun perin muutoksen oli määrä lakata 31.10.2020, mutta muutoksen voimassaoloa jatkettiin 31.1.2021 asti.

Tutkimuksessa käsitellään kyseisen lakimuutoksen merkitystä takaisinsaanneille sekä velallisen rikosoikeudellisen vastuun toteutumista tilanteissa, joissa velkoja on maksukyvyttömänä tehnyt toimia, joista on aiheutunut haittaa tämän velkojille. Tarkastelun pääpaino pidetään ennen kaikkea velallisyriityksen johdon rikosoikeudellisessa vastuussa ja onko kyseinen lakimuutos avannut mahdollisuuksia velalliselle toimia velkojiaan vahingoittavasti joutumatta kuitenkaan itse rikosoikeudelliseen vastuuseen. Takaisinsaannin osalta tutkimus on kohdennettu takaisinsaantiaikoihin, tarkalleen ottaen niiden mahdollisen pitenemisen tai alkamatta jäämisen aiheuttamiin ongelmatilanteisiin.

Tutkimus hyödyntää lainopillista metodologiaa, jolloin siinä lainsäädännön ohella tukeudutaan vahvasti hallituksen esityksiin ja aiempaan oikeuskäytäntöön. Argumentointia täydennetään oikeuskirjallisuuden lähteillä. Etenkin oikeuskäytännöllä pyritään löytämään oikeudellisesti epäselviä tilanteita, jotka ainakin teoreettisesti voisivat tulla vastaavasti kyseeseen konkurssilain väliaikaisen muutoksen ja koronapandemian aikana. Lisäksi tutkimuksessa tehdään katsaus myös Yhdistyneen kuningaskunnan ja Saksan kansallisessa lainsäädännössä tehtyihin ratkaisuihin koronapandemian vaikutusten minimoimiseksi ja verrataan niitä Suomen vastaaviin toimiin. Tältä osin tutkimus hyödyntää myös oikeusvertailun metodologiaa.

Tutkielman johtopäätöksenä on, että säädetty konkurssilain muutos on madaltanut maksukyvyttömän velallisen kynnystä syyllistyä velallisen epärehellisyyteen tai velkojansuosintaan etenkin toimiessaan huolimattomasti ja mahdollisesti olematta täysin tietoinen tekemiensä toimien merkityksestä tämän maksukyvyille koronapandemian aiheuttamissa poikkeusoloissa. Suurin vaikutus tähän on lakimuutoksen antamalla lisäajalla velalliselle jatkaa toimintaansa maksukyvyttömänä, sillä konkurssiin joutumatta tämän toimia ei myöskään päästä tarkastelemaan kriittisemmin etenkin ulkopuolisen pesänhoitajan toimesta. Tästä johtuen tutkimuksessa ehdotetaan vastaavanlaisissa tilanteissa korostettavan enemmän velallisyhtiön johdon vastuuta kuten Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksassa on tehty, sekä pyrittävän tekemään selvemmin eroa pandemian aiheuttaman maksukyvyttömyyden ja muista syistä aiheutuneen maksukyvyttömyyden välillä.

Avainsanat: konkurssilaki, maksukyvyttömyys takaisinsaanti, rikosoikeudellinen vastuu, velkojien etu

Sisällysluettelo

LÄHTEET	IV
LYHENTEET	XI
1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuksen kohde, tarve ja ajankohtaisuus	1
1.2. Tutkimusmenetelmät ja lähdeaineisto	4
2. Velallisen maksukyvyttömyys konkurssin edellytyksenä	7
2.1. Lähtökohdat	7
2.2. Maksukyvyttömyys osakeyhtiölaissa ja takaisinsaantilaissa	10
2.3. Tilapäinen vai pysyvä maksukyvyttömyys	12
2.3.1. Velallisen omaisuuden muutettavuus rahaksi	12
2.3.2. Maksukyvyttömyyden kesto	13
2.3.3. Yhteenvedo maksukyvyttömyyden pysyvyydestä	14
2.4. Maksukyvyn säilymisestä vastuussa olevat tahot	15
2.4.1. Hallitus	15
2.4.2. Toimitusjohtaja	16
2.4.3. Tilintarkastaja	17
3. Koronapandemian ja konkurssilain muutoksen vaikutus takaisinsaantiin konkurssipesään	19
3.1. Takaisinsääntöjen periaatteet ja tavoitteet	19
3.1.1. Takaisinsääntöjen korjaavien ja ehkäisevien funktioiden	20
3.1.2. Velallisen läheisistä yleisesti	21
3.2. Pandemian ja konkurssilain muutoksen vaikutus takaisinsaantiin	23
3.3. Velallisen omaisuuspiirin määrittämisen haasteet konkurssilain muutoksen aikana	24
3.4. Lähipiirin vastuu konkurssilain muutoksen aikana	29
3.5. Konkurssilain muutoksen muut vaikutukset takaisinsääntöjen näkökulmasta	30
4. Maksukyvyttömän velallisen rikosoikeudellinen vastuu konkurssilain muutoksen aikana	32
4.1. Velallisen rikoksista yleisesti	33
4.2. Velkojansuosinta konkurssilain muutoksen aikana	35
4.2.1. Velkojansuosinnan tunnusmerkistö	35
4.2.2. Velan ennakoinnin maksu ja vakuuden antaminen	36
4.2.3. Epätavalliset maksuvälineet ja muut velallisen järjestelyt	37
4.3. Velallisen epärehellisyys konkurssilain muutoksen aikana	40
4.3.1. Velallisen epärehellisyys tunnusmerkistö	40
4.3.2. Luovutusten hyväksyttävyys	41

4.3.3. Velvoitteiden lisääminen	44
4.4. Konkurssilain muutoksen vaikutus syyteoikeuden vanhentumiseen.....	46
4.5. Koronapandemian merkitys toimintaympäristölle ja velallisen vastuulle.....	49
5. Koronapandemian vaikutus Saksan ja Yhdistyneen kuningaskunnan maksukyvyttömyyslainsäädäntöön.....	52
5.1. Saksa.....	52
5.2. Yhdistynyt kuningaskunta	56
6. Johtopäätökset	61
6.1. Pandemian ja konkurssilain yhteiskunnallinen vaikutus	61
6.2. Pandemia ja konkurssilain muutos tutkimuskysymyksen näkökulmasta	63

LÄHTEET

KIRJALLISUUSLÄHTEET

Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasinaho, Vesa: Osakeyhtiölaki I–II. Alma Talent Oy, päivittyvä verkkojulkaisu (päivitetty vuoden 2021 aikana), haettu 12.1.2023.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus (suom. Markus Wahlberg). Edita Publishing Oy, Helsinki 2005.

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita Publishing Oy, Keuruu 2018.

Hakamies, Kaarlo: Maksukyvyttömyydestä ja hyötymistarkoituksesta rikosoikeudellisena ongelmana. Oikeustiede - Jurisprudentia XLIV:2011 s. 133–234.

Hakamies, Kaarlo: Osakeyhtiö, laitton varojenjako ja rikosoikeus. Defensor Legis 4/2015, s. 726–734.

Hupli, Tuomas: Konkurssitakaisinsaanti oikeudenkäyntinä. Alma Talent Oy, Helsinki 2006.

Immonen, Raimo – Villa, Seppo: Osakeyhtiön varojen käyttö. Alma Talent Oy, Helsinki 2019.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.

Husa, Jaakko: Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa - oikeaa oikeusvertailua? Lakimies 5/2010, s. 700–718.

Kaarenoja, Ahti – Suontausta, Seppo: Maksukyvyttömyys ja osakeyhtiön varojenjako. Defensor Legis 2/2007, s. 239–256.

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna: Insolvenssioikeus. Alma Talent Oy, Helsinki 2017.

Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset, Tunnusmerkistöt ja yleiset opit. Edita Publishing Oy, Keuruu 2018.

Koponen, Pekka: KKO 1998:82 – velallisen varallisuusaseman huonontaminen velallisen epärehellisyudessa. Oikeustapauskommentaari, Lakimies 8/1999 s. 1272–1297.

Koponen, Pekka: Todellinen ja näennäinen varallisuuden luovutus velallisen rikoksissa. Defensor Legis 2/2001, s. 228–250.

Kyläkallio, Juhani – Irola, Olli – Kyläkallio, Kalle: Osakeyhtiö I–II. Edita Publishing Oy, Helsinki 2020.

Kärki, Anssi: Millaisia hyötyjä, vaikeuksia ja päällekkäisyyksiä wrongful trading-sääntelyn omaksuminen Suomessa aiheuttaisi? Julkaistu Edilexissä 1.10.2020, saatavilla osoitteesta www.edilex.fi/artikkelit/21462.

Laakso, Tapio – Laitinen, Erkki K. – Vento, Harri: Uhkaava maksukyvyttömyys ja onnistunut yrityssaneeraus. Talentum Oyj, Helsinki 2010.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Alma Talent Oy, päivittyvä verkkojulkaisu. Haettu 13.4.2022.

Lehtonen, Yrjö – Mökkönen, Kimmo – Töyrylä, Hannu – Seulu, Marja-Riitta – Tammenkoski, Riitta: Perintä ja luotonhallinta, Alma Talent Oy, päivittyvä verkkojulkaisu (päivitetty 9.11.2021), haettu 11.1.2022.

Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: Konkurssioikeus. Alma Talent Oy, Helsinki 2020.

Mähönen, Jukka – Säiläkivi, Antti – Villa, Seppo: Osakeyhtiölaki käytännössä. Alma Talent Oy, Helsinki 2006.

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: Osakeyhtiö III Corporate governance, Alma Talent Oy, Helsinki 2019.

Määttä, Kalle: Oikeustaloustieteen aakkoset, Helsinki 1999, Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2003.

Ruohonen, Janne: Osakeyhtiön voitonjaon maksukykytesti ja vastuu maksukyvyyn säilymisestä. Acta Universitatis Tamperensis 1723. Tampere University Press 2012. Julkaistu Edilexissä 23.5.2013, www.edilex.fi/lakikirjasto/10382.

Ruohonen, Janne: Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana, Alma Talent Oy, Helsinki 2020.

Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva, Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika: Varallisuus oikeus, Alma Talent Oy, päivittyvä verkkojulkaisu, haettu 13.9.2022.

Salo, Marika: Hyvä liiketoimintapäätös ja johdon vastuu. Alma Talent Oy, Helsinki 2015.

Savela, Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä. Alma Talent Oy, Helsinki 2015.

Schumpeter, Joseph A: Capitalism, Socialism & Democracy, George Allen & Unwin Ltd, Lontoo 1976.

Tuomisto, Jarmo: Takaisinsaanti, Alma Talent Oy, Helsinki 2021.

Vahtera, Veikko – Ruohonen, Janne – Kärki, Anssi – Salminen, Lassi – Saukkola, Laura: Selvitys osakeyhtiön velkojien suojan selventämisestä ja suojamennettelyiden helpottamisesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:37. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki 2020.

Vahtera, Veikko: Osakeyhtiön varojen lainaaminen yhdistykselle ilman hyväksyttävää syytä aiheutti osaltaan yhtiön maksukyvyttömyyden – toimitusjohtajan katsottiin syyllistyneen törkeään velallisen epärehellisyyteen (KKO 2021:34 – ään. 4–1). Oikeustapauskommentti, julkaistu Edilexissä 13.9.2021, www.edilex.fi/artikkelit/24484.

Watson, Nicky-Ray: Restrictions on winding-up petitions and statutory demands to protect companies as a response to COVID-19. Civil Practice Bulletin 2020, 155, sivut 2–7, Sweet & Maxwell, Lontoo 2020.

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitys Eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi, HE 102/1990 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi, HE 66/1988 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, HE 44/2002 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi, HE 53/2002 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi, HE 26/2003 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi, HE 109/2005 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi, HE 194/2006 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi konkurssilain 2 luvun 3 §:n väliaikaisesta muuttamisesta, HE 164/2020 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi konkurssilain 2 luvun 3 §:n väliaikaisesta muuttamisesta, HE 233/2020 vp.

Perustuslakivaliokunnan lausunto 12/2002 vp hallituksen esityksestä laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 216/2001 vp.).

OIKEUSKÄYTÄNTÖ

Kotimaiset tuomioistuimet

KKO 1997:28

KKO 1998:82

KKO 2000:74

KKO 2000:125

KKO 2002:46

KKO 2003:33

KKO 2004:69

KKO 2005:68

KKO 2005:119

KKO 2009:70

KKO 2011:33

KKO 2011:64

KKO 2012:102

KKO 2015:10

KKO 2021:8

KKO 2021:48

Rovaniemen hovioikeuden ratkaisu nro 837, diaarinumero R09/64, 22.9.2010.

Vaasan hovioikeuden ratkaisu nro 79, 28.1.1998.

Vaasan hovioikeuden ratkaisu, diaarinumero S20/642, 14.1.2021.

Ulkomaalaiset tuomioistuimet

England and Wales High Court (Chancery Division), decision [2020] EWHC 1551.

England and Wales High Court (Chancery Division), decision [2020] EWHC 3740.

VERKKOAINEISTO

Brusselsaers, Nele – Steadson, David – Bjorklund, Kelly – Breland, Sofia – Stillhoff Sörensen, Jens – Ewing, Andrew – Bergmann, Sigurd – Steineck, Gunnar: Evaluation of science advice during the COVID-19 pandemic in Sweden, Nature, open access -artikkeli, <https://www.nature.com/articles/s41599-022-01097-5>, julkaistu 22.3.2022, päivitetty 15.7.2022, haettu 16.10.2022.

Business Finland: Business Finlandilta uusi rahoitus yrityksille koronaviruksen aiheuttamien vaikeuksien ratkaisemiseksi, <https://www.businessfinland.fi/ajankohtaista/uutiset/tiedotteet/2020/business-finlandilta-uusi-rahoitus-yrityksille-koronaviruksen-aiheuttamien-vaikeuksien-ratkaisemiseksi>, julkaistu 17.3.2020, haettu 8.1.2023.

DLA Piper: An international guide to changes in insolvency law, <https://www.dlapiper.com/en/us/insights/publications/2020/03/coronavirus-what-european-governments-are-doing-to-support-businesses/>, julkaistu 1.12.2020, haettu 2.11.2022.

Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö (Eurofound): ”Germany: Rescue procedures in insolvency”, <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/erm/legislation/germany-rescue-procedures-in-insolvency>, päivittyvä verkkajulkaisu, haettu 19.11.2022.

Linna, Tuula: Konkurssilain väliaikaisuus kasaa ongelmia. Lakimiesliiton blogi, <https://www.lakimiesliitto.fi/blogi/konkurssilain-valiaikaisuus-kasaa-ongelmia/>, julkaistu 22.10.2020, haettu 20.11.2022.

MaRa: ”Konkurssilain muutos päättää velallisen suojan helmikuussa – matkailu- ja ravintola-alaa uhkaa konkurssiaalto”, <https://www.mara.fi/ajankohtaista/uutiset/konkurssilain-muutos-paattaa-velallisen-suojan-helmikuussa-matkailu-ja-ravintola-alaa-uhkaa-konkurssiaalto.html>, julkaistu 9.12.2020, päivitetty 26.1.2021, haettu 13.4.2022.

OECD: Bankruptcy rates fall during COVID-19, <https://www.oecd.org/coronavirus/en/data-insights/bankruptcy-rates-fall-during-covid-19>, julkaistu 23.8.2021, haettu 11.11.2022.

Reuters: German Cabinet approves plans to relax insolvency rules, <https://www.reuters.com/markets/europe/german-cabinet-approves-plans-relax-insolvency-rules-2022-10-05/>, julkaistu 5.10.2022, haettu 12.11.2022.

Saksan valtiovarainministeriö: Comprehensive pandemic-related assistance for companies and self-employed individuals, <https://www.bundesfinanzministerium.de/Content/EN/Standardartikel/Topics/Priority-Issues/Corona/comprehensive-pandemic-crisis-support.html>, julkaistu 1.7.2020, haettu 9.1.2023.

Squire Patton Boggs: Impact of COVID-19 on Insolvency Laws: How Countries Are Revamping Their Insolvency and Restructuring Laws to Combat COVID-19, <https://www.squirepattonboggs.com/-/media/files/insights/publications/2020/04/global-impact-of-covid19-on-insolvency-laws/global-impact-of-covid19-on-insolvency-laws.pdf>, julkaistu 25.8.2021, haettu 4.11.2022.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Konkurssit (verkkojulkaisu). ISSN=1798–4424. Marraskuu 2020. Helsinki: Tilastokeskus (viitattu 25.9.2022). Saantitapa: https://www.stat.fi/til/konk/2020/11/konk_2020_11_2020-12-16_tie_001_fi.html.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Konkurssit (verkkojulkaisu). ISSN=1798–4424. Joulukuu 2021. Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 19.11.2022). Saantitapa: https://www.stat.fi/til/konk/2021/12/konk_2021_12_2022-01-17_tie_001_fi.html.

UK:n parlamentti, House of Commons, Public Administration and Constitutional Affairs Committee (PACAC): Coronavirus Act 2020 Two Years On, <https://publications.parliament.uk/pa/cm5802/cmselect/cmpubadm/978/report.html>, julkaistu 18.3.2022, haettu 4.1.2023.

YLE Uutiset: ”Analyytikot tuloskaudesta: Valtaosa yhtiöistä tekee tulosennätyksiä ja tämän vuoden näkymiäkin korotetaan pian”, <https://yle.fi/uutiset/3-12279017>, julkaistu 21.1.2022, haettu 18.11.2022.

YLE Uutiset: ”Konkurssihakemusten määrä liki kolminkertaistui tänään viime viikosta – tuomioistuinvirasto pelkää ruuhkautumista lähiviikkojen aikana”, <https://yle.fi/uutiset/3-11766411>, julkaistu 1.2.2021, haettu 28.8.2022.

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KPL	Kirjanpitolaki 1336/1997
KonkL	Konkurssilaki 120/2004
OYL	Osakeyhtiölaki 624/2006
RL	Rikoslaki 39/1889
TakSL	Laki takaisinsaannista konkurssipesään 758/1991
UK	Yhdistynyt kuningaskunta
TTL	Tilintarkastuslaki 1141/2015
VanhL	Laki velan vanhentumisesta 728/2003

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen kohde, tarve ja ajankohtaisuus

Maailmanlaajuisen koronapandemian johdosta Suomen hallitus ja tasavallan presidentti totesivat 16.3.2020 Suomessa vallitsevan poikkeusolot.¹ Tästä johtuen Suomen konkurssilakiin (120/2004) tehtiin muutos poistamalla 1.5.2020 – 31.10.2020 väliselle ajalle kyseisen lain 2 luvun 3 §:n 2 momentin 3 kohta, jonka nojalla velkoja aiemmin pystyi hakemaan velallisen konkurssiin ns. konkurssiuhkaisella maksukehotuksella. Muutos koski sellaisia saatavia, jotka olisivat erääntyneet 1.3-31.10.2020 välisenä aikana. Tarve tälle muutokselle syntyi pääasiassa koronaviruspandemian takia ja sillä pyrittiin turvaamaan yritysten maksu- ja toimintakykyä sekä yhteiskunnan ja talouden toimintaa yleisesti poikkeusolojen aikana.

Myöhemmin kyseinen lakimuutos sai jatkoa väliaikaisella lailla ja kielto konkurssiuhkaisen maksukehotuksen käytöstä poistettiin lopulta vasta 1.2.2021. Kyseisestä ajankohdasta eteenpäin konkurssiuhkaisen maksukehotuksen noudattamatta jättäminen muodosti maksukyvyttömyysolettaman vasta, kun velallinen ei 30 päivän (nykyisen 7 päivän sijaan) kuluessa velkojan maksukehotuksesta maksanut tämän selvää ja erääntynyttä saatavaa. Kyseistä lakimuutosta puolestaan sovellettiin 30.9.2021 asti.²

Lakimuutoksella siis pyrittiin antamaan mahdollisuus velallisyriitykselle varautua tulevaan, koronapandemian jälkeiseen aikaan, mutta toisaalta sillä on saatettu lykätä ainoastaan konkurssin uhkaa. Tämä siitä syystä, että lakimuutoksella ei sinällään ole poistettu velallisyriityksen maksuvaikeuksia. Näin ollen on ollut hyvinkin todennäköistä, että jo ennestään maksuvaikeuksissa ollut yritys on lakimuutoksen aikana käynyt yhä ylivelkaiseemmaksi, koska velkaantumista ei ole voitu pysäyttää velkojan konkurssihakemuksella. Tämä puolestaan voi asettaa rikosoikeudellisia seuraamuksia yrityksen johdossa oleville tahoille, jos velkoja pystyy osoittamaan, että nämä ovat menetelleet huolimattomasti. Lisäksi takaisinsaannit velallisyhtiöiden konkurssipesiin tulevat vaikeutumaan, sillä takaisinsaantiajat eivät pääse alkamaan ja velalliselle on annettu lisää aikaa normaalisti sen konkurssipesään kuuluvan omaisuuden siirtämiseen velkojiensa

¹ HE 164/2020 vp, s. 3.

² HE 233/2020 vp.

ulottumattomiin. Ylivelkaantuneiden yritysten määrän kasvaessa voidaan perustellusti myös odottaa konkurssien määrän kasvavan myöhemmin väliaikaisen lakimuutoksen poistuttua käytöstä.

Lakimuutos säädettiin nopeasti järjestämättä varsinaisia lausuntokierroksia, mikä puolestaan on voinut jättää tulkinnanvaraisuutta sen soveltamisen osalta tai jättänyt ottamatta asianmukaisesti huomioon velkojien ja velallisten oikeuksia tai velvollisuuksia. Yllä selostetusta tutkimuksen taustasta voidaankin johtaa seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Onko velkoja tai velallinen asetettu uudella lakimuutoksella väliaikaisesti juridisesti tai taloudellisesti heikompaan asemaan?
2. Voidaanko mahdollista edellä mainittua aseman muutosta pitää väliaikaisesti hyväksyttävänä?
3. Voiko velkojalle aiheutua kohtuutonta haittaa velallisen toiminnasta lakimuutoksen aikana takaisinsaantitilanteissa?
4. Kuinka hyvin velallisen rikosoikeudellinen vastuu toteutuu muun muassa mahdollisissa velkojansuosintatilanteissa konkurssilain muutoksen aikana?

Tarve tutkimukselle kumpuaakin juuri sen aiheen ajankohtaisuudesta. Yleisesti ottaen tällä hetkellä jokaisen yrityksen intressipiirissä on selvittää koronapandemiasta mahdollisimman pienillä taloudellisilla vahingoilla, mutta samalla myös velkojille tulisi turvata heidän oikeutensa saada saatavalleen suoritus. Tutkimusongelma ilmentääkin ajankohtaista tasapainottelua näiden kahden osapuolen oikeuksien välillä ja sitä, onko toinen asetettu uudella konkurssilain muutoksella ainakin hetkellisesti epäedullisempaan asemaan. Muun muassa velkojan näkökulmasta velallisen kelpoisuus konkurssiin ulottuu viime kädessä hyvinkin laajalle, sillä yleinen lähtökohta on, että toimijan on vastattava varallisuudellaan sitoumuksistaan ja esimerkiksi konkurssikelvottomuus muodostaa vain selkeän poikkeuksen tästä pääsäännöstä³.

Koronapandemia tutkimuksen kirjoittamishetkellä jatkuu edelleen ja sen vaikutukset näkyvät yritysten liiketoiminnassa vielä konkurssilain väliaikaisen muutoksen päättymisen jälkeenkin. Tutkimuksella pyritään löytämään mahdollisia ongelmakohtia edellä mainittuihin kysymyksiin liittyen myös siitä näkökulmasta, että niihin osataan jatkossa

³ Könkkölä – Linna, 2020, s. 74.

kiinnittää huomiota, jos vastaavanlaiseen järjestelyyn joudutaan turvautumaan tulevaisuudessakin.

Tutkimus rajataan siten, että tutkimuskysymysten lähempi tarkastelu kohdennetaan pääasiassa osakeyhtiömuodossa toimiviin velallisiin, joihin tutkimuksessa viitataan muun muassa termeillä ”velallisyhtiö” tai ”velallinen”. Koronapandemian vaikutukset esimerkiksi yksityishenkilöiden konkursseihin tai velkajärjestelyihin jätetään tarkastelun ulkopuolelle. Lisäksi tarvetta ei ole lähemmin tarkastella velallisen hakemia konkurssreja, vaan pääpaino pidetään juuri velkoja-aloitteisissa konkurseissa. Tämä siitä syystä, että velallisoitteisessa konkurssissa ei ole mitään velallisen taloudellista tilaa koskevia edellytyksiä, vaan velallinen saa aina halutessaan hakea itsensä konkurssiin.⁴ Huomioitavaa kuitenkin on, että tällaisessakin tilanteessa velallisen tulee kuitenkin myös täyttää maksukyvyttömyyden edellytys. Tosin riittäväksi näytöksi velallisen maksukyvyttömyydestä katsotaan jo pelkästään tämän oma ilmoitus, ellei erityisiä syitä olla hyväksymättä ilmoitusta ilmene.⁵ Velkojan saatavien osalta tarkastelu painottuu luonnollisesti tämän riidattomiin saataviin, sillä epäselvät ja riidanalaiset saatavat eivät voi toimia perusteena haettaessa velallista konkurssiin.⁶

Velallis- ja velkojaosapuolten taloudellisesta sekä juridisesta näkökulmasta katsottuna konkurssilainsäädäntömme on viimeksi kohdannut merkittävämpiä muutoksia 1990-luvun laman jälkeen vuonna 1993, jolloin velkojien tasa-arvoa parannettiin ja tehtiin kolme uutta, toisiinsa läheisesti liittyvää uudistusta. Näitä olivat velkojien maksunsaantijärjestystä koskeva uusi lainsäädäntö (voimaan 1.1.1993), yksityishenkilön velkajärjestelyä koskeva laki (voimaan 8.2.1993) sekä yrityksen saneerausta koskeva lainsäädäntö (voimaan 8.2.1993). Uudistuksella saatavaryhmien etuoikeuksia poistettiin, jolloin etuoikeutetuiksi jäivät eräitä elatusapusaatavia ja siirtymävaiheen järjestelyjä lukuun ottamatta vain panttisaatavat, joihin liittyy erityinen etuoikeus velallisen omaisuuteen. Muuten velkojan oikeus velallisen varoihin määräytyy sen mukaan, mikä on velkojan saatavan suhteellinen osuus muista vastaavassa asemassa olevista saatavista.⁷

⁴ HE 26/2003 vp, s. 9.

⁵ KonkL 2 luvun 3 §:n 1 mom.

⁶ Velkojan saatavan riidattomuudesta ja oikeudesta vaatia velallista konkurssiin säädetään tarkemmin KonkL:n 2 luvun 2 §:ssä. Ks. tästä tarkemmin esim. Koulu ym. 2017, II Konkurssioikeus – 3. Konkurssin edellytykset ja esteet – Saatava velkojan konkurssihakemuksen esteenä tai Könkkölä – Linna 2020, II Konkurssin aloittaminen – 4.3 Velkojan saatavan osoittaminen.

⁷ HE 26/2003 vp, s. 7.

Tutkimuksessa avataan velallisen maksukyvyttömyyden käsitettä tarkemmin sekä tarkastellaan, tuottaako konkurssilain muutos hankaluuksia osoittaa velallisen maksukyvyttömyyden olemassaoloa, sillä yksi ja ehkä merkityksellisin konkurssilain maksukyvyttömyyden perusteista on ollut väliaikaisesti poissuljettuna. Tämän jälkeen tutkimuksessa keskitytään tarkemmin siihen, onko lakimuutos aiheuttanut tulkinnanvaraisia takaisinsaantitilanteita ja onko velalliselle avautunut mahdollisuus välttää rikosoikeudellinen vastuu poikkeusolojen aikana tai voidaanko tältä vaatia korostettua velvollisuutta olla tietoinen tekemiensä oikeustoimien merkityksestä maksukyvyllään ja velkojien oikeudelle saada suoritus saatavilleen.

1.2. Tutkimusmetodit ja lähdeaineisto

Tutkimuksessani tulen käyttämään pääasiallisesti oikeusdogmaattista eli lainopillista metodologiaa. Lainopin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus ja tehtävänä tulkita ja systematisoida sitä.⁸ Tutkimukseni lähtökohtana lainopillisen tutkimuksen perinteen mukaan, on paneutua tarkasteltavan oikeusnormilauseen kielelliseen sisältöön ja saada tätä kautta käsitys lainsäätäjän ajamasta tarkoituksesta. Lähteinä merkittävimmissä osassa tutkimustani ovat hallituksen esitykset sekä erilaiset lainvalmistelua koskevat mietinnöt.

Yleisesti ottaen, lainopillista tutkimuskysymystä lähestytään hyödyntäen erilaisia tulkinta-, ratkaisu-, oikeuslähde- ja punnintanormeja.⁹ Näistä metodeista etenkin jäljempänä esiteltävät tulkinta- ja punnintanormit voidaan nähdä merkityksellisimpinä tutkimukselleni. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään laajasti oikeuskäytäntöä hyödyntävää lainopillista tulkintanormia vertaamalla aiemmissa ratkaisuissa tehtyjä ratkaisuja tarkasteltaviin poikkeusoloihin. Suoraan lakimuutokseen tiiviisti yhteydessä olevaa oikeuskäytäntöä ei ole kirjoitushetkellä syntynyt ja sellaista tuskin tulee suurissa määrin syntymään tulevaisuudessakaan.

Lainsäätäjän tarkoituksen tulkitsemisen jälkeen tutkimusongelman laajempi tarkastelu lähtee siis liikkeelle juuri teleologiseen eli tarkoituksiperäopilliseen tulkintamettiin tukeutuen. Tutkimuksessani kyseisellä metodilla selvitetään niitä tavoitteita, joita konkurssilain muutoksella pyritään edistämään ja millaisiin lopputuloksiin lakimuutos voi

⁸ Hirvonen 2011, s. 21–22.

⁹ Hirvonen 2011, s. 36.

johtaa. Lopputulosten osalta pyritään ennen kaikkea löytämään sekä velkojan että velallisen aseman heikkenemisen tai vahvistumisen puolesta puhuvia seikkoja. Konkreettisenä esimerkkinä mainittakoon, että lakimuutoksessa on puututtu velkojan perusoikeuteen saada suoritus saatavalleen.

Tutkimuksen loppupuolella oikeustaloustieteellistä metodologiaa hyödyntäen selvitetään uuden oikeustilan aiheuttamia vaikutuksia elinkeinoelämäämme ja yhteiskuntaamme laajemmin. Näin ollen pandemian ja lakimuutoksen vaikutukset tuodaan osaksi suhdannevaihteluiden tutkimista. Lainopilliselle tutkimukselle oikeustaloustiede antaa metodisen lisän, jonka avulla tutkimuksen tuloksia tukevaa argumentointia voidaan rikastuttaa. Oikeustaloustieteen lainopilliselle lähestymistavalle on ominaista se, että lain tulkinnassa käytetään hyväksi talousteoreettista argumentointia ja joskus myös empiirisiä taloustieteellisiä tutkimustuloksia. Oikeustaloustieteen voidaan katsoa tuovan sekä sisäistä laintulkinnan ja oikeussäännösten systematisoinnin että ulkoista, ikään kuin sivullisen tarkkailijan näkökulmaa.¹⁰

Kaiken kaikkiaan tutkimustani silmällä pitäen voidaan sanoa, että lainopillisista tulkintameteodeista hyödyllisimmiksi tulevat muodostumaan menetöt, joilla pystytään selvittämään konkurssilain muutoksen sisältöä tarkemmin ja ottamaan kantaa, onko uudella lakimuutoksella lainsäätäjän asettamiin tavoitteisiin päästy niin oikeudellisesta, taloudellisesta kuin yhteiskunnallisestakin näkökulmasta.

Tulen myös hieman hyödyntämään metodina oikeusvertailua selvittääkseni, millaisin kansallisin konkurssilainsäädännöllisin keinoin Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Saksassa on pyritty paikkaamaan pandemian aiheuttamaa yritysten taloudellista epävarmuutta. Oikeusvertailu metodina antaa pääasiassa lisäarvoa tutkimukselle täydentämällä lainopillista metodologiaa, jolloin oikeusvertailussa itsessään ei ole tarkoituksenmukaista ja mielekäästä mennä kovin syvälle.¹¹ Tulen tarkastelemaan muun muassa, miten koronapandemian haitallisten vaikutusten minimoinnissa on onnistuttu

¹⁰ Määttä, 1999, s. 10

¹¹ Esim. Husa jaottelee oivallisesti oikeusvertailevan metodin asteisiin 1-5 niiden syvällisyyden mukaan. Pro gradu -tasoinen tutkimus jäänee yleensä kyseisen asteikon kevyempään päähän (1-3), ellei kyseessä ole varsinaisesti oikeusvertaileva tutkimus. Tämänkin tutkimuksen osalta oikeusvertailu UK:n, Saksan ja Suomen välillä kohdistuu lähinnä yksittäisiin insolvenssioikeudellisiin lainsäädännön muutoksiin. Tällaista vertailua voidaan käyttää kritiikkiin ja mahdollisten kehityskohteiden tunnistamiseen, mikä on tyyppillistä oikeusvertailevan metodin ensimmäisille asteille. Ks. tarkemmin Husa 2010, s. 714–717.

kyseisissä valtioissa ja onko kyseisten valtioiden poikkeussäätely mahdollisesti jättänyt tulkinnanvaraa konkurssiosapuolten aseman ja oikeuksien osalta.

2. Velallisen maksukyvyttömyys konkurssin edellytyksenä

2.1. Lähtökohdat

Velallisen maksukyvyttömyys lisättiin konkurssisääntöön (31/1868) yhdeksi konkurssiperusteeksi vuonna 1993 ja myöhemmin säädetyssä konkurssilaisissa maksukyvyttömyys olikin jo säädetty konkurssin aloittamisen ainoaksi perusteeksi. Yleistä maksukyvyttömyysperustetta on aiemman lain voimassa ollessa käytetty lähinnä tukemaan velkojan muuhun konkurssiperusteeseen nojautuvaa hakemusta. Maksukyvyttömyyden perusteella konkurssia voitiin hakea myös silloin, kun velkojan saatava ei ole eräännytynyt tai muuten pantavissa maksuun. Tällöin velkoja ei voinut vedota minkään erityisen konkurssiperusteen olemassaoloon.¹² Yleisesti ottaen maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan KonkL:n 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan sitä, että velallinen on muuten kuin tilapäisesti kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä.

KonkL 2 luvun 3 §:ssä määritellään indisiot velallisen maksukyvyttömyydelle. Velkojan tulee siis nimenomaisesti vedota tällaiseen tosiseikkaan hakiessaan velallista konkurssiin.¹³ Konkurssiuhkaisen maksukehotuksen osalta oletus velallisen maksukyvyttömyydestä täyttyy, kun velallinen on tai on ollut viimeisen vuoden aikana ennen konkurssihakemuksen tekemistä liike- tai ammattitoiminnastaan kirjanpitovelvollinen ja velkojalla on velalliselta selvä ja eräännytynyt saatava. Velkojan asema ja tämän saatava voi perustua velallisen nimenomaisesti antamaan velkasitoumukseen tai muuhun velvoitteeseen, esimerkiksi veroihin tai muihin julkisiin maksuihin. Lisäksi velalliselle on tullut antaa todisteellisesti tai, jos edellytykset siihen ovat olemassa, oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 11 luvun 7 §:ssä säädettyä sijaistiedoksiantomenettelyä noudattaen tiedoksi maksukehotus, jossa on mainittu saatavan peruste ja määrä sekä maksun laiminlyönnistä seuraava konkurssin uhka. Kun viikon kuluessa tiedoksisaannista velka on edelleen maksamatta, velkojan tulee hakea velallista konkurssiin kolmen kuukauden kuluessa viikon määräajan päättymisestä.¹⁴ Tästä indisioista säädetään siis KonkL:n 2 luvun 3 §:n 2 momentin 3 kohdassa.¹⁵

¹² HE 26/2003 vp, s. 36–37.

¹³ Koulu ym 2017, s. 187.

¹⁴ Könkkölä – Linna 2020, s. 121.

¹⁵ Muut KonkL:n 2 luvun 3 §:n 2 mom. säädetyt maksukyvyttömyyden indisiot ovat velallisen maksujen lakkauttaminen (1 kohta) sekä tulokseton ulosotto (2 kohta). Tutkimuksessa näitä indisioita ei kuitenkaan käsitellä tarkemmin, sillä konkurssilain muutos on koskenut ainoastaan konkurssiuhkaista maksukehotusta.

Tulokseton maksukehotus on käytännössä yleisin velallisyriityksiä koskeva maksukyvyttömyyden lakiperusteinen ilmentymä ja peruste velkojan tekemälle konkurssihakemukselle.¹⁶ Tämän taustalla vaikuttaa tavoite siitä, että voidakseen toimia markkinoilla yritysten tulee kyetä ajoissa selviytymään maksuvelvoitteistaan eikä pitkää maksuviivästystä tarvitse joka tilanteessa suvaita. Konkurssiuhkaisen maksukehotuksen käyttämisen kriteerit ovat konkurssilaisissa (3 §:n 2 momentin 3 kohta sekä 3 momentti) säännelty varsin yksityiskohtaisesti eri aikamääreineen. Oletukseen voi siis vedota hakijavelkoja, jonka saatavaa maksukehotus koskee.

Liiketaloudellisesta näkökulmasta velallisen maksukyvyn arvioimiseksi on merkitystä sen tekemällä maksukykyisyydestillä. OYL:n 13 luvun 2 §:n mukaan varoja¹⁷ ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden. Toisin sanoen yhtiön maksukyky tulisi säilyä, vaikka se päättäisikin jakaa varojaan osakkeenomistajille. Riittävän maksukykyisyyden laskemiseksi velallisyhtiön tulisi ottaa huomioon ainakin erääntyvien velkojen ja maksuun käytettävissä olevien varojen lisäksi sen kassareservin määrä, jonka yritys tarvitsee selvitäkseen normaaliin liiketoimintaan liittyvistä riskeistä.¹⁸ Lisäksi muun muassa Laakso on todennut, että yrityksen liikevaihtoon suhteutettuna keskimäärin 3 %:n kassa olisi riittävä tämän riskikatevaraukseen. Kassan riskikatevarauksen määrittämiseksi tulisi ottaa huomioon ainakin tiedossa olevien tulojen ja menojen lisäksi aiemmin toteutuneet kassavolatiliteetin vaihtelut sekä siihen vaikuttavat muut riskit.¹⁹ Liiketaloudellisesta näkökulmasta velallista voitaisiin siis pitää perustellusti maksukyvyttömänä, jos sen kassan riskikatevaraus jää selvästi alle Laakson noudattaman rajan.

Vaikka edellä mainitut lainsäädäntöön sisällytetyt edellytykset on asetettu ehdottomiksi, ei lakiin kuitenkaan ole otettu esim. saatavan määrälle vaadittavaa vähimmäismäärää, vaikka konkurssia ei voidakaan pitää asianmukaisena vähäisten saatavien perintäkeinona. Joskus kuitenkin konkurssiin asettaminen myös vähäisten saatavien nojalla voidaan nähdä

¹⁶ Tilanne ollut tämä jo konkurssilainsäädäntöä uudistettaessa vuonna 2003, HE 26/2003 vp, s. 43.

¹⁷ On syytä täsmentää, että osakeyhtiön varojenjaosta tässä tutkimuksessa puhuttaessa tarkoitetaan OYL:n 13 luvun 1 §:n mukaisia varojenjakoja. Näin ollen varojen jakamista osakkeenomistajille OYL:n tarkoittamassa mielessä ei ole esimerkiksi se, että osakeyhtiö palauttaa heille heiltä liikaa perimiään maksuja, tai että osakeyhtiö korvaa osakkaalleen työn tai maksun, minkä tämä, vaikkapa oma-aloitteisesti on suorittanut yhtiön puolesta ja hyväksi. Kyläkallio ym. 2020, s. 1132.

¹⁸ Hakamies 2015, s. 733.

¹⁹ Laakso ym. 2010, s. 272–274.

toimenpiteenä, jolla pyritään estämään velallisen lisävelkaantuminen.²⁰ Velallisen kulloistakin taloudellista tilannetta tuleekin tarkastella tapauskohtaisesti²¹ ja joskus asianmukaisinta voi olla tulojakin saavan velallisen hakeminen konkurssiin.

Tästä oli kyse tapauksessa KKO 2000:125. Yhtiöllä oli edelleen ollut vuokratuloja, ja se oli perinyt saataviaan, mutta arvioitaessa sen maksukyvyttömyyttä ei näillä tuloilla velkojen kokonaismäärään verrattuna ollut merkitystä. Myöskään emoyhtiön antama, vieraan pääoman ehtoisella lainalla ei ollut merkitystä, sillä lainalla ei pyritty hoitamaan tilapäisiä maksuvaikeuksia: käytännössä uudella luotolla maksettiin toimintansa päättäneen yhtiön vanhoja luottoja, mutta nimenomaisesti maksukyvyyn ei voitu katsoa parantuneen.

Velallisen maksukyvyttömyyden arviointi tämän liiketoimintaa kokonaisuutena tarkastellen olisi tarpeellista lähinnä silloin, kun velkoja ei voi vedota konkurssihakemuksensa tueksi mihinkään konkurssilaisissa määriteltyyn oletukseen. Samoin kokonaisarviointiin voidaan myös tukeutua, kun velallinen väittää maksukyvyttömyysoletuksen täytymisestä huolimatta olevansa edelleen maksukykyinen.

Velkojalla on toki myös oikeus hakea velallista konkurssiin, vaikka velkojan saatava ei olisikaan vielä eräännyt. Periaatteessa mikä tahansa saatava, jolle konkurssissa voidaan maksaa suoritus konkurssipesän varoista, kelpaa konkurssihakemuksen perusteeksi, kunhan saatavan olemassaolosta on konkurssilain 2 luvun 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla riittävä selvyyden konkurssin aloittamisesta päätettäessä.²² Huomionarvoista kuitenkin on, että eräännyttömien saatavien velkoja on huomommassa asemassa verrattuna velkojaan, jonka saatava puolestaan on ehtinyt jo eräännyä. Velkoja, jonka saatava ei ole vielä eräännyt, ei voi vaatia välitöntä maksua saatavastaan, vaan tämän voidaan katsoa olevan velvollinen tyytymään kolmannen asettamaan tai tarjoamaan maksun turvaavaan vakuuteen.

Edellä mainittu ei luonnollisesti ole täysin poikkeuksetonta. Velkoja, jonka saatava ei ole vielä eräännyt voi hakea velallista konkurssiin, jos tämän toiminnasta käy selvästi ilmi,

²⁰ HE 26/2003, s. 18.

²¹ Esim. Airaksinen ym. tunnistavat maksukyvyyn tapauskohtaisesta arvioinnista vaikeimpina ne käytännön tilanteet, jolloin yhtiö sinänsä pystyy suoriutumaan velvoitteistaan, mutta yhtiö rikkoo tai tiedetään, että se tulee rikkomaan lainasopimuksen ehtoja, yleensä asetettuja taloudellisia tunnuslukuja, tavalla, joka oikeuttaa lainanantajan irtisanomaan lainan. Airaksinen ym. 2021, IV OSA Yhtiön varojen jakaminen – 13. luku Varojen jakaminen – Yleiset säännökset – 2 §.

²² Könkkölä – Linna 2020, s. 99.

että saatavalle ei ole tulevaisuudessa odotettavissa suoritusta lainkaan esimerkiksi velallisen toiminnan lopettamisen takia.

Tapauksessa KKO 1997:28 omaisuudenhoitoyhtiö Arsenal-SSP Oy haki Kiteen Peltityö Oy:tä konkurssiin konkurssisäännön 6 §:n 1 momentin f-kohdan perusteella, vaikka velallisyhtiön saatavat eivät vielä olleet erääntyneet. Velallisyhtiö oli kuitenkin jo lopettanut liiketoimintansa ja myynyt lähes kaiken vaihto- ja käyttöomaisuutensa. Jäljelle jääneet varat eivät riittäneet kattamaan yhtiön velkoja, joten yhtiö asetettiin konkurssiin. Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan velallisyhtiön saatavien erääntymättömyys ei ollut konkurssiin asettamisen esteenä. Lisäksi sen mukaan yhtiön maksukyvyttömyyden arvioiminen ei vaadi, että kysymys olisi erääntyneistä veloista. Jos velallinen näin havaitaan maksukyvyttömäksi, erääntymättömänkin saamisen velkojan oikeus vaatii, että velallisen omaisuus luovutetaan konkurssiin. Itse asiassa erääntymättömän saatavan velkojalla on jopa perustellumpi tarve saada velallinen asetetuksi konkurssiin kuin erääntyneen saamisen velkojalla.

Edellä selostetusta tapauksesta voidaan päätellä, että velallinen on siis pysyvästi maksukyvytön, jos sillä ei ole riittävästi kassavaroja jo erääntyneiden tai lähitulevaisuudessa erääntyvien velkojen maksamiseen. Lisäksi tällöin velallinen ei kykene myöskään realisoimaan omaisuuttaan riittävän nopealla aikataululla taikka saa velkojensa maksamiseksi pankista luottoa tai muuta rahoitusta taikka kykene sopimaan velkojensa kanssa maksujärjestelyistä. Velallisen maksukyvyttömyyttä arvioitaessa voidaan joutua tarkastelemaan pidemmälläkin aikavälillä velallisen sitoumusten maksuaikatauluja sekä velallisen tulevaa ansaintakykyä ja luotonsaantimahdollisuuksia.

2.2. Maksukyvyttömyys osakeyhtiölaissa ja takaisinsaantilaissa

Tutkimukselle ja ennen kaikkea velallisen maksukyvyttömyyden olemassaolon tunnistamiseksi on tarpeen hakea tulkinta-apua myös OYL:n ja TakSL:n mukaisista maksukyvyttömyyden määritelmistä. Velallisen maksukyvyttömyyttä tarkastellessa kyseiset lait tulee kuitenkin pitää erillään KonkL:n maksukyvyttömyyden indisioista. Niitä hyödyntämällä voidaan kuitenkin saavuttaa arvokasta tietoa sen osalta, mitä seikkoja tulisi ottaa huomioon arvioitaessa velallisen maksukykyä.

Maksukyvyttömyyden osalta yleisluontoinen määritelmä on siis sisällytetty myös TakSL:n 4 §:ään.²³ Lisäksi OYL:n 13 luvun 2 § määrittelee kriteerit sille, että varojen jakaminen omistajille tulee tehdä yhtiön maksukykyisyyden säilyminen edellä.²⁴ Sekä TakSL:n että OYL:n säännökset antavat paljon tukea maksukyvyyn määrittelylle konkurssioikeudellisesta näkökulmasta.

Osakeyhtiöoikeudellinen maksukyvyttömyys itsessään olisi kuitenkin hyvä pitää erillään sekä konkurssilain että takaisinsaantilain mukaisesta maksukyvyttömyydestä, sillä kyseisten lakien esitöiden mukaan huomioon on otettava arviointihetken tilanteen lisäksi myös tulevaisuus puntaroimalla velallisen tekemien oikeustoimien vaikutusta tämän maksukyvyyn säilymiseen. Silti esimerkiksi Kaarenoja ja Suontausta ovat todenneet, että maksukyvyttömyyden tulkinnassa takaisinsaantilailla on kuitenkin merkitystä, kun haetaan tulkinta-apua osakeyhtiöoikeudellisen maksukyvyyn käsitteeseen. Osakeyhtiöoikeudellisesti maksukykyä arvioidaan varojenjakotilanteissa jossain määrin eri näkökulmasta kuin maksukyvyttömyystilanteissa.²⁵ Erityisen tärkeää on huomioida myös se seikka, että insolvenssioikeudellisen maksukyvyttömyyden osoittaminen on aina velkoja-aloitteista ja näin ollen näyttökysymys. Yhtiöoikeudellisen maksukyvyyn arvioimiselle tunnusomaista on enemmänkin arvioida yhtiön toiminnan jatkumisen edellytyksiä, kun puolestaan insolvenssioikeudellinen maksukyvyyn arviointi painottuu velallisen toiminnan loppuvaiheeseen.²⁶ Jossain määrin ongelmallista on siis myöskin se, että OYL:n maksukykyä säännöksestä ei tällä hetkellä ilmene, että maksukyvyyn arvioinnissa tulisi ottaa huomioon myös ennakoitavissa olevat yhtiön tulevaan maksukykyyn vaikuttavat seikat.²⁷ Tällaisena seikkana siis toimisi juuri globaali koronapandemia.

²³ ”Maksukyvyttömyydellä tarkoitetaan tässä laissa sitä, että velallinen muuten kuin tilapäisesti on kykenemätön maksamaan velkojaan niiden erääntyessä. Ylivelkaisuudella tarkoitetaan sitä, että velallisen velat ovat suuremmat kuin hänen varansa.”

²⁴ ”Varoja ei saa jakaa, jos jaosta päätettäessä tiedetään tai pitäisi tietää yhtiön olevan maksukyvytön tai jaon aiheuttavan maksukyvyttömyyden.”

²⁵ Kaarenoja – Suontausta 2007, s. 247.

²⁶ Mähönen ym. 2006, s. 421–423.

²⁷ Vahtera ym. 2020, s. 113.

2.3. Tilapäinen vai pysyvä maksukyvyttömyys

2.3.1. Velallisen omaisuuden muutettavuus rahaksi

OYL:n tulkinnan mukaan maksukykyisyyden arviointi on siis lähestulkoon aina tapauskohtaista kokonaisarviointia ja velallisyhtiön johdon tuleekin esimerkiksi varojenjaosta päätettäessä ottaa huomioon sen käytettävissä olevat tulevaisuuteen suuntaavat taloudelliset tunnusluvut ja kassavirtalaskelmat.²⁸ Tapauskohtaisuudesta huolimatta velallisen maksukyvyyn arvioimiseksi voidaan nimetä muutamia tekijöitä, jotka ovat yhtiöstä riippumatta käyttökelpoisia arvioinnin kriteerejä myös KonkL:n näkökulmasta ja merkityksellisiä nimenomaan tutkimuskysymyksen kontekstissa.

Maksukyvyttömyys voi olla tilapäistä esimerkiksi silloin, kun velallinen saa riittävästi varoja velan maksuun muuttamalla omaisuuttaan rahaksi, mutta vasta jonkin ajan kuluttua. Lähtökohtaisesti velallista ei tulisi pitää maksukyvyttömänä, jos velallisen varat ovat vähintään yhtä suuret kuin tämän velat ja tämä pystyy maksamaan velkansa muuttamalla omaisuuttaan rahaksi sitä mukaa kuin velat erääntyvät. Velallinen voi kuitenkin olla maksukyvytön, jos velallisen omaisuutta ei voida käyttää velkojen maksuun sen vuoksi, ettei omaisuus ole likvidiä, helposti rahaksi muutettavaa niin, että velallinen kykenee huolehtimaan ajoissa velvoitteistaan.²⁹

Hallituksen esityksen (HE 26/2003 vp.) mukaan velallista ei voida asettaa konkurssiin, jos velallisen maksukyvyttömyys on tilapäistä. Velallista voidaan pitää tilapäisesti maksukyvyttömänä, jos sillä ei ole välittömästi varoja, joilla se voisi maksaa senhetkisiä, erääntyviä velkojaan mutta uusien varojen kertyminen myöhemmin on kuitenkin jo tiedossa. Jo ennestään maksuvaikeuksissa olevan velallisen tilapäisen maksukyvyttömyyden voi aiheuttaa esimerkiksi omaisuuden realisoimisen haastavuus tai vaikkapa velallisen toiminnan kausiluonteisuus. Näin ollen jokaisen velallisen tilanne tulisikin arvioida yksilöllisesti ja siihen vaikuttaa luonnollisesti myös aika, kuinka kauan velkojan saatava on ollut maksamatta.³⁰

²⁸ Vahtera ym. 2020, s. 116.

²⁹ HE 26/2003 vp, s. 37.

³⁰ HE 26/2003 vp, s. 37–38.

Ymmärrettävästi monelle maksuvaikeuksissa olevalle velalliselle omaisuuden nopea realisointi ei ole mahdollista. Tästä näkökulmasta katsottuna koronapandemian takia säädetty konkurssilain muutos on voinut tulla eräänlaisena pelastuksena monelle velalliselle, koska sen avulla on järjestetty lisääntynyttä omaisuuden realisointiin tai tarvittaessa kokonaan uuden rahoituksen hankkimiseen. Tällaiset järjestelyt tulisi saada toteutetuksi viimeistään konkurssilain väliaikaisen muutoksen päätyttyä. Muussa tapauksessa voitaisiin jo perustellusti puhua velallisen pysyvistä maksukyvyttömyydestä.

2.3.2. Maksukyvyttömyyden kesto

Maksukyvyn arvioinnille on siis tyypillistä myös sen pysyvyyden ennustaminen. Velalliselle kertyviä tuloja tulee pitää riittävinä, jos tämä pystyy maksamaan velkojaan pois sitä mukaa kuin ne erääntyvät.

Mikäli velallisen toiminta ei ole esimerkiksi erityisen kausiluonteista, voidaan konkurssilain esitöiden mukaan olettaa, että velallinen pystyy maksamaan verraten lyhyen ajan sisään velkojan saatavat. Tarkkoja aikamääreitä ei luonnollisesti ole voitu asettaa, mutta muun muassa Koulu ym. ovat katsoneet, että jo muutaman kuukauden maksuviivästys olisi liian pitkä aika ja se osoittaisi velallisen olevan pysyvästi maksukyvyttö. ³¹ Tätä voidaan pitää perusteltuna, sillä jatkuvat viivästykset velkojan saamisen suorittamisessa voivat pitkittyessään luoda epävarmuutta yrityksen kassavirran ennustamiselle ja sitä kautta toiminnan jatkuvuudelle. Maksukyvyttömyyden pitkittyessä muutamaa kuukautta pidemmäksi, voidaan velallisen väitteitä maksukyvyttömyyden tilapäisyydestä pitää luonnollisesti koko ajan epäuskottavampana.

Poikkeusolojen takia haasteena on myös määrittellä, kuinka pitkälle tulevaisuuteen yhtiön maksukykyä on arvioitava. Yhtiön maksukyky on tuona aika voinut laskea pelkästään talouden yleisestä laskusuhdanteesta johtuen, vaikka yhtiön omassa liiketoiminnassa ei varsinaisesti olisi ilmennyt mitään uutta maksukykyä heikentävää tekijää. Pandemian aikana velallisen maksukyvyttömyys olisikin hyvä asettaa laajempaan taloustieteelliseen kontekstiin ja pyrkiä tulkitsemaan, aiheutuuko se nimenomaan pandemiasta vai talouden

³¹ Koulu ym. 2017, s. 153.

laskusuhdanteesta. Etenkin jälkimmäisen kohdalla maksukyvyttömyys voidaan mieltää kestävästä pidemmän aikaa.

2.3.3. Yhteenveto maksukyvyttömyyden pysyvyydestä

Jos verrataan maksukyvyttömyyden osoittamista aikaan ennen konkurssilain muutosta, voidaan perustellusti sanoa, että velkojan taakkaa on lisätty maksukyvyttömyyden osoittamisen osalta edellä. Jopa hallituksen esityksessä (164/2020 vp.) on myös todettu, että velkoja-aloitteiset konkurssit aiheuttavat tuomioistuimille ja velkojille nykyistä enemmän työtä, kun velkoja joutuu näyttämään muilla keinoin toteen velallisen maksukyvyttömyyden. Vaikka velkojalla voisikin olla käytettävissään muita keinoja hakea velallista konkurssiin, on se huomattavasti vaikeampaa ilman maksukyvyttömyysolettaman tukea. Lisäksi velkojalle voi kasaantua kohtuuttoman paljon työtä ja ylimääräisiä kustannuksia osoittaakseen velallisen konkurssikelpoisuuden tilanteissa, joissa se kuitenkin päätyisi tekemään konkurssihakemuksen ilman oletusta velallisen maksukyvyttömyydestä. Konkurssiuhkaista maksukehotusta käytettäessä loppujen lopuksi on kysymys siitä, kykeneekö velallinen maksamaan nimenomaan hakijavelkojan konkurssihakemuksen perustana olevan jo erääntyneen velan.³²

Vaikka konkurssilain muutos ja sen voimassaoloajan pidentäminen on antanut lisää maksuaikaa yrityksille, on se myös voinut lisätä maksuvaikeuksissa olevien yritysten määrää markkinoilla. Tällöin vaarana on, että yhä useampi yritys velkaantuu lisää tultuaan maksukyvyttömäksi.

Edellä mainitusta syystä tutkimuksessa on jo tässä vaiheessa aiheellista perehtyä tarkemmin velallisen varojenjaosta vastuussa oleviin tahoihin, jotta myöhemmin voidaan hahmottaa, ketä toimijoita tarkoitetaan puhuttaessa velallisyriityksestä tai velallisesta yleisellä tasolla. Maksukyvyttömän velallisen toiminnan tarkastelu tulee ajankohtaisemmaksi myöhemmin tutkittaessa takaisinsaantitilanteita ja velallisen mahdollista rikosoikeudellista vastuuta muun muassa maksukyvyttömänä omistajille suoritettujen varojen jakamisen tai velkojen maksamisen osalta. Insolvenssioikeudellinen lainsäädäntö ei varsinaisesti määrittele

³² Könkkölä – Linna 2020, s. 114.

velallisen vastuussa olevia toimijoita edellä mainituissa tilanteissa, joten tämän roolijaon osalta tulee tukeutua yhtiöoikeudellisiin säännöksiin.

2.4. Maksukyvyn säilymisestä vastuussa olevat tahot

2.4.1. Hallitus

Yhtiön johdon eri toimielimiä eli hallitusta, toimitusjohtajaa ja hallintoneuvostoa³³ sitoo osakeyhtiölain 1 luvun 8 §:ssä määritelty yleinen huolellisuusvelvoite. Osakeyhtiölaissa ei ainakaan yksiselitteisesti ole linjattu, minkä tahon viimesijaisena velvollisuutena on huolehtia yhtiön maksukyvyn säilymisestä. Johdon lisäksi yhtenä vastuullisena tahona toimii yhtiön tilintarkastaja, jonka velvoitteet tosin rajoittuvat lähinnä yhtiön johdon huomautus- ja informointivelvollisuuteen tilintarkastuksen yhteydessä.

Yhtiön hallituksen yleistoimivallasta säädetään OYL:n 6 luvun 2 §:ssä. Hallituksen tehtävien määrittely on jätetty yleissäännöksen varaan, koska yhtiöt ja niiden toimialat ovat varsin erilaisia ja siitä syystä hallituksen kaikkia tehtäviä ei voitaisi määritellä kovin tarkasti.³⁴

Lähtökohtaisesti vastuu maksukyvyn säilymisestä voidaan katsoa kohdentuvan yhtiön hallitukseen, sillä yleensä se laatii varojenjakoesityksen ja siten sillä on esimerkiksi yhtiökokousta paremmat edellytykset arvioida varojenjako maksukyvyn säilyminen silmällä pitäen.³⁵ Mitä suuremmasta yhtiöstä on kyse, voidaan perustellummin sulkea pois osakkeenomistajien velvollisuus ja vastuu maksukyvyn arvioinnin suorittamisesta, sillä omistajien tietämys yrityksen taloudellisesta kokonaistilanteesta painottuu lähinnä yhtiökokouksessa käsiteltäviin asioihin. Tämä korostuu etenkin pörssiyhtiöiden kohdalla.

Edelleen yhtiöissä, joissa ei ole toimitusjohtajaa, hallituksen rooli maksukyvyn ylläpitämiseksi korostuu. Toimitusjohtajan toimenkuvaan kuuluva juokseva hallinnon hoitaminen on nimittäin viime kädessä yhtiön hallituksen hoidettava, sillä osakeyhtiölain hallintojärjestelmän systematiikan mukaisesti voidaan ajatella, että toimitusjohtajan

³³ Kyseiset yhtiön johdon vastuulliset toimielimet on määritelty osakeyhtiölain 6 luvun 1 §:ssä.

³⁴ Mähönen – Villa 2019, s. 292.

³⁵ Vahtera ym. 2020, s. 112.

toimivalta on lohkaistu hallituksen toimivallasta.³⁶ Koska osakeyhtiölain 6 luvun 2 §:n mukaan hallitukselle on asetettu yksiselitteisesti velvollisuus yhtiön hallinnon ja toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä (esimerkiksi juuri kirjanpidon ja varainhoidon osalta), voidaan tällöin lähtökohtaisesti olettaa, että hallituksella on ajantasaisin tieto yhtiön taloudellisesta tilanteesta ja maksukyvyistä.

2.4.2. Toimitusjohtaja

Osakeyhtiön toimitusjohtajan yleiset tehtävät on määritelty OYL:n 6 luvun 17 §:ssä, joihin kuuluu järjestää yhtiön kirjanpito ja varainhoito hallituksen määräämällä tavalla. Koska aiemmin todettiin, että toimitusjohtajan toimivalta on pääasiassa hallituksen jatkettua toimivaltaa, ei toimitusjohtajan olisi asianmukaista päättää yksin merkityksellisistä toimista yhtiössä ilman hallituksen valtuutusta. Toimitusjohtajan rooli toissijaisena päätöksentekijänä käy ilmi muun muassa OYL:n 6 luvun 20 §:ssä, jonka mukaan hallitus tekee päätöksen toimitusjohtajan valitsemisesta tai erottamisesta.

Toimitusjohtajalla on kuitenkin vastuu hallituksen valtuutuksen saatuaan järjestää yhtiön juokseva hallinto ja varainhoito asianmukaisesti. Näin ollen toimitusjohtajalla on myös velvollisuus pitää hallitus ajan tasalla yhtiössä tapahtuvista asioista antamalla kaikki sen tarvitsemat tiedot hallitukselle osoitettujen tehtävien hoitamiseksi.³⁷ Esimerkiksi yhtiön kirjanpidon järjestämisen osalta Savela toteaa, että edes kirjanpidon käytännön pitämisen delegoinnilla vaikkapa tilitoimistolle tai kirjanpitäjälle, ei toimitusjohtaja voi täysin välttää vastuutaan, vaan tämän olisi jatkuvasti valvottava kirjanpidon asianmukaisuutta. Nopeaa reagointia vaaditaan etenkin, jos ilmenee erityinen syy epäillä kirjanpidon pitämisen oikeellisuutta.³⁸ Yhtiön maksukyvyyn säilymistä ajatellen toimitusjohtajan vastuu konkretisoituu etenkin tämän aiheuttaessa toiminnallaan vahinkoa yhtiölle. Osakeyhtiölain esitöiden mukaan vastuu voi henkilöityä toimitusjohtajaan, sillä vastuullinen johtoon (hallitus, hallintoneuvosto tai toimitusjohtaja) kuuluva henkilö ratkaistaan viime kädessä sen perusteella, kuka tosiasiallisesti on valittu hoitamaan kyseistä tehtävää, eikä asiaa koskevien muodollisten seikkojen perusteella.³⁹

³⁶ Mähönen – Villa 2019, s. 294.

³⁷ Mähönen – Villa 2019, s. 373.

³⁸ Savela 2015, s. 122.

³⁹ HE 109/2005 vp, s. 194.

2.4.3. Tilintarkastaja

Nykyisin tilintarkastajalla ei enää ole velvollisuutta antaa lausuntoa yhtiön varojenjaon lainmukaisuudesta.⁴⁰ Tälle ainoastaan voidaan katsoa kuuluvan velvollisuus erikseen huomauttaa tilintarkastuskertomuksessa, jos yhtiön varojenjako on vastoin OYL:n 13 luvun 2 §:ssä säädettyä maksukykytestiä.⁴¹ Kyseinen lainkohta on kuitenkin siitä ongelmallinen, että maksukyvyn arviointi on hyvin pitkälle tulevaisuuteen suuntautuvaa. Tilintarkastajalla ei ole mahdollisuuksia tarkastella velallisen tulevaisuuden näkymiä ja velvoitteita riittävän hyvin pystyäkseen arvioimaan yhtiön maksukyvyn säilymistä tulevaisuudessa. OYL:n tarkoituksena ei ole ollut asettaa tilintarkastajalle kohtuuttomia vaatimuksia edellä mainitun suhteen, sillä varsinkin pienissä yhtiöissä maksukyky saattaa olla jatkuvasti melko heikko.⁴²

On myös hyvä huomioida, että tilintarkastajan toisen keskeisen tarkastettavan osa-alueen muodostavat varojenjako liittyvät menettelyt ja niiden oikeellisuus. Esimerkiksi hallituksen päätökset, hallituksen varojenjakoesitys yhtiökokoukselle ja yhtiökokouksen varojenjako päätökset kuuluvat tilintarkastajan tarkastettavien asioiden piiriin. Tämä koskee kaikkia varojenjako tilanteita.⁴³ Koronapandemian ja etenkin tarkasteltavan konkurssilain muutoksen aikana onkin ollut tärkeää pitää silmällä kaikkia varojenjako tapoja, jotta mahdollisesti velkojille haitallinen varojenjako tai velallisen rikollinen menettely pystytään tunnistamaan hyvissä ajoin.

Tilintarkastajalle on siis asetettu velvollisuus arvioida, onko velallisen varojenjako tapahtunut osakeyhtiölain 13 luvun 2 §:n edellyttämissä rajoissa. Siitä huolimatta osakeyhtiölain 13 luvun 6 §:ssä säädetään, että varojen jakamisesta päätetään yhtiökokouksessa, johon puolestaan usein yhtiön hallitus tekee esityksensä varojen jakamisesta tai päättää siitä yksin yhtiökokouksen valtuutuksella. Näin ollen tilintarkastajalle on jäänyt vastuu huomauttaa ainoastaan kulloisenkin varojenjaon hetkellä selvästi maksukykytestin vastaisesta varojenjaosta. Luonnollisesti heikossa taloudellisessa tilanteessa olevien yhtiöiden kohdalla tilintarkastajan tulee olla erityisen tarkkana, mikäli

⁴⁰ Vrt. tilintarkastuslaki (936/1994) 4 luvun 19 §:n 2 momentin 4 kohta, jonka mukaan tilintarkastuskertomuksen tulee sisältää lausunto tuloksen käsittelystä hallituksen tai muun vastaavan toimielimen esittämällä tavalla. Laki kumottu 1.7.2007.

⁴¹ HE 194/2006, s. 40.

⁴² HE 109/2005 vp, s. 126.

⁴³ Ruuhonen 2020, s. 197–198.

varoja ollaan jakamassa omistajille. Tilintarkastajalla kuitenkin harvoin on mahdollisuuksia arvioida yhtiön maksukykyisyyden säilymisen edellytyksiä jo seuraaville tilikausille eteenpäin ja siksi tilintarkastajan ei perustellusti voida katsoa olevan ainakaan päävastuussa mahdollisesta maksukykyisyyden vaarantamisesta ⁴⁴

⁴⁴ Vahtera ym. 2020, s. 113.

3. Koronapandemian ja konkurssilain muutoksen vaikutus takaisinsaantiin konkurssipesään

3.1. Takaisinsaantisäännösten periaatteet ja tavoitteet

Takaisinsaannilla tarkoitetaan menettelyä, jolla velkojat voivat peräännyttää velallisen tekemän oikeustoimen. Takaisinsaantimenettelyä voidaan soveltaa maksukyvyttöntä, konkurssiin asetettua velallista kohtaan. Takaisinsaannille on tyypillistä, että velallisen maksukyvyttömyyttä tarkastellaan menneisyyden tapahtumien kautta.⁴⁵ Konkurssimenettelyn pääasiallinen tarkoitus on turvata velkojien varallisuus oikeuksia velallisen maksukyvyttömyystilanteessa ja tämän ohella takaisinsaantisäännösten puolestaan pyrkii pitämään yllä laissa säädettyä velkojien yhdenvertaista maksunsaantijärjestystä ja kohtelua. Velkojien oikeus toteuttaa varallisuusarvoisia oikeuksiaan tarvittaessa pakkotäytäntöönpanon kautta kuuluu perustuslain 15 §:ssä tarkoitetun omaisuuden suojan piiriin.⁴⁶

Takaisinsaannista säädetään laissa takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991). Usein takaisinsaantitilanteet täyttävät myös velallisen rikoksia koskevien säännösten tunnusmerkistön.⁴⁷ Koska kuitenkin aina näin ei ole, tullaan velallisen rikosoikeudellista vastuuta tarkastelemaan myöhemmin tässä tutkielmassa.

Takaisinsaantiasioissa keskeinen käsite on takaisinsaantiaika. Siitä voidaan käyttää myös nimitystä kriittinen aika, jonka kuluessa velallisen tehdyt oikeustoimet ovat peräytettävissä konkurssipesään. Takaisinsaantiajan laskemisen kannalta eniten merkitystä on määräpäivällä. Määräajan laskeminen aloitetaan kyseisestä ajankohdasta, jolloin konkurssihakemus tehtiin tuomioistuimelle. Useiden konkurssihakemusten tilanteessa määräpäivänä pidetään ensimmäisen hakemuksen jättöpäivää, joka johti konkurssiin asettamiseen.⁴⁸ Määräpäivä koskee luonnollisesti niin velkoja- kuin velallisalioitteisiakin konkursseja.⁴⁹

⁴⁵ Ruohonen 2012, s. 170. Vertaa esim. konkurssilain sääntelyyn, jossa velallisen maksukyvyttömyyttä tarkastellaan ensisijaisesti ennusteena.

⁴⁶ Esim. PeVL 12/2002 vp, s. 2.

⁴⁷ Tuomisto 2021, s. 3.

⁴⁸ TakSL:n 2 §:n 1 mom.

⁴⁹ Tuomisto 2021, s. 12.

Yleisen takaisinsaantisäännöksen (TakSL 5 § 1 mom.)⁵⁰ mukaan konkurssipesään on peräytettävissä oikeustoimet, joilla on sopimattomasti suosittu velkojaa toisten velkojien kustannuksella. Jo tässä vaiheessa on syytä korostaa, että yleinen takaisinsaantisäännös oikeustoimien osalta on jätetty avoimeksi, sillä peräyttämisen kohteena voivat olla hyvinkin moninaiset järjestelyt. Näin ollen oikeustoimen tyyppillä ei varsinaisesti olisi merkitystä vaan tärkeämpää olisi löytää viitteitä velallisen vilpillisestä mielestä. Lisäksi peräytymiseltä edellytetään oikeustoimen vastapuolen tietoisuutta velallisen maksukyvyttömyydestä tai ylivelkaisuudesta. Velallisen tekemän oikeustoimen ja velkojille aiheuttaneen vahingon välillä tulee myös olla riittävä syy-yhteys siten, että oikeustoimen voidaan katsoa yksin tai yhdessä muiden seikkojen kanssa johtaneen maksukyvyttömyyteen tai ylivelkaisuuteen.⁵¹

Edellä mainitun yleisen takaisinsaantisäännöksen mukainen takaisinsaantiaika on viisi vuotta, mutta TakSL:n 2 luvussa on tarkemmin määritelty tilanteita, joissa sovelletaan eri takaisinsaantiaikoja.⁵² Kun lähdetään tarkastelemaan nimenomaan takaisinsaantiaikoja, tutkimuskysymyksen kannalta eniten merkitystä on TakSL:n 10 §:n mukaisella takaisinsaantiajalla, sillä siinä sovellettava takaisinsaantiaika on ainoastaan kolme kuukautta määräpäivästä lukien, joka on muihin takaisinsaantiaikoihin verrattuna hyvinkin lyhyt. Kyseiseen lainkohtaan syvennyttään myöhemmin kohdassa 3.2.

3.1.1. Takaisinsaannin reparatiivinen ja preventiivinen funktio

Kaiken kaikkiaan voidaan siis todeta, että takaisinsaantitoimilla pyritään palauttamaan konkurssipesän sellainen alkutila, jossa velallinen olisi pidättäytynyt hävittämästä varallisuuttaan tai lisäämästä velkojaan. Takaisinsaannin ulkopuolelle luonnollisesti jäävät takaisinsaantiajan ulkopuolella hävitetyt varat tai lisätyt velat. Takaisinsaannilla on tämän

⁵⁰ ”Oikeustoimi peräytyy, jos sillä yksin tai yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa on sopimattomasti suosittu velkojaa toisten velkojien kustannuksella, siirretty omaisuutta pois velkojien ulottuvilta tai lisätty velkoja velkojien vahingoksi. Peräytymisen edellytyksenä on, että velallinen oli oikeustointa tehtäessä maksukyvytön tai että oikeustoimi osaltaan johti velallisen maksukyvyttömyyteen. Jos peräytettävänä on lahja, lahjanluontoinen sopimus tai ositus, peräytymisen edellytyksenä on kuitenkin, että velallinen oli oikeustointa tehtäessä ylivelkainen tai että oikeustoimi osaltaan johti ylivelkaisuuteen. Lisäksi edellytetään, että toinen osapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää maksukyvyttömyydestä tai ylivelkaisuudesta taikka oikeustoimen merkityksestä velallisen taloudellisille oloille sekä seikoista, joiden vuoksi oikeustoimi oli sopimaton”.

⁵¹ HE 102/1990, s. 48–49.

⁵² Esim. velallisen lahja peräytyy konkurssipesään, jos se on täytetty myöhemmin kuin vuosi tai velallisen läheiselle annettaessa myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää (TakSL 6 §).

korjaavan eli reparatiivisen funktion lisäksi toki myös estävä eli preventiivinen funktio. Se estää olemassaolollaan epälojaaleihin ja vilpillisiin järjestelyihin ryhtymistä.⁵³

Tuomiston mukaan takaisinsaannin reparatiivisena tavoitteena on a) hankkia täytäntöönpanon piiristä velkojia loukkaavalla tavalla siirtynyt varallisuus takaisin pesään tai b) palauttaa velkojien tasa-arvoa loukaten yksittäisille velkojille tehdyt suoritukset taikka c) estää velkojia loukkaavien saamisoikeuksien toteuttaminen konkurssimenettelyssä.⁵⁴ Kaikilla edellä mainituilla elementeillä saadaan vahvistettua velkojien luottamusta takaisinsaannin ja insolvenssioikeudellisen järjestelmän toimivuuteen. Kun reparatiivinen funktio tulee kyseeseen ainoastaan tarkasteltaessa kriittisesti kulloinkin yksittäisen velallisen toimia, preventiivinen funktio puolestaan vaikuttaa maksuvaikeuksissa olevan velallisen päätöksentekoon jatkuvasti. Pyrkimyksenä on, että preventiivisen funktion olemassaolon takia kyseinen velallinen ei edes harkitsisi ryhtymistä varallisuuttaan vähentäviin toimiin.

On myös syytä korostaa, vaikka yleensä takaisinsaantisäännökset nähdään toteuttavan velkojakollektiivin suoja ja yhdenvertaisuutta, antavat ne turvaa myös velalliselle kohtuuttomia ja syrjiviä varallisuudenmenetyksiä vastaan, sillä velkojille on kuitenkin asetettu velvoite osoittaa kulloinkin tarkasteltavan oikeustoimen epätavanomaisuus ja sen vahingollisuus heitä kohtaan. Näin ollen säännökset estävät velallisen tilanteen pahenemisen entisestään jättämällä sen normaaliin liiketoimintaan kuuluvat oikeustoimet velkojien takaisisaantitoimien ulkopuolelle. Koronapandemian aiheuttamat muutokset yritysten toimintaympäristöön huomioon ottaen, takaisinsaantisäännösten merkitys kasvaa myös velallisen osalta.

3.1.2. Velallisen läheisestä yleisesti

Takaisinsaantiasioissa myös velallisen läheispiirin hahmottaminen on keskeisessä asemassa. Koronapandemia ja konkurssilain muutos eivät itsessään ole muuttaneet kriteerejä, joilla velallisen läheisyysuhteita arvioidaan. Tutkimuksen kannalta on kuitenkin keskeistä saada käsitys siitä, millaiset läheisiksi luokiteltavat tahot voivat joutua

⁵³ Koulou 2017, s. 301.

⁵⁴ Tuomisto 2021, s. 2.

takaisinsaantitoimenpiteiden kohteeksi saadessaan vaikkapa mahdollisen velan maksusuorituksen kriittisenä aikana velalliselta.

TakSL:n 3§:ssä määritellään tarkemmin, mitkä tahot kuuluvat velallisen läheisiin. Velallisen läheispiirin määritelmän täyttävät tämän perhepiiriin kuuluvat ja muut erittäin läheiset henkilöt (TakSL 3 §:n 1 momentti)⁵⁵ sekä tämän läheiset oikeushenkilöt (TakSL 3 §:n 2 momentti).⁵⁶

Tosin TakSL 3 §:n 1 momentin 3 kohdan soveltaminen jää tulkinnanvaraiseksi, sillä sen mukaan ”toistensa läheisinä pidetään velallista sekä hänelle muuten erityisen läheistä henkilöä”. Tämän kriteerin täytyminen joudutaan ratkaisemaan lähinnä kokonaisharkintaan perustuen ja muun muassa takaisinsaantilain esitöidenkin mukaan tyhjentävällä luetteloinnilla ei kyettäisi tyydyttävästi kattamaan kaikkia niitä tilanteita, joita varten säännös on luotu. Kyseinen lainkohta pitää velallisen lähipiirinä esimerkiksi avoliitossa tai muuten tämän kanssa yhteistaloudessa eläviä henkilöitä.⁵⁷

Läheisyysuhde voisi tapauskohtaisesti perustua sukulaisuussuhteisiin myös välillisesti esim. tilanteissa, joissa eri yhtiöiden johtavissa asemassa on samaan perheeseen kuuluvia henkilöitä.

Tapauksessa KKO 2021:8 (ään.) A Oy:llä oli saatava B Oy:ltä. A Oy asetettiin konkurssiin, minkä jälkeen sen konkurssipesän pesänhoitaja vaati konkurssiuhkaisella maksukehotuksella B Oy:tä suorittamaan velkansa. B Oy maksoi velan A Oy:n konkurssipesälle. Tämän jälkeen B Oy asetettiin konkurssiin. B Oy:n konkurssipesä vaati velan maksun peräyttämistä. Korkein oikeus katsoi, että A Oy ja B Oy voidaan rinnastaa toistensa läheisiksi, eikä läheisyysuhdetta tulisi soveltaa enää velallisyhtiön ja konkurssipesän välillä, sillä läheisyysuhde ei tällöin perustuisi käytännössä koskaan omistukseen. Yhtiöiden läheisyysuhdeella ei kuitenkaan ollut merkitystä ja niiden välillä ei voitu soveltaa takaisinsaantia. KKO onkin päätenyt käräjä- ja hovioikeuden kanssa samaan

⁵⁵ toistensa läheisinä pidetään velallista sekä: 1) hänen puolisoaan; 2) hänen tai puolisonsa suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa olevaa sukulaista, sisarusta, veli- ja sisarpuolta ja tällaisen henkilön puolisoa; sekä 3) hänelle muuten erityisen läheistä henkilöä.

⁵⁶ Toistensa läheisinä pidetään lisäksi yksityistä elinkeinonharjoittajaa, yhtiötä, muuta yhteisöä tai säätiötä sekä: 1) sitä, jolla yksin tai yhdessä läheistensä kanssa on osakkuuden tai siihen rinnastettavan taloudellisen seikan perusteella olennainen etujen yhteys elinkeinonharjoittajan, yhteisön tai säätiön kanssa; 2) sitä, jolla johtavan aseman perusteella on olennainen vaikutusvalta elinkeinonharjoittajan, yhteisön tai säätiön toiminnassa; sekä 3) sitä, joka on 1 tai 2 kohdassa tarkoitettujen läheinen.

⁵⁷ HE 102/1990 vp, s. 44–45.

lopputulokseen ja todennut, että B Oy:n velka on maksettu vasta A Oy:n konkurssipesän pesänhoitajan antaman konkurssiuhkaisen maksukehotuksen jälkeen ja B Oy on näin yrittänyt välttää konkurssin asettamisen. Maksulla ei ole siis ollut yhteyttä yhtiöiden väliseen läheisyyteen.

Kyseinen tapaus osoittaa myös sen, että vaikka oikeustoimen osapuolten välillä läheispiirin määritelmä täytyisikin, tulee lisäksi vallitseville olosuhteille antaa merkitystä. Johtopäätöksenä tapauksesta voidaan sanoa, että yhtiöiden osalta läheisyyden määritelmä ei enää ulotu toisen yhtiön konkurssipesään. Ilman osapuolten konkurssesja tapauksen lopputulos olisi ollut täysin päinvastainen.

Muiden lainkohtien⁵⁸ osalta läheispiirin kriteerit on säädetty melko yksiselitteisiksi ja tarkasteltavan väliaikaislain ajankohtana ei niihinkään ole tullut muutosta. Jo tässä vaiheessa on syytä huomauttaa, että tutkimuksen kannalta velallisen lähipiirissä toimivien rooli korostuu myöhemmin kappaleessa 4, jolloin tarkastellaan lähemmin velallisen ja tämän lähipiirin rikosoikeudellisen vastuun syntytilanteita koronapandemian aikana.

3.2. Pandemian ja konkurssilain muutoksen vaikutus takaisinsaantiaikoihin

Takaisinsaantiaikojen pituus vaihtelee keskenään riippuen velallisen tekemän luovutuksen tai muun oikeustoimen luonteesta. Esimerkiksi epätavallisin maksuvälinein tai ennaikaisesti maksetun velan peräytymisen määräaika on ainoastaan kolme kuukautta ja lähipiirille maksetun velan peräytymisen määräaika kaksi vuotta (TakSL 10 §).⁵⁹ Edellä mainittu kolmen kuukauden kriittinen aika on todellisuudessa usein tätä pidempi, koska takaisinsaantiaika ulottuu ymmärrettävästi konkurssinasettamispäivään asti ja melkein poikkeuksetta velallista ei aseteta konkurssiin konkurssihakemuksen jättöpäivänä. Tällöin siis velallisesta ja velkojista riippumatta myös toimivaltaiseen käräjäoikeuteen saapuneen hakemuksen käsittelynopeus vaikuttaa takaisinsaantiaikaan.

⁵⁸ TakSL 3 §:n muut kohdat.

⁵⁹ ”Velan maksu myöhemmin kuin kolme kuukautta ennen määräpäivää peräytyy, jos velka on maksettu epätavallisin maksuvälinein tai ennaikaisesti taikka määrällä, jota pesän varoihin nähden on pidettävä huomattavana. Maksu ei kuitenkaan peräydy, jos sitä voidaan pitää olosuhteet huomioon ottaen tavanomaisena. Jos maksu on suoritettu velallisen läheiselle edellä sanottua aikaisemmin mutta myöhemmin kuin kaksi vuotta ennen määräpäivää, maksu peräytyy vastaavasti, jollei näytetä, ettei velallinen ollut maksukyvytön eikä maksun vuoksi tullut maksukyvyttömäksi.”

Jo itsessään 15.10.2020 konkurssilain toista väliaikaista muutosta koskevissa esitöissään on myönnetty, että lakiehdotus tulee vaikuttamaan takaisinsaanteihin vaikeuttavasti.⁶⁰ Koska konkurssiuhkaisen maksukehotuksen käyttäminen poistettiin yhteensä 9 kuukaudeksi, on selvää, että velan maksujen peräyttäminen takaisin konkurssipesään on käytännössä mahdotonta, sillä takaisinsaantiajat eivät pääse alkamaan. Oletuksena siis on, että velallinen ei itse ole hakeutunut konkurssiin lakimuutoksen voimassa ollessa. Toisaalta velallisen läheiselle suoritetun maksun samoin kuin eräiden muiden takaisinsaantiperusteiden (TakSL 6-14 §) määräajat ovat huomattavasti pidempiä, jolloin maksu voi olla peräytettävissä niiden nojalla.

Kaiken kaikkiaan takaisinsaantiaikojen osalta voidaan todeta, että suurin merkitys konkurssilain muutoksella on TakSL:n 10 §:n kolmen kuukauden takaisinsaantiaikaan ja takaisinsaantiajoista puhuttaessa yleisesti myöhemmin tässä tutkimuksessa, on asianmukaisinta yhdistää ilmaus juuri tähän kyseiseen takaisinsaantiaikaan. On toki huomioitavaa, että ajan kulumisen myös lähipiirille teytyjen luovutusten osalta hyödyttää velallista esimerkiksi juuri velkojan näyttökynnyksen kasvamisen takia. Silti tarkastelun ulkopuolelle tässä tutkimuksessa on syytä jättää muun muassa TakSL 5 tai 6 §:ssä määritellyt pitkät takaisinsaantiajat, jotka pysyvät huomattavan pitkinä, vaikka luovutuksensaajana ei olisi ollut velallisen lähipiiriin kuulunut taho.

Tarkasteltavan väliaikaislain aikana ei ole kasvavissa määrin ilmennyt ongelmia määritellä itse takaisinsaannin määräpäivää. Tämän puolesta osaltaan puhuu etenkin se, että velkoja-aloitteiset konkurssihakemukset ovat vähentyneet pandemian aikana huomattavasti⁶¹ ja tällöin myös on perustellusti odotettavissa, että yhtä velallista kohtaan ei jätetä useampia konkurssihakemuksia.

3.3. Velallisen omaisuuspiirin määrittämisen haasteet konkurssilain muutoksen aikana

Kuten aiemminkin jo osittain on käynyt ilmi, yleisimmin takaisinsaannin kohteena ovat velallisen suorittamat epätavalliset velkojen maksut velkojille tai lähipiirille.

⁶⁰ HE 164/2020 vp, s. 6.

⁶¹ Esim. ensimmäisen konkurssilain muutoksen jälkeen vireille laitettujen konkurssien määrä väheni lähes viidenneksellä tammi-marraskuussa 2020 edellisvuoteen verrattuna ja velkoja-aloitteiset konkurssihakemukset laskivat jopa 34 prosenttia. Ks. tarkemmin SVT 16.12.2020.

Takaisinsaantikanne voidaan kuitenkin kohdistaa myös vaikkapa velallisen antamaan vakuuteen, velalliseen kohdistuneeseen ulosmittaukseen tai saatavien kuittaukseen näitä koskevana kriittisenä aikana.⁶²

Ajoittain takaisinsaantiin kohteena olevan omaisuuden tai sen laadun hahmottaminen voi konkurssissa olla haastavaa. Lähtökohtaisesti omaisuuden tulisi olla otettuna huomioon pesäluettelossa, jos siihen halutaan kohdistaa takaisinsaantitoimia.

Vaasan hovioikeuden tapauksessa (diaarinumero S20/642) X Oy:n konkurssipesä oli vaatinut, että hovioikeus määrää Y Oy:n tavaroiden takaisin noutamista vastaan suorittamansa saatavien kuittauksen X Oy:ltä peräytymään ja velvoittaa Y Oy:n maksamaan konkurssipesälle X Oy:ltä oikeudettomasti noutamiensa LVI-tarvikkeiden käyvän arvon 15.700 euroa laillisine viivästyskorkeineen vaatimuksen esittämisestä lukien. Y Oy oli siis toimittanut X Oy:lle uusia LVI-tarvikkeita, joita oli tarkoitus käyttää tämän vuokraaman huoneiston remontointiin. X Oy:n ja tämän vuokranantajan välillä solmitun vuokrasopimuksen mukaan vuokrasuhteen kestäessä tehtyjen muutos- ja kunnostustöiden materiaalien ja laitteiden omistusoikeus olisi välittömästi siirtynyt vuokranantajalle siinä vaiheessa, kun laitteet on tuotu vuokralaisen tiloihin ja asennettu käyttöön. Hovioikeuden mukaan kyseiset LVI-tarvikkeet olivat tulleet pysyväksi osaksi X Oy:n vuokraamaa huoneistoa ja tästä syystä takaisinsaantikannetta ei voitu kohdistaa näihin tarvikkeisiin.

Vastaavanlaiset toimet, joissa velallisen omaisuus on sekoitettavissa toisen yhtiön tai henkilön omaisuuteen ovat voineet lisääntyä konkurssilain muutoksen voimassaoloaikana ja tällaista menettelyä käyttäen on velalliselle avattu tilaisuus siirtää omaisuuttaan velkojien tai tarkemmin ottaen konkurssipesän takaisinsaantitoimien ulottumattomiin. Yksin kyseisillä toimilla velallinen tuskin saadaan tehtyä maksukyvyttömäksi, sillä suurempien omaisuuserien siirtely voi herättää velkojat asettamaan velallinen rikosoikeudelliseen vastuuseen.⁶³ Esimerkkitapauksen kaltaisesti poikkeusolojen aikana konkurssipesään on hankalaa peräyttää kulutustavaran luontoista käyttö- tai vaihto-omaisuutta, sillä tällainen omaisuus siirtyy nopeasti omistajaltaan toiselle ja takaisinsaantitoimien aloittaminen on

⁶² TakSL:n 1 §:ssä määriteltyä lain soveltamisalaa ei ole rajattu koskemaan vain tiettyjä oikeustoimia tai velallisen tekemiä muita järjestelyjä.

⁶³ Tapauksesta riippuen, relevantteja rikosnimikkeitä voivat olla mm. velkojansuosinta, velallisen petos tai velallisen epärehellisyys.

konkurssilain muutoksen takia estynyt. Muistettava kuitenkin on, että tällaisetkin luovutukset vaativat luovutuksensaajan olevan vilpittömässä mielessä.

Muun muassa edellisessä kappaleessa viitatus Vaasan hovioikeuden tapauksen (diaarinumero S20/642) tavoin tilanne olisi ollut paljon haastavampi etenkin velkojien suostumista silmällä pitäen, jos X Oy:n toisena velkojana olisi ollut myös tämän vuokranantaja. Voitaisiinko tällöin tehtyjen remonttitoiden katsoa olleen saatavien osasuoritus? Ainakin vuokranantaja olisi viime kädessä se taho, joka hyötyisi tällaisesta omistamansa huoneiston arvonnoususta. Kyseisessä kuvitellussa tapauksessa asennettujen LVI-laitteiden purkaminen asunnosta voisi olla mahdotonta suorittaa aiheuttamatta kohtuutonta vahinkoa asunnolle, jolloin tilanteen palauttaminen ennalleen vaatisi muita kuin purkamistoimenpiteitä. Tällaisiin tapaukseen voitaisiin soveltaa TakSL:n 15 §:n 3 momentin säännöstä omaisuuden arvon korvaamisesta.⁶⁴

Edellä käsitellyn omaisuuden sekoittumisen lisäksi epäselvyyttä konkurssilain muutoksen aikana voi tuoda oikeustoimet, joiden suorittajasta ja varojen alkuperästä ei ole varmuutta. Esimerkiksi tavanomaiselta vaikuttavan maksun takaisinsaanti voi vaikeutua, jos velallinen on itse maksanut sen sivulliselta nimenomaan kyseiseen tarkoitukseen saamallaan varoilla tai sivullinen on tehnyt takaisinsaannin kohteena olevan maksun. Takaisinsaannin lähtökohtaisena tarkoituksena siis on, että ainoastaan velallisen tekemät maksut ovat peräytettävissä.⁶⁵ Tämä ongelma olisi siis huomattavasti pienempi, jos konkurssilain muutoksen takia takaisinsaantiaikojen alkaminen ei olisi lykkääntynyt ja velalliselle ei olisi annettu ylimääräistä aikaa jatkaa toimintaansa maksukyvyttömänä.

Tapauksessa KKO 2001:37 B oli maksanut ostaessaan velallisena toimineen A:n ravintolaliiketoiminnan samalla myös maksanut tämän vuokravelat vuokranantajana olleelle pankille X. Maksettujen vuokravelkojen määrä oli sittemmin sovittu vähennettäväksi A:n ja B:n välillä sovitusta kauppahinnasta. Korkein oikeus katsoi, että B:n suorittaessa vuokratästä täysimääräisesti X:lle oli muita velkojia kohtaan toimittu vahingollisesti, sillä B:n suorittamat maksut olivat tässä tapauksessa rinnastettavissa A:n itsensä tekemiin suorituksiin. Tapauksessa ei siis katsottu B:n olleen tosiasiallinen maksun

⁶⁴ ”Jos 1 tai 2 momentin mukaan palautettava omaisuus ei ole tallella tai muuten palautettavissa, sen arvo on korvattava. Jos tietyn omaisuuden palauttaminen tuottaisi siihen velvolliselle haittaa, tuomioistuimien voi oikeuttaa hänet maksamaan omaisuuden palauttamisen sijasta omaisuuden arvon mukaisen korvauksen.”

⁶⁵ Koulu ym. 2017, s. 320.

suorittaja, eikä menettelyn voitu katsoa täyttävän velkojan vaihtoa ja sitä mahdollisesti seurannutta kuittausta. Painoarvoa annettiin myös X:n toimille asettamalla vuokratien maksamisen ehdoksi uuden vuokrasopimuksen syntymiselle, vaikka sitä ei nimenomaisesti katsottukaan myötävaikuttamiseksi kaupan syntymiseen.

Rajanvetoa joudutaan siis käymään kyseisenlaisissa tilanteissa, milloin takaisinsaannin pääsäännöstä peräyttää ainoastaan velallisen tekemä maksu voidaan poiketa. Tapauksessa erimielisyyttä on aiheuttanut myös kysymys siitä, onko suoritus tullut velallisen varallisuudesta eli voitiinko vielä maksamatta oleva kauppahinta lukea yhtiölle varallisuusarvoiseksi etuudeksi. Tarkasteltavien poikkeusolojen kannalta korkeimman oikeuden linjaus on velkojalle edullinen ja perustellusti myös oikeudenmukainen, sillä nyt velalliselle ei ole avautunut mahdollisuutta järjestellä varallisuussuhteitaan siten, että sivullisen tekemästä maksusta aiheutuva rasitus saadaan siirrettyä konkurssipesälle. Vaikka järjestely katsottaisiinkin sellaiseksi, johon velkoja tai tarkemmin ottaen konkurssipesä pystyy kohdistamaan takaisinsaantitoimia, on konkurssilain muutoksella jälleen lykätty itse takaisinsaantiaikojen alkamista. Kun sivullinen velallisen puolesta on tehnyt luovutuksen kriittisenä aikana, ei lähtökohtaisesti tulkintaongelmia pitäisi syntyä, vaan kyseinen omaisuuserä tulisi olla peräytettävissä konkurssipesään. On kuitenkin syytä vielä erikseen korostaa, että sivullisen tekemän suorituksen peräyttäminen velallisen konkurssipesään muodostaa selvän poikkeuksen siitä pääsäännöstä, että vain velallisen tekemät luovutukset olisivat peräytettävissä tämän konkurssipesään.

Velallisen varallisuuspiiriä pandemian aikana määritettäessä voidaan kootusti todeta, että suurimmat riskit velkojan kannalta koskevat tilanteita, jolloin velallisen alkuperäinen omaisuuserä ei enää ole sellaisenaan peräytettävissä konkurssipesään. Tällaiseen tilanteeseen voidaan ajautua juuri siitä syystä, että takaisinsaantiajat eivät pääse lainkaan alkamaan ja näin ollen takaisinsaannin varsinainen periaate palauttaa tilanne samanlaiseksi, millainen se oli ennen kulloinkin peräytyvää oikeustoimea⁶⁶, ei pääse toteutumaan.

Takaisinsaantilain esitöissä on takaisinsaannin esinekohtaisuutta perusteltu muun muassa sillä, että se antaa suojaa konkurssipesälle takaisinsaantivastaajan mahdollisen konkurssin varalta.⁶⁷ Tarkasteltavan lakimuutoksen kannalta onkin ongelmallista, jos selvästi

⁶⁶ HE 102/1990 vp s. 22 ja 63.

⁶⁷ HE 102/1990 vp s. 22.

normaalioloissa konkurssipesään peräytettäväksi kuuluva omaisuuserä ei saada peräytettyä poikkeusolojen aikana. Suorituksen saanut takaisinsaantivastaaja joutuisi myöhemmin hyvin mahdollisesti tekemään suorituksen konkurssipesään jostain muusta omaisuudesta kuin velalliselta saamastaan omaisuudesta, mikä taas voisi asettaa puolestaan takaisinsaantivastaajan taloudellisesti epävarmaan tilanteeseen tai mahdollisesti jopa maksukyvyttömään tilanteeseen.

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2021:48 kioskiyrittäjä A Oy oli velan maksuna B Oy:lle luovuttanut koko kioskin tavaravaraston 8.9.2016. Yritysten välillä oli solmittu valtakunnallinen franchising-sopimus. A Oy oli asetettu konkurssiin 20.10.2016. Korkein oikeus velvoitti B Oy:n palauttamaan takaisinsaantilain 5 §:n nojalla saamaansa tavaroita vastaavan rahamäärän A Oy:n konkurssipesälle, kuten takaisinsaantilain 15 §:n 3 momentissa säädetään. Sen mukaan omaisuuden palautusvelvollisuutta ei voida täyttää luovuttamalla konkurssipesälle muita samankaltaisia esineitä tai omaisuuseriä, kuten A Oy oli tapauksessa alun perin tehnyt B Oy:lle.

Selostettu esimerkkitapaus korostaa, että poikkeuksena takaisinsaannin esinekohtaisuuteen, konkurssipesällä on viimeisenä vaihtoehtona saada suoritus palautettavaksi rahavaroin.⁶⁸ Poikkeusta on pystyttävä hyödyntämään, sillä aiheettoman suorituksen saanut tahoa ei tulisi kuitenkaan rasittaa kohtuuttomasti, esimerkiksi velvoittamalla tämä hankkimaan vastaavanlainen takaisinsaannin kohteena oleva esine tai omaisuuserä, jos takaisinsaannin kannalta toivottuun lopputulokseen päästään edes taloudellisen arvon näkökulmasta. Rahavaroin suoritettavan takaisinsaantivelvoitteen täyttämisen puolesta puhuu myös se, että lähtökohtaisesti konkurssipesäkin pyrkii realisoimaan velallisen omaisuutta rahavaroiksi. Tutkimuskysymystä ja erityisesti poikkeusolojen kannalta yleisesti korkeimman oikeuden kannanotolla on merkitystä sen suhteen, että esinekohtaisuuden pääsäännöstä on pystyttävä joustamaan, jotta se ei muodostu turhan suureksi rasitteeksi yrityksille jo ennestään taloudellisesti epävarmoina aikoina. Pahimmassa tapauksessa tiukka esinekohtaisuuden noudattaminen voisi johtaa maksuvaikeuksien siirtymiseen eteenpäin alkuperäiseltä velalliselta velkojalle, eikä esinekohtaisuudessa pitäytyminen kaikissa tapauksissa voisi olla edes mahdollista.

⁶⁸ TaKSL 15 § 3 mom.

3.4. Lähipiirin vastuu konkurssilain muutoksen aikana

Pandemia ja konkurssilain muutos eivät ole pelkästään estäneet takaisinsaantiaikojen alkamista. Toinen velkojien turvaa heikentävä elementti kohdistuu suorituksen saaneen velkojan tai velallisen lähipiiriin kuuluvan tahon selonottovelvollisuuteen. Suorituksensaajan tulisi lähtökohtaisesti olla tietoinen velallisen taloudellisesta tilanteesta ainakin niissä tapauksissa, jolloin maksun vastaanottamisen jälkeen velallisen toiminta lopetetaan. Tästä huolimatta ajan kulumisen voidaan katsoa madaltavan tätäkin todennäköisyyttä.⁶⁹ Mikäli maksukyvytön velallinen olisi tehnyt suorituksen juuri ennen konkurssilain muutoksen voimaantuloa ja tämä voidaankin hakea konkurssiin vasta sen jälkeen, kun velkoja pystyy turvautumaan konkurssiuhkaiseen maksukehotukseen, on esimerkiksi suorituksen saaneella velkojalla madaltuneempi kynnyks näyttää toteen olleensa tietämätön velallisen maksukyvyttömyydestä. Huomioitavaa on, että hyvin herkästi myös kolmen kuukauden kriittisen ajan määräaika on ehtinyt kulua umpeen.

Velallisen lähipiirin osalta Hupli on osuvasti tiivistänyt, että toisen asteen läheisten osalta tärkeää on saattaa toteen, että samanlainen oikeustoimi olisi tehty läheissuhteesta riippumatta, jotta tarkasteltavan oikeustoimen yhteysoletama kumoutuisi. Lähtökohtaisesti hänen mukaansa irrelevanttia on esimerkiksi väittää, että läheinen on vain velallisyhtiön passiivinen omistaja, jolla ei ole koskaan ole ollut tosiasiallista vaikutusta yhtiön toimintaan, ei edes peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen tekemiseen johtaneissa päätöksissä ja muissa tapauksissa. Näin ollen muodollisen osakkuusaseman todistaminen riittäisi läheissäätelyn soveltamiseen.⁷⁰

Jotta huomattavalla määrällä maksettu velka olisi peräytettävissä takaisin konkurssipesään, vaaditaan siltä lähtökohtaisesti ainakin n. 10 %:n määrää pesän varoista. Pesän varoihin siis lasketaan sen vapaat varat, eli muun muassa pantattua omaisuutta ei makseta mukaan.⁷¹ Onkin perusteltua pohtia, olisiko velalliselle avautunut mahdollisuus hävittää omaisuuttaan

⁶⁹ Koulu ym. 2017. s. 314.

⁷⁰ Selvyyden vuoksi on todettava, että Hupli käyttää termiä ”toisen asteen läheissuhde” sellaisissa tilanteissa, jolloin läheissuhteen katsotaan perustuvan johonkin muuhun kuin suoraan omistukseen. Suoraan omistukseen perustuvissa tilanteissa lähtökohtaisesti takaisinsaantikantajan näyttökynnyks läheissuhteesta on huomattavasti matalampi kuin toisen asteen läheissuhteessa. Termillä on merkitystä lähinnä takaisinsaantiasioiden oikeudenkäynneissä. Hupli 2006, s. 218–219.

⁷¹ Lehtonen ym. 2021, 11. Konkurssimenettely – Konkurssin erityismenettelyjä – Takaisinsaanti konkurssipesään – Velan maksaminen – Huomattava suoritus.

luovuttamalla velkojilleen tai lähipiirilleen useammassa ja pienemmissä erissä konkurssilain muutoksen aikana vähitellen siten, että niitä ei yksittäisen luovutuksen vähäisyyden takia pystytä peräyttämään konkurssipesään. Tällaisissa tapauksissa velkojien ongelmaksi voikin siis muodostua se, että yksittäisten luovutusten kokonaismäärää ja merkitystä velallisen varallisuudelle tai tarkemmin ottaen konkurssipesälle kokonaisuudessaan ei välttämättä voida kohtuullisesti saada selville tai sitä ei onnistuta havaitsemaan.

Kuten aiemmin on todettu, koska lähipiirille tehdyn luovutuksen tarkastelu-aika on kuitenkin kaksi vuotta, ei konkurssilain muutoksella ole kyseiseen takaisinsaantiaikaan ollut niin merkittävää vaikutusta kuin TaKSL 10 §:ssä määriteltyyn kolmen kuukauden takaisinsaantiaikaan. Tämä siitä syystä, että konkurssilain muutoksenkin jälkeen vireille tulleen konkurssihakemuksen jälkeen velallisen toimia ja etenkin luovutuksia tämän lähipiiriä kohtaan voidaan tutkia kriittisemmin myös kyseisen poikkeusajan yli. Toisin sanoen, kahden vuoden takaisinsaantiaika lähipiirin osalta voidaan perustellusti nähdä riittäväksi myös pandemian aikana. Lähipiirin merkitys ja rooli tulee kuitenkin huomioida tilanteissa, joissa maksukyvytön velallinen hyödyntää siihen kuuluvia tahoja tehdessään omaisuusjärjestelyjä poikkeusolojen aikana. Tällöin pahimmillaan lähipiirin toimia joudutaan tarkastelemaan rikosoikeudellisesta näkökulmasta, johon tutkimuksessa palataan tarkemmin kappaleessa 4.

3.5. Konkurssilain muutoksen muut vaikutukset takaisinsaannin näkökulmasta

Konkurssin pitkittyminen voi tarkoittaa myös sitä, että osa työntekijöiden palkkasaatavista jää palkkaturvan ulkopuolelle. Palkkaturvahakemus on tehtävä kolmen kuukauden kuluessa palkkasaatavan erääntymisestä lukien.⁷² Näin ollen palkkasaatavat voidaan edellä mainitun aikarajan osalta rinnastaa myös velkojien normaaleihin saataviin.

Velkojanvaihdokset ja velallisen uudet vakuusjärjestelyt voivat myös normaalitilanteessa aiheuttaa tarvetta harkita velallisen toimia takaisinsaannin näkökulmasta. Tällaisten menettelyjen velalliselle aiheuttaman taloudellisen kokonaisrasituksen lisäksi myös uuden velkojan asema suhteessa muihin velkoihin on erityisesti huomioitava.

⁷² Palkkaturvalaki (866/1998) 5 §.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2012:102 velallinen oli kriittisenä aikana maksanut verovelan pankilta nimenomaan tätä toimea varten saaduilla luottovaroilla. Velallisen konkurssipesä haki takaisinsaantia nojaten siihen, että tehty luovutus oli pesän varoihin nähden huomattava ja pankki vakuusvelkojana oli muita velkojia paremmassa asemassa. Korkein oikeus perusti ratkaisunsa siihen tosiseikkaan, että pankilla jo ennestään olleet velallisen asettamat vakuudet olivat arvonsa puolesta selvästi riittämättömät suhteessa sen saataviin velalliselta, eikä se myöskään vaatinut lisävakuuksia uutta velkaa varten. Näin ollen katsottiin, että velallisen menettelystä ei ollut aiheutunut haittaa muille velkojille, jolloin edellytyksiä takaisinsaannille kyseisen oikeustoimen osalta ei ollut.

Tapauksessa korkeimman oikeuden ratkaisu olisi luonnollisesti voinut olla täysin toinen, jos velallinen olisikin antanut uutta vakuutta velkojana toimineelle pankille ja sen kärsimä taloudellinen tappio olisikin ollut huomattavasti pienempi. Korkein oikeus totesikin, että pankin vakuuksien johdosta velkojan vaihdokseen oli periaatteellisesti voinut liittyä vaara muiden velkojien jako-osuuksien vähentymisestä mahdollisessa konkurssissa.⁷³

Kuitenkaan takaisinsaannin kannalta velkojanvaihdokset ja uudet vakuusjärjestelyt eivät tule yksityiskohtaisemman tarkastelun kohteeksi niin kauan kuin velallisen toimet eivät ajoitu kriittisen ajan sisään. Velkojien on kuitenkin ollut hyvä tiedostaa konkurssilain muutoksen voimassaollessa, että maksukyvyttömälle velalliselle on avautunut mahdollisuus velkojanvaihdoksiin ja uusiin vakuusjärjestelyihin. Poikkeusaikana velkojille ei ole jäänyt tältä osin muuta mahdollisuutta kuin sopeutua mahdollisesti muuttuneeseen tilanteeseen ja sietää epävarmuutta näiden saatavien suorittamisen osalta. On kuitenkin todettava, että maksukyvyttömän velallisen liikkumavara voitaneen kuitenkin nähdä melko rajallisena. Tämä siitä syystä, että muun muassa heikolla taseella operoivalla velallisella ei löydy välttämättä sellaista omaisuutta, jota voitaisiin käyttää esimerkiksi uusissa vakuusjärjestelyissä.

⁷³ KKO 2012:102, KKO:n perustelut, kohta 7.

4. Maksukyvyttömän velallisen rikosoikeudellinen vastuu konkurssilain muutoksen aikana

Jo konkurssilain väliaikaista muutosta valmisteltaessa ja viimeistään sitä jatkettaessa yleisenä huolenaiheena oli, että mahdollisuudet selvittää yritystoiminnassa esiintyviä väärinkäytöksiä heikkenevät. Tästä johtuen myös yritysten toimintaan liittyvät rikokset voivat enenevässä määrin jäädä selvittämättä.⁷⁴

Aiemmin luvussa 2 on käsitelty velallisen vastuussa olevia tahoja koskien maksukyvyttömyyden arviointia ja varojenjaosta päättämistä. Osallisuudesta oikeushenkilön toiminnassa tehtyyn rikokseen säädetään erikseen RL:n 5 luvun 8 §:ssä. Velallisen rikoksiin voi siis niiden tunnusmerkistöjen mukaan syyllistyä ainoastaan velallinen eli henkilö, jolla on lain edellyttämä asema tai lain edellyttämät ominaisuudet taikka joka täyttää muut tunnusmerkistössä tarkoitetut olosuhteet ja ulkopuolinen henkilö puolestaan voi tulla tuomituksi ainoastaan avunantajana tai yllyttäjänä.⁷⁵ Samalla on kuitenkin todettava, että hallituksen esityksessä velallisen määritelmä on jätetty verrattain laveaksi ja se on ulotettu koskemaan myös yhteisöjä.⁷⁶ Lavea tulkittavuus on sinänsä ymmärrettävää, jotta tällöin RL:n 39 luvun säännösten sovellettavuus ei kärsi mahdollisten tulkintaongelmien takia. Tutkimuksen kannalta ei ole tarpeen lähteä supistamaan velallisen määritelmään kuuluvaa tekijäjoukkoa, mutta pääasiallisesti velallisesta puhuttaessa kannattaa se kuitenkin yhdistää luonnollisiin henkilöihin, sillä viime kädessä rikosoikeudellinen vastuu kohdentuu yhteisön taustalla toimiviin ja päättävässä asemassa oleviin tahoihin.

Rikosoikeudellisen vastuun konkretisoituminen vaatii lähtökohtaisesti velallisen tahallisia toimia. Rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Lisäksi seuraus on aiheutettu myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Tekijän vastuu edellyttää aina, että tilanne on sillä tavoin tekijän kontrollissa, että voidaan sanoa hänen

⁷⁴ HE 164/2020 vp, s. 6.

⁷⁵ HE 44/2002 vp, s. 159.

⁷⁶ HE 66/1988 vp, s. 158.

tehneen jotain.⁷⁷ Esimerkiksi velkojansuonnalle on tyypillistä, että tekijän tahallisuuteen kuuluu tietoisuus yksittäisen velkojan pääsemisestä parempaan taloudelliseen asemaan teon johdosta kuin ilman sitä. Vastaavasti velallisen tulee mieltää, että muiden velkojien asema teon johdosta huonontuu.⁷⁸ Vaatimus velallisen tietoisuudesta pätee myös muihinkin velallisen rikoksiin. Rikosoikeudellisesta näkökulmasta harmaalla alueella ovat etenkin sellaiset velalliset, joiden toiminta on ollut taloudellisesti epävarmaa jo ennen pandemiaa tai pian sen alettua, ja jotka lakimuutoksen aikana ovat alkaneet täyttämään velvoitteitaan velkojille enenevässä määrin sellaisilla toimilla, jotka eivät tavallisesti kuulu välttämättä edes niiden normaaliin liiketoimintaan.

Viime kädessä rikosoikeudellisen vastuun syntymisen punnitsemisessa voi olla myös kyse siitä, voidaanko velallisen menettely katsoa sallituksi riskinotoksi vai onko kyseessä rikollinen toiminta. Yksittäisen liiketoimintapäätöksen arvioinnissa ei ole kyse siitä, onko riskinotto sallittua, vaan mihin saakka se on hyväksyttävää.⁷⁹ Samaan rajanveto-ongelmaan törmätään jo normaalioloissakin, mutta sen merkitys on korostunut ennestään koronapandemian aikana. Joissain tapauksissa velallinen on voinut ottaa kiellettyä riskiä silkkää huolimattomuuttaan, sillä pandemian luoma epävarmuus on ymmärrettävästi hämärtänyt velallisen kykyä hahmottaa vaikkapa tulojen kertymistä tulevaisuudessa. Joka tapauksessa sellaiseen toimintaan tulisi velkojien pystyä puuttumaan, jossa velallinen on tahallisesti poikkeusoloja hyödyntäen voinut aiheuttaa näille vahinkoa.

4.1. Velallisen rikoksista yleisesti

Velallisen rikoksista säädetään RL:n 39 luvussa, joka sisältää useita rikosnimikkeitä velallisen rangaistavaksi säädetyille teoille. Tutkimuksen kannalta tärkein rikosnimikkeiden

⁷⁷ HE 44/2002 vp, s. 72.

⁷⁸ HE 66/1988 vp, s. 167.

⁷⁹ Riskin hyväksyttävyyttä arvioidaan ennen kaikkea liiketaloudellisin kriteerein ja sitä voidaan hallita hankkimalla mahdollisuuksien mukaan lisäinformaatiota päätöksen tueksi. Osakeyhtiöoikeudessa ei ole määriteltä tarkkoja kriteerejä sille, minkä suuruisia riskinottoa voidaan pitää hyväksyttävänä. Salo 2015, s. 38–39.

joukko muodostuu velallisen epärehellisyydestä (39 luvun 1 §⁸⁰ ja törkeä tekemuoto 1 a §⁸¹) ja velkojansuosinnasta (6 §⁸²). Tämä siitä syystä, että ajanjaksoa, jossa velallinen on selvästi maksukyvytön mutta voi silti jatkaa toimintaansa, on nyt pidennetty uudella konkurssilain muutoksella. Edellä mainittuihin rikoksiin syyllistymisen edellytyksenä on se, että velallinen tietää olevansa maksukyvytön, aiheuttaa maksukyvyttömyytensä tai pahentaa sitä. Velallista on siis normaalioloissa pidettävä maksukyvyttömänä silloin, kun tämä ei ole maksanut velkojan erääntyntä saatavaa konkurssiuhkaisessa maksukehotuksessa asetetussa määräajassa ja nyt poikkeusoloissa puolestaan tähän maksukyvyttömyysolettamaan on velkoja pystynyt turvautumaan vasta väliaikaisen lakimuutoksen päättymisen jälkeen. Kyseinen pidennetty ajanjakso antaa siis velalliselle enemmän mahdollisuuksia operoida joitakin velkoja vahingoittavasti, vaikka toiminta tapahtuisikin tahattomasti. Nimittäin vasta konkurssin asettamisen jälkeen yhtiön rikokset tulevat yleisimmin tutkintaan, jolloin velallisen toimia ryhdytään selvittämään tarkemmin ulkopuolisen pesänselvittäjän toimesta.

Lisäksi OYL:n 25 luvun 1 §:n 4 kohdassa rangaistavaksi on säädetty sellainen yhtiön varojen jakaminen, jolla tahallaan loukataan velkojien suojaa. Toiminnasta käytetään nimikettä osakeyhtiörikos. Vertailun vuoksi todettakoon, että kaikkien osakkeenomistajien suostumuksella tapahtuva vapaan pääoman jakaminen ei yleensä voi olla rangaistavaa, jos yhtiö on maksukykyinen eikä jako aiheuta yhtiön maksukyvyttömyyttä.⁸³ On myös hyvä ottaa huomioon, että samaa tekoa voidaan arvioida sekä velallisen epärehellisyytenä että osakeyhtiörikoksena.⁸⁴ Koska näistä rikosnimikkeistä löytyy päällekkäisiä elementtejä, ei

⁸⁰ ”Velallinen, joka 1) hävittää omaisuuttaan, 2) ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan, 3) siirtää omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojiansa ulottumattomiin taikka 4) lisää perusteettomasti velvoitteitaan ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyytään, on tuomittava velallisen epärehellisyydestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

⁸¹ ”Jos velallisen epärehellisyydessä 1) tavoitellaan huomattavaa hyötyä, 2) aiheutetaan huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinko velkojille tai 3) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti ja velallisen epärehellisyys on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä velallisen epärehellisyydestä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.”

⁸² ” Jos velallinen, joka tietää itsensä kyvyttömäksi täyttämään velvoitteensa, suosiakseen tiettyä velkojaa muiden velkojien kustannuksella 1) maksaa ennakkaisesti velan olosuhteissa, joissa maksu ei ole tavanomainen, 2) antaa velkojan saatavasta vakuuden, josta ei ollut sovittu tai jota velallinen ei ollut luvannut velkasuhteen syntyessä, 3) käyttää velvoitteen täyttämiseen epätavallista maksuvälinettä olosuhteissa, jotka huomioon ottaen maksua ei voida pitää tavanomaisena, taikka 4) ryhtyy muuhun sellaiseen velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn, hänet on tuomittava velkojansuosinnasta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

⁸³ HE 109/2005 vp. s.210.

⁸⁴ Immonen – Villa, 2019, s. 220.

tässä tutkimuksessa ole tarpeen käsitellä tarkemmin osakeyhtiörikosta osana tutkimuskysymystä. Lisäksi osakeyhtiörikosta koskevia tapauksia on yleisestikin esiintynyt harvoin viime vuosina ja esimerkiksi Hakamies onkin todennut osuvasti tiivistäen, että yhtiöoikeusjuristeja kiinnostaa usein enemmänkin muun tyyppisten juridisten kysymysten arviointi kuin kysymys osakeyhtiön johdon rikosvastuun edellytyksistä, eikä puolestaan rikosoikeustutkijoilta tällainen rikoslain ulkopuolinen erityiskriminalisointi ole saanut erityisempää huomiota.⁸⁵

4.2. Velkojansuosinta konkurssilain muutoksen aikana

4.2.1. Velkojansuosinnan tunnusmerkistö

Velkojansuosinnalla (RL 39 luvun 6 §) tarkoitetaan siis menettelyä, jossa maksukyvyttömydestään tietoinen velallinen suosiakseen tiettyä velkojaa muiden kustannuksella maksaa ennenaikaisesti velan olosuhteissa, joissa maksu ei ole tavanomainen (1 kohta), antaa velkojan saatavasta vakuuden, josta ei ollut sovittu tai jota velallinen ei ollut luvannut velkasuhteen syntyessä (2 kohta), käyttää velvoitteen täyttämiseen epätavallista maksuvälinettä olosuhteissa, jotka huomioon ottaen maksua ei voida pitää tavanomaisena (3 kohta) taikka ryhtyy muuhun sellaiseen velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn (4 kohta). Velkojansuosintasäännöksen ja etenkin sen kohdan 3 osalta on huomattava sen rinnakkaisuus aiemmin käsitelyyn takaisinsaantilakiin (TakSL 2 luku). Rangaistussäännöstä ei olekaan tarkoitettu ulottaa niitä tapauksia laajemmalle, joissa oikeustoimi voidaan peräyttää konkurssipesään.⁸⁶ Lisäksi TakSL:n pelkälle ylivelkaisuuskriteerille perustuva takaisinsaantikanne voi täytyä helpommin kuin velkojansuosinnan tunnusmerkistö.⁸⁷

Velkojansuosinnalla siis nimensä mukaisesti velallinen asettaa jokin velkojistaan muita parempaan asemaan. Tunnusmerkistö ei edellytä seurauksen aiheutumista, vaan tietyssä

⁸⁵ Hakamies 2015, s. 726.

⁸⁶ Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 1362.

⁸⁷ HE 66/1988 vp, s. 166–167.

tarkoituksessa tehty teko riittää.⁸⁸ Lisäksi tunnusmerkistössä on korostettu velallisen tietoisuutta kyvyttömydestään täyttää velvoitteensa.⁸⁹

4.2.2. Velan ennaikainen maksu ja vakuuden antaminen

Velkojainsuosintasäännöksen ensimmäisenä tekotapana on siis erääntymättömän velan maksaminen ennaikaisesti olosuhteissa, joissa maksu ei ole tavanomainen. Itsessään erääntymättömän velan maksaminen ei ole rangaistavaa. Rangaistavuutta tuleekin katsoa muun muassa velallisen vakiintuneeseen liiketapaan verraten.⁹⁰ Tähän vakiintuneeseen liiketapaan voidaan mieltää sisältyvän elementtejä koskien velallisen käytäntöjä maksujen ajankohdista, niiden suuruudesta tai suoritustavasta.⁹¹ Ennaikaisen maksun osalta velallisen toimintaa tulisikin tarkastella aina tapauskohtaisesti, sillä joidenkin velallisten käytäntöihin voi hyvin kuulua velan maksaminen selvästi ennen eräpäivää, mikä varmasti kielii lähinnä velallisen hyvästä maksukyvyistä ja liiketoiminnan tuloksellisuudesta.

Erääntymättömän velan maksamiseen (1 kohta) tulisi kuitenkin suhtautua kriittisesti koronapandemian aikana, sillä on odotettavissa, että lähtökohtaisesti velallisen taloudellinen tilanne olisi heikentynyt. Taloudellisen tilanteen heikkeneminen toki riippuu muun muassa velallisen toimialasta, eikä erääntymättömän velan maksaminen voi automaattisesti tarkoittaa velkojansuositusta syyllistymistä. Erityisesti velkojien tulisi kuitenkin kiinnittää tarkemmin huomiota sellaisen velallisen toimintaan, jonka maksukäytäntöihin ei selvästi kuulu velkojen maksaminen ennaikaisesti velkojille, menetteleekin yllättäen edellä mainitusti.

Velkojansuosintasäännöksen 2 kohtaan pandemialla tai käsiteltävällä lakimuutoksella ei ole ollut merkittävää vaikutusta tai tarkemmin ilmaistuna velalliselle ei ole avautunut uusia mahdollisuuksia järjestää velkasuhteitaan. Vakuuden antaminen sellaisesta velasta, jossa velallinen ei ollut sopinut vakuuden käyttämisestä on pysynyt rangaistavana lakimuutoksesta huolimatta. Lähinnä mielenkiintoiseksi nousee kysymys siitä, onko

⁸⁸ Kukkonen 2018, s. 189.

⁸⁹ Subjektiiivinen edellytys tietoisuudesta on jäänyt lain esitöissä melko epämääräiseksi. Esim. Frände katsoo tunnusmerkistön edellyttävän ”varsin todennäköistä” suurempaa todennäköisyyden astetta; ks. Frände 2005 s. 137, HE 66/1988 vp, s. 167.

⁹⁰ Kukkonen 2018, s. 190.

⁹¹ Velkojansuosintasäännöksen ohella samanlainen arviointi suoritetaan takaisinsaannissa (TakSL 10 §).

koronapandemia ja konkurssilain muutoksen tuoma suoja velalliselle ennemminkin antanut tälle aikaa sopia velkojan kanssa uusista vakuusjärjestelyistä. Tätä taustaa vasten voitaisiin nähdä kohdan 2 soveltamisalan pandemian aikana oikeastaan ennemminkin kaventuneen. Vakuuden pätevyys viime kädessä ratkaistaan siviilioikeudellisin perustein, eli vakuutta ei ole siviilioikeudellisesti pätevällä tavalla annettu, jos vakuuden antamisen edellytyksenä olevaa julkivarmistusta ei ole tehty. Yksittäistä velkojaa suosivasta (mutta ei-rangaistavasta) vakuuden antamisesta voidaan siis tosiasiallisesti puhua vasta silloin, kun julkivarmistuksen⁹² toteuttamisen jälkeen panttaus saa sitovuuden ja etusijan sivullisia, eli muita velkojia, kohtaan.⁹³ Velkojansuosinnan 2 kohdan osalta velallinen on voinut tehdä keinotekoisena vakuusjärjestelyn velkojan kanssa, mutta tullakseen muita velkojia sitovaksi ja pandemian yli kestäväksi järjestelyksi se vaatii edellä mainitun julkivarmistuksen täyttymistä.

Kuten edellä selostetusta voidaan päätellä, koronapandemialla ei näyttäisi olleen huomattavan suurta merkitystä velkojansuosintarikoksen kohtiin 1 ja 2. Näin ollen tarkastelu enimmiltä osin onkin tarkoituksenmukaisinta ulottaa koskemaan kyseisen rikoksen jäljelle jääviä tekemuotoja (kohdat 3 ja 4).

4.2.3. Epätavalliset maksuvälineet ja muut velallisen järjestelyt

Velallinen voi syyllistyä velkojansuosintaan myös käyttämällä epätavallista maksuvälinettä (3 kohta). Lähtökohtaisesti tavanomaiseksi maksuvälineeksi on luettu raha tai muu siihen rinnastettava moderni maksutapa. Tällöin myös vaikkapa arvopaperit voidaan laskea mukaan tähän ryhmään, jos niiden käyttö vain on alalle tai liiketoiminnalle yleistä.⁹⁴ Käytännössä epätavallisen maksuvälineen käyttö puolestaan tarkoittaa useimmiten velan maksamista yrityksen käyttö- ja vaihto-omaisuudella taikka muilla vastaavilla varoilla.

Tapauksessa KKO 2009:70 (ään.) osakeyhtiön omistaja maksoi yhtiön velkoja valitsemilleen velkojille sen jälkeen, kun yhtiössä oli tehty päätös liiketoiminnan lopettamisesta ja loppuunmyynnistä. A käytti velkojen suorittamiseen osakeyhtiön toiminnan lopettamisen yhteydessä loppuunmyynnistä kertyneitä rahavaroja sekä yhtiön käyttöomaisuutta. Suoritukset tehtiin vain muutamille yhtiön velkojille. Korkein oikeus

⁹² Julkivarmistuksen tapoja ovat traditio eli hallinnan siirto, denuntiaatio eli panttausilmoitus sekä kirjaaminen rekisteriin. Ks. esim. Saarnilehto ym: Julkisuusperiaate ja vilpittömän mielen suoja – Julkisuusperiaate – Julkistamiskeinot.

⁹³ Ks. julkivarmistuksen tuottamasta etusijasta esim. velkakirjalaki (622/1947) 31 §.

⁹⁴ Hakamies 2021, 27. RL 39: Velallisen rikokset – Velkojansuosinta – Epätavallinen maksuväline.

katsoi, että A syyllistyi toiminnallaan velkojansuosintaan vain käyttöomaisuudella suoritettujen velkojen osalta. Sen mukaan muusta kuin rahasuorituksesta ei ollut sovittu velkojien kanssa ja velkojansuosinnan puolesta puhui velvoitteiden täyttäminen käyttöomaisuudella sen jälkeen, kun päätös liiketoiminnan lopettamisesta oli tehty. Velkojen maksuun käytettyjen rahavarojen osalta puolestaan korkein oikeus totesi, että A:n menettely ei ollut rangaistavaa. Kyseisten rahasuoritusten taustalla oli perusteltu siviilioikeudellinen velvoite ja lisäksi rangaistavana ei voitaisi pitää tällaista suoritusta, vaikka se voisi tulla takaisinsaannilla palautettavaksi konkurssipesään.

Kun punnitaan epätavallisen maksuvälineen käyttöä osana maksukyvyttömän velallisen toimintaa, tuleekin tarkastella erityisesti sitä, kuinka yleistä velallisen toiminnassa velkojen maksaminen muulla kuin rahasuorituksella on. Koronapandemian aikana yleisen taloustilanteen ja näin ollen myös yksittäisen velkojan tilanteen heikentyessä, voi kynnys velkojen maksamiseen muulla kuin rahavaroilla madaltua. Epätavallisen maksuvälineen käyttöön voikin ajautua etenkin sellainen velallinen, joka heikentyneen tilanteensa takia ei esimerkiksi pysty saamaan ulkopuolista rahoitusta, eli lähinnä uutta lainaa. Vaikka tilanteet voivatkin olla moninaisia, kaiken kaikkiaan velkojen maksamiseen muulla kuin rahavaroin tulisi kuitenkin suhtautua kriittisesti ja ottaa huomioon velallisen liiketoiminta kokonaisuutena sekä kulloinkin vallitsevat olosuhteet. Koronapandemian aiheuttamat poikkeusolot ovatkin siitä mielenkiintoiset, että niistä on hyvin hankalaa vetää objektiivisia rajoja epätavallisten maksuvälineiden sallitulle käytölle, mikä jo normaalioloissakin on huomattavan haasteellista. Vaikka epätavallinen maksuväline onkin peräytettävissä konkurssipesään viime kädessä takaisinsaannilla, on velallinen voinut ehtiä saattamaan kulloinkin kyseessä olevan omaisuuserän velkojien ulottumattomiin. Tämä siitä syystä, että monesti velallisen rikosoikeudellisen vastuun toteaminen vaatii sen toiminnan syvällisempää tarkastelua ja maksukyvyttömien velallisten osalta tällaiseen tarkasteluun päästään monesti vasta yrityksen saneeraus- tai konkurssimenettelyssä. Omaisuuden hävittäminen velkojien ulottumattomiin poikkeusolojen aikana samalla rikoksen vanhentumisaikojen kuluessa on ongelma, joka vaatii tarkempaa käsittelyä myöhemmin puhuttaessa velallisen epärehellisyydestä ja syyteoikeuden vanhentumisesta.

Kohdassa 4 kuvattu menettely velallisen ryhtymisestä muuhun tietyn velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn on velkojansuosintarikoksen osalta kaikkein relevantein tutkimuskysymyksen kannalta juuri sen laaja-alaisen sovellettavuuden vuoksi. Toki

tämänkin tekemuodon ja sen mahdollistettavuuden taustalla vaikuttaa jo aiemmin mainittu toimintaympäristön muutos, jossa velallinen on saanut lisää aikaa halutessaan järjestää toimintaansa joltain yksittäistä velkojaa suosivaksi.

Muu tietyn velkojan asemaa parantava järjestely voi olla kyseessä esimerkiksi silloin, kun velallinen on ostanut ostaa tavaraa luotolla ja velallinen sopii velkojan kanssa kaupan peruuntumisesta tai, kun velallinen suostuu siihen, että velka erääntyy sovittua eräpäivää aikaisemmin. Lisäksi soveltamisalueeseen voi kuulua järjestely, jossa kolmas taho antaa jälkikäteen takauksen velallisen velasta velkojalle ja velallinen puolestaan antaa samalla takaajalle vakuuden takauksen johdosta.⁹⁵ Keskeisessä asemassa kuitenkin toimii aiemmin jo viitattu velalliselle useilla kuukausilla konkurssiuhkaisen maksukehotuksen käytön poistamisen muodossa annettu lisääaika, sillä monimutkaisten omaisuusjärjestelyiden tekemiseen voi velalliselta mennä huomattavastikin aikaa, johon normaalioloissa ei välttämättä olisi mahdollisuutta.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2009:21 osakeyhtiön hallituksen puheenjohtaja X oli antanut yhtiön velasta vakuuden pankille. Yhtiö maksoi velkansa pankille varoilla, jotka X oli tätä tarkoitusta varten lainannut pankilta ja siirtänyt yhtiön tilille. Kyseisillä varoilla maksettiin samalla kauppahinta, jonka X oli ollut yhtiölle velkaa ostettuaan tältä huomattavan osan sen käyttöomaisuutta. X:n menettelyllä pyrittiin turvaamaan pankin saatavat, sillä yhtiö oli samana päivänä asetettu konkurssiin. Vaikka tosiasiallisesti kyseinen X:n ja yhtiön välinen velka olisi voinut tulla myös suoraan kuitatuksi pankille, korkein oikeus kuitenkin katsoi, että varojen siirtäminen edes hetkellisesti yhtiön varallisuuspäiriin antoi aiheen konkurssitakaisinsaannille, sillä selostetulla tavalla tehty varojen siirtely oli uhannut yhtiön muiden velkojien saatavien suorittamista.

Kuvatussa tapauksessa ratkaisevassa asemassa ei sinänsä ollut pitkään jatkunut velallisen moitittava toiminta eikä menettelyn toteuttaminen vaatinut huomattavasti aikaa, vaan tietyille velkojalle pyrittiin yksittäisillä ja alun alkaen henkilökohtaisista rahavaroista tapahtuvilla tilisiirroilla maksaa tämän saatava kokonaisuudessaan. Tapauksen toinen lopputulos olisi ollut hyvinkin vahingollinen yhtiön velkojien kannalta, jos omaisuusjärjestely olisi pystytty toteuttaa huomattavasti ennen yhtiön konkurssiin asettamista, jolloin kriittinen aika olisi ehtinyt jo kulua ja takaisinsaantia ei olisi ehditty

⁹⁵ HE 1988/66 vp, s. 167.

toteuttaa. Kyseinen tapahtumainkulku olisikin siis konkurssilain muutoksen aikana voinut olla varteenotettava vaihtoehto. Tämänkin lisäksi, vaikka tapauksessa olikin pääasiassa kyse takaisinsaannista, tuli siinä käsiteltäväksi myös kuvio niin sanotusta ”minuuttirahan” avulla tehdystä maksujärjestelystä, joka on selvästi haitallista velalliselle.⁹⁶

4.3. Velallisen epärehellisyys konkurssilain muutoksen aikana

4.3.1. Velallisen epärehellisyys tunnusmerkistö

Velallisen epärehellisyys (RL 39 luku 1 §) puolestaan tulee kyseeseen silloin, kun velallinen maksukyvyttömyyttään pahentaen hävittää (1. kohta), ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan (2. kohta), muutoin siirtää omaisuuttaan hallustaan velkojien ulottumattomiin (3. kohta) tai lisää perusteettomasti velkojaan (4. kohta). Kuten velkojansuosinnassakin, velallisen epärehellisyydessä tahallisuusvaatimuksen mukaan velallisen on oltava tietoinen maksukyvyttömyydestään tai siitä, että hänen tekonsa voi aiheuttaa maksukyvyttömyyden.⁹⁷ Joskus velallisen maksukyvyttömyyden sijasta voidaan puhua tämän maksuhaluttomuudesta, jolla itsessään aiheutetaan veloitteiden täyttämättä jättäminen. Ero velallisen epärehellisyydessä velkojansuosintaan on siis, että velallinen aiheuttaa vahinkoa tämän koko velkojakollektiivia kohtaan. Lisäksi velkojansuosinnassa velallisen varallisuusasema ei todellisuudessa huonone lainkaan, sillä velkojan saatavan ollessa riidaton velallisen varat ja velat vähenevät yhtä paljon.

Kyseinen rikosnimike on tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellinen etenkin niissä tapauksissa, jolloin velallinen on tutkittavan lakimuutoksen aikana pystynyt järjestelemään omaisuuttaan siten, että velallisten oikeus saada saatavalleen on jopa saatu kokonaan poissuljettua vaikkapa omaisuuden siirroilla. Omaisuuden luovutus vaatii hyväksyttävän syyn puuttumista, jotta voidaan puhua rangaistavasta velallisen epärehellisyydestä. Hyväksyttäviin luovutuksiin voidaan lukea yhtiön normaalin palkanmaksun, voitonjaon ja

⁹⁶ Ks. tarkemmin esim. Koponen 2001, kappale 5.6: ”Ns. rahankierrätys luovutuksen maksutapana”, jossa tämä avaa tarkemmin 2000-luvun vaihteen oikeuskäytäntöä minuuttirahan (=rahankierrätys) käytön osalta. Yhteenvetona todettakoon, että jo tuolloin kyseiseen rahankierrätykseen turvautuminen on nähty velallisen todellista varallisuusasemaa huonontavana menettelynä. Haastetta tuomioistuimille on tuottanut rahankierrätyksessä käytetyn kokonaisuuden hahmottaminen. Esim. Vaasan hovioikeuden ratkaisussa 28.1.1998 nro 79 rikosoikeudellisesti tarkasteltiin yksittäisiä rahankierrätysjärjestelyn osia ainoastaan erillisinä tekoina, mistä johtuen velallisen syytteet lopulta hylättiin.

⁹⁷ HE 53/2002 vp, s. 40.

osakaslainan lisäksi muun muassa tavanomaiset merkkipäivä- ja liikelahjat.⁹⁸ Kuten edellä on käynyt jo ilmi, hyväksyttävyyssarviointi on kokonaisarviointia ja siinä tulee liiketaloudellisen perusteen lisäksi ottaa huomioon yhtiöoikeudellinen sekä myös kirjanpito- ja verolainsäädäntö.

4.3.2. Luovutusten hyväksyttävyys

Tutkimuskysymyksen näkökulmasta haastavimpia tilanteita ovat sellaiset, jossa velallinen on lahjoittamalla tai muuten pitkäaikaisella lainaamisella saanut siirrettyä omaisuuttaan pois varallisuuspiiristään. Hakamies on todennut käyttö- tai vaihto-omaisuuden pitkäaikaisen ja vastikkeettoman lainaamisen voivan merkitä tosiasiallisesti lahjoitusta.⁹⁹ Onkin perusteltua ajatella, että pandemia on antanut mahdollisuuden velalliselle sopia tällaisesta pitkäaikaisesta lainausjärjestelystä heti poikkeusolojen alussa tai viimeistään konkurssilain muutoksen astuttua voimaan. Lakimuutoksen jälkeen velallinen voisi mahdollisesti konkurssiin asetettuaan vedota velkojiaan vastaan vakiintuneella lainausjärjestelyllä ja ilmoittaa omaisuuden kuuluvan edelleen tämän varallisuuspiiriin. Tällaisen pitkäaikaisen lainaamisen ongelmat velkojia kohtaan konkretisoituvat etenkin silloin, kun lainaamisen kohteena on sellainen omaisuus, jonka arvo laskee ajan tai käytön myötä. Tällöin voidaan puhua esimerkiksi herkästi kuluvista tuotannossa käytettävistä koneista ja kalustosta. Kyseisenlaisen omaisuuden saattaminen velkojien saavuttamattomiin puhuisi vahvasti velallisen epärehellisyyden puolesta.

Edellä mainitun kaltaisia haasteellisia tilanteita ovat lisäksi ns. yritysten ketjuttamistapaukset, joissa omaisuus siirtyy suorituksena tekaistusta saatavasta tai muuten tosiasiallisesti vastikkeetta yrityksestä toiseen. Tällaisten yritysten omistajat ovat hyvin usein samoja henkilöitä tai vähintäänkin samaan lähipiiriin kuuluvia ja tällä tavoin omaisuuden pysyminen velallisen omassa tai tämän läheisen varallisuuspiirissä saadaan turvattua.

Esimerkkitapaus tällaisesta menettelystä on melko tuore korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2020:98. Tapauksessa A oli ottanut Y Oy:n nimiin vastikkeetta ajoneuvokalustoa X

⁹⁸ Hakamies 2022, s. 1341.

⁹⁹ Hakamies 2022, s. 1338.

Oy:stä. A:n olisi kuitenkin tullut tietää tai vähintään pitää varsin todennäköisenä X Oy:tä edustaneen B syyllistyvän rikokseen, sillä luovutuksen johdosta X Oy oli ajautunut taloudellisiin vaikeuksiin. Kyseisen luovutuksen jälkeen A siirsi ajoneuvokaluston Z Oy:n nimiin ja siitä vielä edelleen C:n nimiin. B:n menettely täytti törkeän velallisen epärehellisyys-tunnusmerkistön ja A puolestaan syyllistyi B:n rikoksen avunantoon sekä törkeään rahanpesuun.

Koska velallisen epärehellisyys-rangaistavuuden edellytyksenä on velallisen varallisuus-aseman todellinen huonontaminen, likvidin omaisuuden luovuttaminen ei lähtökohtaisesti anna aiheutta epäillä velallisen syyllistyneen rikolliseen menettelyyn niin kauan, kunhan vain tehty suoritus katsotaan olevan arvoltaan käypä vastike. Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun velallinen luovuttaa helposti realisoitavaa vaihto-omaisuutta saaden vastikkeeksi vaikeasti realisoitavan kiinteistön.¹⁰⁰ Pandemian aikana tai myös sitä ennen tehty luovutus voi kuitenkin muodostua velkojan kannalta ongelmalliseksi pitkällä aikavälillä. Pandemian aikana on perusteltua ajatella kiinteistöjen realisointimahdollisuuksien olevan normaalitilaan verrattuna rajallisemmat tai ainakin kohteen käypä arvo on voinut laskea, johtuen etenkin talouden yleisestä epävarmasta tilanteesta niin yritysten kuin yksityishenkilöidenkin kohdalla. Yleisesti ottaen velkojan saatavan suorittaminen voidaan nähdä olevan helpompaa velallisen rahavarojen ohella edellä mainituilla pienillä kuin taas suurilla omaisuuserillä, joiden realisointiin jo pelkästään vaaditaan huomattavasti aikaa. Poikkeusolojen aikana velallisen omaisuuden realisoitavuus voikin olla merkittävä tekijä ja puolestaan varallisuuden koostuminen yksittäisistä suurista omaisuuseristä voi tietyissä tapauksissa olla huomattavasti riskialttiimpaa tämän maksukyvyn kannalta.

Kuten aiemminkin tutkimuksessa on nostettu esiin, merkille pantavaa on, että yhtiön todellisten velkojen ja erääntyvien velkojen maksaminen ei lähtökohtaisesti itsessään huononna yhtiön varallisuus-asemaa. Tällaiset suoritukset yhtiön lähipiirillekään eivät ole velallisen epärehellisyys-rangaistavia.¹⁰¹ Nämä pääsäännöt luonnollisesti pätevät huolimatta siitä, tarkastellaanko velallisen toimia velkojansuosinnan tai velallisen epärehellisyys-näkökulmasta.

¹⁰⁰ Frände ym. 2018, s. 811.

¹⁰¹ Kukkonen 2018, s. 85.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2011:64 A oli nostanut yksin omistamastaan yhtiöstään varoja itselleen siten, että kyseisiä nostoja ei ollut merkitty yhtiön kirjanpitoon. Nostojen perusteena oli A:n yhtiön hyväksi tehty työ. Myöhemmin A:n yhtiö asetettiin konkurssiin. Vaikka A oli toiminnallaan pahentanut yhtiön maksukyvyttömyyttä, korkein oikeus katsoi luovutuksessa olleen taustalla pätevä peruste. Korkeimman oikeuden mukaan sillä, että kirjanpitomerkinnot ovat puutteelliset, ei kuitenkaan sellaisenaan osoita varojen luovutuksen tapahtuneen ilman hyväksyttävää syytä. Merkitystä annettiin myös sille, että A:lle yhtiöstä maksettu korvaus oli keskimääräisesti arvioiden kohtuullinen (n. 1.200 € / kk).¹⁰²

Vaikka velallinen tekisi yksityisottoja yhtiöstä kriisitilanteessakin, tulee niillekin tehdä oma kohtuullisuus- sekä tarkoituksenmukaisuusarvionsa ja kyseisiä ottoja ei tule välittömästi tulkita velkojien etua loukkaaviksi toimiksi. Henkilöyhtiöiden (avoin ja kommandiittiyhtiö) sekä etenkin toiminimiyrittäjän osalta varallisuuden siirtäminen on huomattavasti vapaampaa ja tällöin myös omaisuuden siirtäminen toiseen varallisuuspiiriin, kuten osakeyhtiöön tai omaisuuden muukin hävittäminen (myös rikosoikeudellisesti rangaistavalla tavalla) on helpompaa. Velkojilla on viime kädessä kuitenkin mahdollisuus saada suoritus saatavilleen muustakin velallisen omaisuudesta.¹⁰³

Kuten jo aiemmin todettiin velkojasuosinnan osalta, koronapandemiassa ja konkurssilain muutoksen aikana ajan kulumisen on velallisen puolella, jolloin velallisen toimien kriittinen ja objektiivinen tarkastelu käy vaikeammaksi. Velallinen voi toimia hyvinkin pitkään maksukyvyttömänä vilpillisesti esimerkiksi nostamalla varoja yksityisottojen tai osakaslainojen avulla omistajan omaan käyttöön tai velkaantua taholle, joka ei ryhdy merkittäviin perintätoimiin.¹⁰⁴ Ajan kulumisen merkittävyyttä sekä velallisen että velkojan näkökulmasta käsitellään tarkemmin kappaleessa 4.4.

¹⁰² Ks. myös tapauksissa KKO 2000:74, KKO 2005:68, KKO 2005:119, KKO 2009:70 ja KKO 2011:33 oli korkeimman oikeuden ratkaistavana kysymykset siitä, onko sinänsä riidattomien velkojen maksamisella velallinen huonontanut varallisuusasemaansa ja syylistynyt täten velallisen epärehellisyyteen. Oikeuskäytäntö laajalti puhuu vahvasti sen puolesta, että velallisen epärehellisyyteen syyllistymiseksi velalliselta vaaditaan mm. keinotekoisia järjestelyitä ja selvästi vilpillistä mieltä.

¹⁰³ Hakamies 2022, s. 1343.

¹⁰⁴ Hakamies 2011, s. 182.

4.3.3. Veloitteiden lisääminen

Velallisen epärehellisyteen voi velallinen syyllistyä myös lisäämällä veloitteitaan. Ensinnäkin, tunnusomaista velallisen veloitteiden lisäämiselle on, että yrityksen taloudellista tilannetta edelleen pahennetaan käyttämällä huomattavasti varoja selvästi tappiolliseen liiketoimintaan, kannattamattomaan tuotantoon tai liiketoiminnan kannalta hyödyttömiin hankintoihin.¹⁰⁵ Koronapandemiaa silmällä pitäen jossain määrin tulkinnanvaraiseksi ja rajanvetoa vaativaksi voi jäädä se seikka, missä vaiheessa esimerkiksi lisälainan ottaminen voidaan perustella koronan vaikutusten helpottamisella ja missä vaiheessa velallinen selvästi vain pahentaa uhkaavaa tai jo päällä olevaa maksukyvyttömyyttään. Velallisen menettelyjä arvioitaessa poikkeusolojen aikana olisi perusteltua antaa painoarvoa myös liiketoiminnan olosuhteiden äkillisillekin muutoksille. Vaikka veloitteiden perusteeton lisääminen onkin hyvinkin tulkinnanvarainen velallisen epärehellisyuden tekotapatunnusmerkki ja se vaatii monesti tapauskohtaista tarkastelua, joitakin yleispäteviä ja hyväksyttäviä rajoja veloitteiden lisäämisen osalta on vedettävissä.

Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa R09/64 velallisyhtiö X Oy oli myynyt alihintaan työvoimapalveluita sen läheisyhtiöille. Laskutus läheisyhtiöille oli muodostanut määrällisesti ison osan X Oy:n liikevaihdosta. X Oy:n ja sen läheisyhtiöiden toiminnasta vastasivat kaksi henkilöä A ja B, jotka olivat asiassa syytettyinä törkeän kirjanpitorikoksen lisäksi törkeästä velallisen epärehellisydestä. Tapauksessa ei ollut kyse siitä, että A ja B olisivat erehtyneet yhtiön kulurakenteesta, sillä ulkopuolisten tahojen laskutus oli perustunut liiketaloudellisille perusteille. Velallisyhtiö oli tehnyt tappiota kaikilla tilikausillaan, joista jo sen ensimmäisellä yhtiön oma pääoma oli menetetty. Alihintainen palveluiden myynti oli alkanut jo heti yhtiön ensimmäisellä tilikaudella. Näin ollen kyseessä A:n ja B:n osalta oli ollut tietoinen menettely X Oy:n velkojien vahingoksi. X Oy:n konkurssipesän pesäluettelon mukaan yhtiön velat muodostuivat suurelta osin Verohallinnon saamisista, jotka olivat jääneet suorittamatta huomattavan alilaskutuksen vuoksi. Hovioikeus katsoi, että verojen ja maksujen laiminlyöntiä voitiin pitää veloitteiden perusteettomana lisäämisinä, sillä näin X Oy oli menetellyt systemaattisesti alusta lähtien ja sen toiminta oli muutenkin ollut koko ajan tappiollista. A:n ja B:n katsottiin menettelyllään syyllistyneen aiemmin mainittuihin rikoksiin.

¹⁰⁵ HE 66/1988 vp, s. 162.

Edellä selostettuun tapaukseen liittyen on painotettava, että lähtökohtaisesti pelkkä verojen ja maksujen laiminlyönti ei sellaisenaan merkitse velvoitteiden perusteetonta lisäämistä. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin kyseisen tapauksen kaltainen tilanne, jossa toiminta on ollut alusta lähtien tappiollista ja verot ja maksut laiminlyödään systemaattisesti. Tällaisissa tilanteissa toiminta täyttää velvoitteiden perusteettoman lisäämisen tunnusmerkit.¹⁰⁶ Velvoitteiden lisääminen voidaan toteuttaa aiemmin mainittujen liiketoimintaa heikentävien hankintojen ja investointien lisäksi esimerkiksi tekaistuilla tai lisätyillä yksityisillä velvoitteilla. Jäljempänä mainittu on helpompaa toteuttaa, mitä pienemmästä yhtiöstä on kyse.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2002:46 taloudellisissa vaikeuksissa ollut velallinen oli myöntämällä puolisonsa kanteen lisännyt velvoitteitaan tullessaan velvolliseksi suorittamaan elatusapua alaikäisille lapsilleen määrällä, joka ylitti sen, mitä lasten tarpeet ja velallisen maksukyky voitiin pitää riittävänä. Velallinen oli itse laatinut puolisonsa kanteen. Velallisen katsottiin perusteettomasti lisänneen velvoitteitaan ja näin syyllistyneensä velallisen epärehellisyyteen.

Selostetussa esimerkkitapauksessa velallisena toimi yksityishenkilö, mutta kyseisen velallisen asema on sovellettavissa niin ikään osakeyhtiön ainoaan osakkeenomistajaan tai henkilöyhtiön ainoaan vastuunalaiseen yhtiömieheen. Kynnys puuttua velallisen toimiin voidaan helposti mieltää korkeammaksi tilanteissa, joissa velvoitteiden lisäystä voidaan perustella henkilökohtaisilla tai velallisen edustajan läheisten henkilöiden tarpeilla. Tämä siitä syystä, että esimerkiksi velallisen edustajan perhepiiri kuuluu tämän yksityis- ja perhe-elämän suojaan. Lähipiirin ollessa osallisena velallisen omaisuusjärjestelyjä, on alleviivattava, että kysymykset avunannosta kulloinkin kyseessä olevaan rikokseen tulevat hyvinkin relevanteiksi. Lähipiirin käyttö etenkin törkeissä velallisen rikoksissa madaltaa luonnollisesti herkemmin todennäköisyyttä tällaisen tahon syyllisyydestä avunantoon, jolloin jo pelkästään esimerkiksi lähipiirin jäsenen passiivisen suhtautumisen lisäksi pienikin aktiivinen panos velallisen edustajan toimien edistämiseksi riittää.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Frände ym. 2018, s. 825–826.

¹⁰⁷ Esim. tapauksessa KKO 2015:10 osakeyhtiön ainoan omistajan A:n perheenjäsenten syyllistymiseksi avunantoon törkeään velallisen epärehellisyyteen riitti, että nämä olivat antaneet tämän käyttöön heidän henkilökohtaiset pankkitilinsä tietäen, että niiden kautta A tulisi perusteettomasti kierrättämään itselleen yhtiönsä rahavaroja heikentäen näin sen maksukykyä olennaisesti. Lisäksi perheenjäsenet suhtautuivat menettelyyn passiivisesti, vaikka näiden olisi suurien rahamäärien perusteella tullut tietää tai ainakin pitää varsin todennäköisenä A:n toiminnan olevan rangaistavaa ja haitallista osakeyhtiön maksukyvyille.

Tutkimuskysymyksen rajauksen takia lähipiirin tai muidenkaan avunantajien asemaa velallisen rikoksissa ei ole tarkoituksenmukaista tarkastella syvällisemmin tämän tutkimuksen yhteydessä.

Lopuksi velallisen epärehellisyden osalta voidaan sanoa, että pandemian aiheuttama yleisen taloustilanteen heikkeneminen on hyvinkin voinut madaltaa kynnystä velallisena toimivan pienen yhtiön edustajan kattaa enenevässä määrin yksityisiä tai perheensä kulujaan yhtiön varallisuudella. Ei voida ajatella olevan kovin tavatonta tilanne, jossa velallisen edustajan perheen tulotaso on laskenut esim. poikkeusolojen aiheuttaman puolison työttömyyden takia, jota sitten pyritään paikkaamaan yhtiön varoilla sen maksukyvyyn kustannuksella. Kuten aiemminkin on todettu, tällaiseen järjestelyyn olisi hankalinta puuttua pienen henkilöyhtiön sekä varsinkin liikkeen- ja ammatinharjoittajan velkojalle johtuen näiden löyhemmistä kirjanpitovaatimuksista¹⁰⁸ ja perhepiirin jäämisestä mahdollisten esitutkintatoimenpiteiden ulkopuolelle jo itsekriminointisuojaan nojalla. Poikkeusolojen aiheuttaman velallisen henkilökohtaisen ja tämän lähipiirin varallisuuden vähenemisen kohdalla joudutaan varmasti arvioimaan selostetun mukaisen menettelyn kohtuullisuutta varsin uudessa valossa peilaten sitä toisaalta velallisyhtiön varallisuusasemaan. Jo hiemankin suurempien (enemmän kuin yksi osakkeenomistaja) yhtiöiden ja varsinkin konsernien kohdalla varojen siirtoa rajoittavat yhtiöoikeudelliset säännökset ja hyväksyttävän, liiketaloudellisen syyn olemassaolo kunkin toimenpiteen kohdalla otetaan tarkemmin huomioon.

4.4. Konkurssilain muutoksen vaikutus syyteoikeuden vanhentumiseen

Kuten aiemminkin on mainittu, konkurssilain väliaikaisella muutoksella on annettu velalliselle aikaa järjestää liiketoimintaansa uudelleen tai tehdä oikeustoimia, joilla on voitu tosiasiallisesti lähinnä heikentää velkojan oikeutta saada suoritus saatavalleen. Näin ollen herääkin kysymys, onko kyseisellä ajanjaksolla voinut olla merkitystä velallisen rikosoikeudellisen vastuun vanhentumisen näkökulmasta? Lähtökohtaisesti kuitenkin velkojan puolella ovat selvästi yleiset rikoksen vanhentumisajat. Suurimmassa osassa RL:n 39 luvun mukaisissa velkojan rikoksissa säädetty enimmäisrangaistus on kaksi vuotta

¹⁰⁸ Etenkin liikkeen- ja ammatinharjoittajien kirjanpitovelvoitteiden osalta tarkemmin ks. KPL 1 a § (luonnollisen henkilön kirjanpitovelvollisuus).

vankeutta. Ainoastaan velallisen vilpillisyydestä (4 §) ja velallisrikkomuksesta (5 §) on säädetty lievemmat enimmäisrangaistukset. Näin ollen muut rikokset vanhentuvat vasta viidessä vuodessa. Eniten merkitystä yhdeksän kuukautta voimassa olleen konkurssilain muutoksella on vanhentumisen näkökulmasta ollut näissä lievemmissä rikoksissa.

Joka tapauksessa syyttäjän ja etenkin velkojan kannalta velallisen rikosten vanhentuminen on syytä ottaa vakavasti huomioon, sillä syyteoikeuden vanhentuessa velkojalle jää mahdolliseksi vaihtoehdoksi ainoastaan vahingonkorvausten hakeminen velalliselta, eikä velallinen välttämättä joudu lainkaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Joka tapauksessa velkoja voi kuitenkin paikata taloudellista menetystään juuri vahingonkorvauksilla, joiden osalta absoluuttinen vanhentumisaika on velallisen rikoksia huomattavasti pidempi.¹⁰⁹

Tapauksessa KKO 1998:82 A:n todettiin syyllistyneen velkojansuosintaan maksamalla avoimen yhtiönsä velkoja ainoastaan velkojana toimineelle pankille. Syyteoikeus oli tapauksessa kuitenkin ehtinyt jo vanhentua ja niinpä kanteen nostaneella lääninverovirastolla jäi ainoaksi vaihtoehdoksi vaatia A:lta vahingonkorvauksia. Vahingonkorvauksen määrän laskentaperusteena käytettiin kyseiselle verovirastolle mahdollisesti kuulunutta jako-osuutta A:n konkurssipesästä, jos A olisi asetettu konkurssiin tämän omaisuuden luovutushetkellä, minkä katsottiin täyttävän velkojansuosinnan tunnusmerkistön. Korkein oikeus lausuikin, että konkurssin raukeamistapauksissa yksittäisen velkojan mahdollisuudet esittää tarkkaa selvitystä jako-osuutensa määräytymiseen vaikuttavista muista seikoista kuin omista saatavistaan ovat lähtökohtaisesti rajalliset. Näin ollen tapauksessa velkojana toimineen lääninveroviraston tappioksi erityisesti koitui se, että tämä sai vahingonkorvauksena (55.000 markkaa) huomattavasti vähemmän kuin se oli alun perin vaatinut A:lta (n. 119.000 markkaa).

Selostetun tapauksen osalta onkin täsmennettävä, että ratkaisu ajoittuu ajankohtaan, jolloin velkojansuosinnan syyteoikeus vanhentui kahdessa vuodessa. Myöhemmin kovennettu rangaistusasteikko on ollut tervetullutta, sillä muun muassa Koponen on huomauttanut, että talousrikosasioiden tutkinta on poliisilla kestänyt jo tuolloin vuoden verran, johon on myös

¹⁰⁹ VanhL 7 § 2 mom. mukaan velan vanhentuminen on katkaistava ennen kuin 10 vuotta on kulunut vahinkotapahtumasta. Lisäyksenä todettakoon, että vahingonkorvauksen ei voida katsoa vanhentuneen niin kauan, kun rikosasiassa voidaan nostaa syyte tai sen käsittely on vireillä tuomioistuimessa (3. momentti).

lisättävä teosta tutkinnan aloittamiseen kuuluva yleensä merkittävä viive. Näin ollen monimutkaisissa velallisen järjestelyissä syyttäjälle ei ole jäänyt tarpeeksi reagointiaikaa.¹¹⁰ Selostettu KKO:n ratkaisu antaakin konkreettisen esimerkin siitä, että pahimmassa tapauksessa velkoja voi saada huomattavasti tämän saatavaa vähemmän varoja velalliselta tai tämän konkurssipesältä, mikäli vahingonkorvausten hakeminen jää tälle ainoaksi vaihtoehdoksi.

Vaikka konkurssilainmuutoksella ei sinänsä ole merkitystä rikosoikeudellisen vastuun vanhentumiseen, on velkojalle kuitenkin poikkeusaikana vaikeampaa havaita tai puuttua velallisen väärinkäytöksiin. Tämä johtuu siitä, että velallisen toiminta voidaan asettaa lähtökohtaisesti tarkempaan tarkasteluun vasta silloin, kun tämä asetetaan konkurssiin ja esimerkiksi kirjanpito sekä yleisesti tämän varojen käyttö tutkitaan yksityiskohtaisemmin ulkopuolisen pesänselvittäjän toimesta. Velallisen rangaistavaksi katsottu menettely on voinut alkaa jopa useita vuosia ennen insolvenssimenettelyä.¹¹¹ Ei ole suinkaan tavatonta, että vasta konkurssin asettamisen jälkeen velallisen vilpillinen menettely havaitaan ja konkurssipesä nostaa kanteen velallisen edustajaa vastaan. Konkurssilain muutoksen johdosta velkojan keinot hakea velallista konkurssiin oli poissuljetut yhteensä yhdeksän kuukauden ajan. On sanomattakin selvää, että velalliselle on tarjottu miltei vuosi tietyssä mielessä ”turvallisempaa” aikaa operoida siten, että velkojilla on huomattavasti rajoitetummat mahdollisuudet päästä havaitsemaan tämän mahdolliset väärinkäytökset.

Kaiken kaikkiaan velkojansuosinnan ja velallisen epärehellisyyden syyteoikeuden vanhentumisesta voidaan siis lyhyesti mainita, että koronapandemialla ei voida nähdä olevan tähän ratkaisevasti merkitystä. Vaikka kyseessä onkin asianomistajarikos ja vaikkapa velkojansuosintaan havahtuminen voikin velkojalla kestää huomattavan pitkään, voidaan kuitenkin katsoa nykyisen viiden vuoden vanhentumisajan¹¹² olevan riittävän pitkä aika puuttua velallisen rikolliseen toimintaan. Velkojansuosintarikoksen vanhentumisaikaa pidennettiin jo 2000-luvun vaihteessa aiemmasta kahdesta vuodesta, sillä jo tuolloin muun muassa kirjanpidon tarkastamisen ja rikoskokonaisuuksien monimutkaisuuden takia velkojalla nähtiin olevan liian vähän aikaa käytettävänä syytteen nostamiseksi.¹¹³

¹¹⁰ Koponen 1999, s. 1279.

¹¹¹ Hakamies 2011, s. 180.

¹¹² Velkojansuosinnasta ankarin rangaistus on rikoslain mukaan enintään kaksi vuotta vankeutta, jolloin syyteoikeus vanhentuu rikoslain 8 luvun 1 §:n 2 mom 3 kohdan mukaan viidessä vuodessa.

¹¹³ HE 53/2002 vp, s. 24.

4.5. Koronapandemian merkitys toimintaympäristölle ja velallisen vastuulle

Edellä tutkimuksessa käsiteltyyn perustuen voidaan katsoa, että pandemian ja konkurssilain muutoksen aikana velallisella on korostettu huolellisuusvelvoite olla perillä omasta maksukyvystään ja tämän tulisikin pyrkiä ennen kaikkea huomioimaan yhdenvertaisesti velkojensa oikeus saada suoritus asianmukaisesti saatavilleen. Tämä siitäkkin huolimatta, että pandemian ennalta arvaamattomuus luonnollisesti tekee velallisen toiminnan kehittämisen ennustamisesta haastavampaa.

Konkurssilain muutos ja muuttuneet olosuhteet liiketoimintaympäristössä eivät silti luonnollisestikaan ole vapauttaneet velallista vastuusta olla tietoinen menettelynsä mahdollisesta rangaistavuudesta. Suurta riskiä velkojien saataville aiheutuu varsinkin tilanteissa, jolloin velallinen toimii huomaamattaan velkojien vahingoksi, eikä välttämättä aina vaadita edes velallisen varallisuusaseman heikkenemistä.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2005:68 velallisen omaisuuden luovutus itselleen oli kirjattu osakslainaksi ja myöhemmin väitettiin, että kysymys oli palkasta. Korkein oikeus katsoi, että teko täytti velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistön, vaikka tekijällä olisikin koko ajan ollut oikeus nostaa varoja palkkana. Rikosvastuu velallisen epärehellisyydestä syntyi, vaikka kysymys oli tosiasiasa vastaavaan työhön perustuvasta saatavasta. Velallinen ei myöskään ollut tässä tilanteessa huonontanut varallisuusasemaansa. Ratkaisevaa oli se, ettei palkan maksuun liittyviä kirjauksia ollut tehty varojen luovutushetkellä eikä muitakaan varojen luovutukseen liittyviä vero- yms. laillisia velvoitteita ollut suoritettu. Näiden seikkojen johdosta velallisen varojen luovutukselle ei ollut hyväksyttävää syytä.

Edellä selostettu tapaus korostaa siis velallisen huolellisuusvelvoitetta. Velallisen laiminlyödessä laillisia velvoitteitaan tai menettelemällä muuten välinpitämättömästi ja omaisuutta luovutettaessa velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistö voi herkästi täytyä, sillä velvoitteiden täyttämiseen tarvittavat likvidit varat voivat tällöin vähentyä ja velallinen voidaan katsoa maksukyvyttömäksi. Toimintansa lopullisesta vaikutuksesta tietämätön velallinen voi aiheuttaa huomattavaakin taloudellista vahinkoa velkojiaan kohtaan.

Huolellisuusvelvoitteen ja liiketaloudellisten perusteiden osalta oikeustoimia tehtäessä velallisen liiketoiminta-alueella ja sen luontaisella riskitasolla ei saa kuitenkaan olla merkitystä näiden asianmukaista huomioonottamista arvioitaessa. Esimerkiksi

liiketaloudellisestikin perustellun taustan omaava lainoitus voi tapahtua ilman hyväksyttävää syytä, jos se ilmeisellä tavalla vaarantaa tuotto-odotukset ja riski huomioiden yhtiön velkojien oikeudet.¹¹⁴

Tätä tulkintalinjaa ilmentää etenkin verrattain tuore korkeimman oikeuden tapaus KKO 2021:34, jossa osakeyhtiöstä lainattiin varoja samalle omistajalle kuuluvaan koripallotoimintaa harjoittavaan yhdistykseen. Osakeyhtiön perustamisen tarkoituksena oli ollut hankkia yhdistykselle sponsorituloja ja tätä varten oli solmittu erillinen yhteistyösopimus. Korkeimman oikeuden enemmistö ei pitänyt lainan antamista sen määrä huomioon ottaen liiketoiminnallisesti perusteltuna ja yhtiö katsottiin tulleen maksukyvyttömäksi, vaikka sinänsä tällaisesta järjestelystä oli sovittu ja kyseiseen liiketoiminta-alaan kuuluikin epävarmuus tuotto-odotusten toteutumisesta. Yhtiön ja yhdistyksen vastuuhenkilö syyllistyi menettelyllään törkeään velallisen epärehellisyyteen. (ään. 4 -1).

Edellä selostettuun viitaten oikeuskäytännössä joudutaankin jatkuvasti puntaroimaan sitä, kuinka suuren liiketoiminnallisen riskin ottamista voidaan pitää hyväksyttävänä, sillä sen osalta ei voida ainakaan kovin yksityiskohtaisesti määritellä tarkkoja rajoja kaikkia velallisia objektiivisesti koskevaksi. Poikkeusoloja silmällä pitäen voidaan kuitenkin edellä mainittujen rajojen olleen ainakin konkurssilain muutoksen aikana huomattavasti tiukemmat yleisen taloustilanteenkin ollessa hyvin epävarma.

Selvyyden vuoksi on myös hyvä todeta, että rikoksella aiheutettu omaisuuden hävittäminen ja edellä mainitut oikeustoimet ovat takaisinsaantilaissa määriteltyjen edellytysten mukaisesti peräytettävissä myös takaisinsaantikanteella. Takaisinsaantikanne voidaan tehdä tarpeettomaksi tuomitsemalla velallinen rangaistukseen, koska rikoksella aiheutettu tilanne tulisi palauttaa entiselleen tai vastaavasti tekijän tulisi korvata aiheuttamansa vahinko. Hakamies onkin todennut, että tilanteissa, joissa omaisuussiirtojen näyttöpuoli kaipaa selvitystä, rikosprosessi saattaisi olla konkurssipesän näkökulmasta tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto. Tällöin esimerkiksi pankeille ja luottolaitoksille olisi asetettu velvoite luovuttaa esitutkintaviranomaisille tietoja rikoksen selvittämiseksi.¹¹⁵

¹¹⁴ Vahtera 13.9.2021, s. 5.

¹¹⁵ Hakamies 2022, s. 1344.

Velallisen omaisuusjärjestelyistä hankalimmin puututtavaksi tekevät sellaiset, joissa mukana on myös velallisen lähipiiri tai omaisuutta siirretään yksityisiin tarpeisiin.¹¹⁶ Taustalla voi vaikuttaa esimerkiksi velallisen ja tämän perheen henkilökohtaisen talouden kiristyminen ja houkutus helpottaa sitä velallisyhtiön varallisuudella. Insolvenssi- ja rikosmenettelyssä tietojen saanti lähipiiriltä onkin hyvin haastavaa¹¹⁷ ja kynnys pandemian aikana puuttua velallisen omaisuuden siirtoihin lähipiirilleen voi velkojalle normaalitilanteeseen verrattuna olla hyvinkin korkea. Ihanteellisin tilanne velkojalle ja tietyiltä osin myös velalliselle toki olisi, jos velallinen olisi hyvin perillä muuttuneesta maksukyvyystään ja hakisi itse konkurssia ennen kuin ehtii aiheuttaa enemmän vahinkoa velkojille. Tätä mahdollisuutta ei siis ollut suljettu pois konkurssilain muutoksella, mutta houkutus velalliselle jatkaa toimintaansa on voinut olla suuri.

¹¹⁶ Ks. Esim. KKO 2002:46.

¹¹⁷ On kuitenkin painotettava, että insolvenssi- ja rikosmenettelystä tulee pois lukea ulosottomenettely, jossa velallisen lähipiirilläkin on tiedonantovelvollisuus. Tiedonantovelvollisuuden laiminlyöminen voi tulla rangaistavaksi velallisen petoksena RL 39 luvun 2 §:n mukaan.

5. Koronapandemian vaikutus Saksan ja Yhdistyneen kuningaskunnan maksukyvyttömyyslainsäädäntöön

Koronapandemian takia tuskin löytyy maata, joka ei olisi edes jossain määrin reagoimaan muuttuneeseen toimintaympäristöön kansallisen lainsäädäntönsä muutoksilla esimerkiksi liikkumisrajoituksia asettamalla. Kuitenkin vaihtelua käytettyjen lainsäädännöllisten keinojen osalta löytyy hyvinkin paljon eri maiden välillä ja edes normaalisti oikeusjärjestelmiltään samankaltaisiksi mielletyt Pohjoismaat eivät kuitenkaan ole noudattaneet samankaltaista lähestymistapaa pandemian haittoja minimoidakseen. Esimerkiksi Ruotsissa heidän kansallisen konkurssilakinsa muutoksille ei ollut lainkaan tarvetta.¹¹⁸ Tämä toisaalta ei suuremmin yllätä, jos otetaan huomioon Ruotsin muutenkin kevyempi suhtautuminen vaikkapa yhteiskunnassa laajemmin noudatettaviin liikkumisrajoituksiin. Ruotsin terveystieteellinen strategia pandemian hoitamiseksi ei koskaan joutunut laajemman kritiikin kohteeksi ja esimerkiksi asiantuntijoita laajemmin osallistavaa keskustelua käytiin hyvin vähissä määrin.¹¹⁹

Näin ollen tarkastelu onkin mielekästä ulottaa Suomesta poikkeavan oikeusjärjestelmän valtioihin, joissa päädyttiin selvästi Suomesta eriävin ratkaisuin lievittämään pandemiasta aiheutuvia taloudellisia haittoja. Muutokset koskivat joko yritysten päättävissä asemassa olevien tahojen taloudellista vastuuta maksukyvyttömänä tehdyistä oikeustoimista tai velkojien oikeutta hakea velallista konkurssiin, mutta pääpaino muutoksissa on pysynyt ensin mainitussa seikassa. Tutkimuksen aiheen mukaisesti tarkastelun pääpaino pidetään siis nimenomaan kunkin maan insolvenssioikeudellisissa ratkaisuissa.

5.1. Saksa

Saksa muutti koronapandemian takia Suomen tavoin insolvenssioikeudellista lainsäädäntöään maaliskuussa 2020, tarkalleen ottaen heidän kansallisen maksukyvyttömyyslakinsa (Insolvenzordnung) osalta. Lakimuutosta kutsutaan Saksassa lyhenteellä COVInsAG¹²⁰. Alkuperäiseen maksukyvyttömyyslakiin on normaalioloissa

¹¹⁸ Ks. esim. DLA Piper 2020, s. 33.

¹¹⁹ Ks. esim. Brusselaers – Steineck 2022, Conclusion.

¹²⁰ Lain koko nimi: Gesetz zur vorübergehenden Aussetzung der Insolvenzantragspflicht und zur Begrenzung der Organhaftung bei einer durch die COVID-19-Pandemie bedingten Insolvenz. (Suom. Laki

sisällytetty vaatimus hakea yritystä maksukyvyttömyysmenettelyyn¹²¹ välittömästi, kun se on tullut joko maksukyvyttömäksi (zahlungsunfähigkeit) tai ylivelkaantuneeksi (überschuldung). Tämä velvoite hakea yritystä konkurssiin koskee juuri kulloinkin kyseessä olevan yrityksen johtoa.¹²² Saksan kansallisen konkurssilain muutoksella poistettiin syyskuun loppuun 2020 asti velalliselle asetettu velvoite hakeutua maksukyvyttömyysmenettelyyn, mikäli tämä voi osoittaa, että sen maksukyvyttömyys johtuu koronapandemiasta.

Syyskuussa 2020 kyseistä lakimuutosta jatkettiin ylivelkaantuneiden yritysten osalta, mutta maksukyvyttömiä yrityksiä voitiin hakea tämän ajankohdan jälkeen maksukyvyttömyysmenettelyjen kohteeksi. Tammikuussa 2021 säädettiin uusi väliaikaislaki, josta puolestaan käytetään lyhennettä SanInsFoG.¹²³ Lakimuutoksella pyrittiin helpottamaan ylivelkaisten yritysten tilannetta muun muassa asettamalla yrityksen johdolle velvoitteita järjestää sisäinen toimintansa ja tiivistää yhteydenpitoa velkojiin siten, että mahdollisesti uhkaavat maksukyvyttömyystilanteet voidaan hyvissä ajoin havaita.¹²⁴

Lisäksi myös jo aiemmin mainittu kuuden viikon pidennetty ajanjakso hakeutua maksukyvyttömyysmenettelyyn sisältyy kyseiseen lakimuutokseen. Saksan lakimuutokset ovat siis osaltaan tuoneet velallisyriyksille helpotusta heikentyneessä taloustilanteessa, mutta samalla myös asettaneet vastuuasemassa oleville tahoille tiukempia velvoitteita.

Saksassa tehdään siis ero maksukyvyttömien ja ylivelkaisten yritysten osalta. Jaottelu onkin varsin mielenkiintoinen vaikkapa Suomessa käytettävään velallisen maksukyvyttömyyteen verrattuna, jota siis pidetään ainoana kriteerinä konkurssikelpoisuudelle. Saksan maksukyvyttömyyslakiin on sisällytetty suuntaa antavat määritelmät näille kahdelle termille.¹²⁵ Näistä kuitenkin ylivelkaisuus voidaan mieltää ”kevyemmäksi”

maksukyvyttömyyshakemuksen jättämisvelvollisuuden väliaikaisesta keskeyttämisestä ja yritysjohdon vastuun rajoittamisesta COVID-19-pandemian aiheuttaman maksukyvyttömyyden tapauksessa.).

¹²¹ Tutkimuksen kannalta ei ole tarpeen lähteä erittelemään jäljempänä tilanteita konkurssien tai yrityssaneerausten välillä, joten näistä on tarkoituksenmukaisinta käyttää kollektiivisesti nimitystä ”maksukyvyttömyysmenettelyt”.

¹²² Insolvenzordnung 15 a § kohta 1. Velallisen ollessa maksukyvytön, konkurssia tulee hakea kolmessa viikossa lukien siitä, kun tämä tuli maksukyvyttömäksi. Vastaava aika ylivelkaiselle velalliselle on kuusi viikkoa. Normaalisti ylivelkaisenkin velallisen tulee noudattaa kolmen viikon aikarajaa, mutta tätä on lakimuutoksella pidennetty velallisen hyväksi.

¹²³ Lain koko nimi: Sanierungs- und Insolvenzrechtsfortentwicklungsgesetz. (Suom. Saneerausmaksukyvyttömyyslain kehittämislaki).

¹²⁴ Eurofound, 19.11.2022.

¹²⁵ Mm. Insolvenzordnung 17 ja 19 §.

maksukyvyttömyyden muodoksi. Saksan maksukyvyttömyyslain mukaan, todettaessa velallinen maksukyvyttömäksi tämän velat ovat varoja suuremmat, mutta tämä oletama voidaan kumota, mikäli yritys on saamassa varoja seuraavan 12 kuukauden aikana siten, että edellytykset liiketoiminnan jatkamiselle säilyvät.¹²⁶ Tällaisen tarkastelun tapauskohtainen suorittaminen vaatii huomattavasti tuomioistuimen voimavaroja sekä velkojien hakemassa maksukyvyttömyysmenettelyssä velkojien ja velallisen kattavaa todistelua.

Lisäksi Saksan lakimuutos Suomenkin tavoin pyrkii rajoittamaan sellaisten yritysten hakemista konkurssiin, joiden maksukyvyttömyys johtuu pandemiasta. Saksan lakimuutos törmää sinällään samaan tulkintaongelmaan kuten Suomenkin konkurssilain muutos siltä osin, milloin maksukyvyttömyys voidaan osoittaa johtuvan nimenomaan pandemiasta. Voidaan myös katsoa, että Saksa on vienyt pidemmälle yrityksen johdon velvollisuuden olla perillä maksukyvyttömyyden syistä, sillä COVInsAG:n 1 §:n mukaan kyseistä lainkohtaa ei sovelleta lainkaan, jos velallisen maksukyvyttömyys ei johdu COVID-19-pandemian seurauksena tai jos maksukyvyttömyyttä ei muuten voida korjata. Kyseisen pykälän nojalla tulkinnan maksukyvyttömyydestä tulee siis tehdä se taho, myös normaalitilanteissa, joka parhaiten on perillä velallisen taloudellisesta tilanteesta. Edellä mainittua tulkintaongelmaa on pyritty selventämään lisäämällä kyseiseen lainkohtaan oletama velallisen maksukyvyttömyydestä. Sen mukaan velallisen maksukyvyttömyyden on katsottu johtuvan pandemiasta, jos velallinen ei ole ollut maksukyvyttönä 31.12.2019. Tällainen tulkinta-apu ja oletama on tervetullutta varmasti velallisten näkökulmasta, sillä sen sovellettavuuden voidaan nähdä olevan todella laaja.

Suomeen verrattuna Saksan menettely, jossa vastuu ja velvoite pysyä selvillä velallisen tilanteesta sekä hakeutua verrattain lyhyellä varoitusajalla maksukyvyttömyysmenettelyihin on asetettu hyvin pitkälti yrityksen päättävissä asemissa oleville tahoille, vaikuttaa perustellulta ja muun muassa rikosoikeudellisesta näkökulmasta katsottuna käyttökelpoiselta menettelyltä. Tämä siitä syystä, että Suomessa puolestaan ylivelkaisuina toimiminen on mahdollista pidemmänkin aikaa, ennen kuin konkurssi tai yrityssaneeraus tulevat kyseeseen ja tämä saattaa aiheuttaa velkojille huomattavaakin vahinkoa. Saksa ei ole toimillaan laajemmin puuttunut velkojien oikeuksiin hakea velallista konkurssiin. Näin ollen Saksassa ei törmätä varsinaisesti samaan ongelmaan kuin Suomen konkurssilain

¹²⁶ Insolvenzordnung 19 §.

muutoksen kanssa on törmätty, vaan velkojien oikeus saada suoritus saatavalleen on haluttu säilyttää myös poikkeusolojen aikana.

Saksan lainsäädännöllisillä poikkeustoimilla on ollut selvästi vähentävä vaikutus maassa laitettujen konkurssien määrässä. On toki kuitenkin todettava, että vireille laitettujen uusien konkurssien määrää ei voida luonnollisesti pitää ainoana mittarina tarkasteltaessa kyseisten poikkeustoimien onnistuneisuutta. Kansallisen konkurssilain muutoksen säätämisen jälkeen konkurssien määrät Saksassa putosivat kuukausitasolla parhaiten edellisvuoteen verrattuna loppuvuodesta 2020, jopa n. 20-40 prosenttia.¹²⁷ Saksan taloutta tällä hetkellä kurittanee koronapandemiaa enemmän muiden Euroopan valtioiden tapaan kohonnut inflaatio sekä energiakriisi ja näiden johdosta Saksan valtiojohto pelkää jälleen konkurssien määrän kasvavan.¹²⁸

Lopuksi on hyvä huomioida, että Saksa on tehnyt muitakin lakimuutoksia kuin edellä mainitut insolvenssioikeudelliset lakimuutokset. Muun muassa heidän kansalliset yhtiöoikeudelliset säännöksensä ovat kokeneet muutoksia velallisen asemaa helpottavalla tavalla. Näin ollen esimerkiksi tietyt maksukyvyttömän velallisen liiketoimintaa ylläpitävät maksut ja uudelleenjärjestelyt katsotaan tehdyksi riittävällä huolellisuudella, jolloin velallisyhtiön johto ei joudu henkilökohtaiseen vastuuseen. Ennen pandemiaa tällaisten maksusuoritteiden tekeminen oli kielletty maksukyvyttömältä velalliselta.¹²⁹

Saksa tunnisti erikseen myös mikroyrityksille sekä itsensä työllistäville henkilöille pandemiasta aiheutuneet ongelmat. Uusilla lainsäädännöllisillä ratkaisuillaan Saksa pyrki helpottamaan etenkin niiden selviytymistä kasvaneista kustannuksista ja veroista. Tällaisille pienen kokoluokan toimijoille on luonnollisesti erityisen haastavaa ennustaa kassavirran muodostumista poikkeusolojen aikana. Yrityksille ja yrittäjille tarjottiin mahdollisuutta hakea avustusta kiinteiden kustannuksiensa kattamiseen alkuvuodesta 2022 edellyttäen, että näiden liikevaihto oli pudonnut vähintäänkin 30 prosenttia normaalioloihin verrattuna. Lisäksi vielä erikseen tukea myönnettiin aina 9.000 euroon asti sellaisille toimijoille, joilla ei aiheudu varsinaisesti kiinteitä kustannuksia toiminnassaan. Yksityishenkilöiden osalta Saksan tarjoamista taloudellisista helpotuksista voidaan mainita esimerkiksi kotona

¹²⁷ OECD 23.8.2021.

¹²⁸ Ks. Esim. Reuters 5.10.2022.

¹²⁹ Squire Patton Boggs 2021, s. 8.

työskenteleville myönnetyt verovähennykset.¹³⁰ Suomesta vastaavanlaista taloudellista apua yrityksille on annettu pääasiassa Business Finlandin keväällä 2020 järjestämällä koronakipakettilla. Sen lanseeraamat kaksi uutta rahoituspalvelua olivat kohdistettu juuri pienille ja keskisuurille sekä midcap-yrityksille, jotka toimivat toimialoilla, joihin koronapandemian vaikutukset ovat iskeneet kaikkein huomattavammin. Saksan antaman oman tuen tavoin suomalaisille toimijoille pyrittiin rahoituksella mahdollistamaan liiketoimintojen uudelleenjärjestelyjen mahdollisuuksien selvittäminen ja tällaisten järjestelyjen toteuttaminen.¹³¹

5.2. Yhdistynyt kuningaskunta

Suomessa säädetyn konkurssilain muutoksen tapaan myös UK:ssa lainsäädännölliset muutokset tehtiin nopeassa aikataulussa¹³² ja tätä kohtaan UK:ssa kohdistettiin kritiikkiä. UK:ssa esimerkiksi säädettiin maaliskuussa 2020 kokonaan erillinen koronaviruslaki (Coronavirus Act 2020). Uudella lailla luonnollisesti pyrittiin rajoittamaan pandemian leviämistä yhteiskunnassa antamalla hallitukselle valtuudet rajoittaa muun muassa kokoontumisia ja kansallisen terveydenhuollon osalta pyrittiin helpottamaan alalla työskentelevien työtaakkaa. Poikkeuslaki oli voimassa kaksi vuotta sen antamispäivästä lukien.¹³³ UK:n kansallisen hallituksen alahuoneen komitea tunnisti nopean valmistelun ongelmat ja nosti esille raportissaan maaliskuussa 2022, että reagoinnin nopeuttamiseksi jatkossa tulisi olla jo valmiina lakiehdotus koronapandemiaa vastaavaan tilanteeseen, vaikkakaan yleisesti eteen tulevien hätätilanteiden vakavuutta ei voida täysin ennalta aina nähdä.¹³⁴

Maksukyvyttömyysasioiden osalta Yhdistyneessä kuningaskunnassa (UK) otettiin koronapandemian alettua nopeasti käyttöön uusi, 25.5.2020 voimaan tullut yritysten maksukyvyttömyys- ja hallintolaki.¹³⁵ Laki ei sinällään korvannut UK:n varsinaista

¹³⁰ Saksan tarjoamasta tuesta tarkemmin esim. Saksan valtiovarainministeriö 1.7.2022.

¹³¹ Ks. tarkemmin mm. Business Finland 17.3.2020.

¹³² Konkurssilain muutosta koskevasta hallituksen esityksestä ei järjestetty varsinaista lausuntokierrosta, vaan esitys ainoastaan annettiin kommentoitavaksi lyhyellä määräajalla konkurssiasiamiehelle ja konkurssiasiaain neuvottelukunnalle. HE 164/2020 vp, s. 3.

¹³³ Coronavirus Act 2020: 89 § (1).

¹³⁴ PACAC 18.3.2022, Kohdat 58 ja 59.

¹³⁵ Lain virallinen nimi: Corporate Insolvency and Governance Act 2022.

maksukyvyttömyyslakia (Insolvency Act 1986), vaan sillä muutettiin tiettyjä yritysten toimintaedellytyksiin pandemian aikana vaikuttavia säännöksiä.

Yksi huomattavammista muutoksista UK:n lainsäädäntöön kohdistui yritysten johdon vahingonkorvausvelvollisuutta koskeneeseen Wrongful trading -sääntelyyn.¹³⁶ Sääntelyä soveltamalla normaalioloissa pyrittiin saattamaan päättävässä asemassa olevat tahot vastuuseen liiketoiminnan jatkamisesta tilanteissa, jolloin edellytyksiä tähän ei enää olisi ollut olemassa. Wrongful trading -sääntelyyn perustuva yrityksen johdon henkilökohtainen vastuuasema poistettiin määräajaksi pois käytöstä ensin aikavälille 1.3.2020 – 30.9.2020, jonka jälkeen sitä jatkettiin vielä 30.4.2021 asti.

UK:n menettely Wrongful trading -sääntelyn osalta on ymmärrettävää, sillä olisi kohtuutonta odottaa yritysten johdon pystyvän ottamaan huomioon epävarmassa tilustilanteessa kaikki sen operatiivisten päätösten seuraukset. Tämä siitakin huolimatta, vaikka kyseinen sääntely puhuu sen puolesta, että normaalitilanteessa yrityksen johdon tekemiä päätöksiä tuomioistuimen tulee arvioida melko kriittisesti ja soveltaa tiukasti lain 214 pykälää. Velkojien kannalta sääntelyn väliaikainen poistaminen muistuttaa hyvin paljon Suomen konkurssilain muutosta siitä näkökulmasta, että yritysten johdolle on annettu lisää aikaa jatkaa toimintaa jopa maksukyvyttömänä ja velkojat puolestaan joutuvat sietämään tätä tilanteen ja suorituksen saamisen epävarmuutta.

UK:n kansallinen maksukyvyttömyyslaki on pandemian takia kokenut myös pysyvämpiä muutoksia. Merkittävin tällainen muutos koskee velalliselle myönnettyä uutta oikeutta viivyttää tarvittaessa velkojan vaatimien maksukyvyttömyysmenettelyjen aloittamista. Kyseisellä moratoriomenettelyllä siis tarkoitetaan toimia, jolloin velallisyhtiölle annetaan suojaa velkojan toimia kohtaan ja moratorion kesto on ennen pandemiaa ollut korkeintaan 20 arkipäivää. Nyt moratoriota on pidennetty siten, että sen kesto ei välttämättä ennalta edes määritellä, mutta sen jatkaminen edellä mainitusta 20 arkipäivästä tarvitsee tuomioistuimen, velkojien tai tuomioistuimen moratoriota valvomaan määräämän henkilön myötävaikutuksen.¹³⁷

Vaikka kyseessä onkin varsin tuore lakimuutos, on UK:ssa kuitenkin ehtinyt syntyä oikeuskäytäntöä uusien säännösten tulkinnan tueksi. Tulkintaongelmia uusi

¹³⁶ Insolvency Act 1986, 214 §.

¹³⁷ Corporate Insolvency and Governance Act 2020, osa A1, luku 3.

moratoriosäännös on aiheuttanut etenkin siltä osin, millaisin edellytyksin poikkeusolojen aikana velallinen voidaan asettaa insolvenssitoimien kohteeksi, eli milloin tämä katsotaan maksukyvyttömäksi.

Esimerkiksi Englannin ja Walesin korkeimman oikeuden tapauksessa [2020] EWHC 1551 (Ch) ratkaistavaksi tuli kysymys siitä, oliko koronapandemialla vaikutusta yrityksen maksukyvyttömyyteen, jolloin tätä ei olisi voitu hakea selvitystilaan vai oliko maksukyvyttömyys ilmennyt jo ennen poikkeusoloja, jolloin esteitä selvitystilaan asettamiselle ei olisi ollut. Kyseessä oli siis muutaman velkojan hakemus, jota velallisyhtiö vastusti. Loppujen lopuksi tuomioistuin päätyi hylkäämään velkojen hakemukset, sillä se katsoi, että velkojat eivät olleet riittävästi pystyneet osoittamaan, että yritys ei olisi voinut maksaa velkojaan koronapandemian taloudellisista vaikutuksista huolimatta ja selvitystilaan asettaminen ei muutenkaan olisi ollut tarkoituksenmukaista yrityksen tilanne huomioon ottaen. Lisäksi tuomioistuin on myös ratkaisussaan linjannut, että pandemian vaikutusten olemassaolon osoittaminen kuuluu velallisy yritykselle ja velkojen vastaavasti tulee pystyä osoittamaan, että pandemialla ei ole ollut merkitystä velallisen maksukyvyttömyyteen. Joka tapauksessa tuomioistuin katsoi, että kynnys yritykselle näyttää toteen koronapandemian vaikutus tämän taloudelliseen tilanteeseen on asetettu hyvinkin matalaksi.

Edellä mainituista tuomioistuimen yleistettävillä kannanotoilla voidaan katsoa olevan laajemminkin suuntaa antavaa merkitystä uuden lainsäädännön tulkinnan kannalta. UK ei ole Suomesta poiketen halunnut rajoittaa velkojen oikeutta saada suoritus saatavalleen, mutta se on kuitenkin selvästi asettanut velallisyrietykset suojellumpaan asemaan poikkeusolojen ajaksi. Uuteen maksukyvyttömyyslakiinkin on poikkeusoloissa otettu määräykset siitä, että velkoja pystyy hakemaan velallista insolvenssitoimien kohteeksi, kunhan se pystyy näyttämään toteen, että pandemialla ei ole ollut taloudellista vaikutusta velallisen liiketoimintaan tai tämän kyvyttömyys maksaa velkojaan olisi ollut olemassa pandemiasta huolimatta.¹³⁸ Rajanvetoapua näiden olosuhteiden olemassaolon riittävään toteen näyttämiseen tulee kuitenkin hakea edellä selostetun tapauksen kaltaisesti oikeuskäytäntöön tukeutuen.

Vaikka UK:n maksukyvyttömyyslain muutoksen antama suoja onkin ollut huomattava, on maassa kuitenkin ilmaistu huoli kyseisen suojan riittävydestä, sillä itsessään

¹³⁸ Corporate Insolvency and Governance Act 2020, osa 2, schedule 10

koronapandemiaan velallinen voi vedota vain hyvin rajatun ja lyhyen ajan.¹³⁹ Lisäksi UK pitää melko tiukasti kiinni siitä, että velalliset eivät voi perustella pandemialla kovinkaan vanhoja, ennen poikkeusoloja syntyneitä ja eräänntyneitä velkojaan. Myös tosiallista näyttöä pandemian vaikutuksista tarvitaan velalliselta, vaikka poikkeusoloissa suurempi näyttötaakka onkin asetettu velkojalle.

Yhtenä esimerkkinä edellä mainitusta toimii Englannin ja Walesin korkeimman oikeuden tapaus [2020] EWHC 3740 (Ch). Tapauksessa velallisyhtiötä haki maksukyvyttömyysmenettelyyn tämän entinen työntekijä. Velallisyhtiö ei nimittäin ollut maksanut palkkoja useille työntekijöilleen usean kuukauden ajalta. Yhtiöllä oli todettu jo marraskuussa 2019 olleen velkaa yhteensä yli kolme miljoonaa puntaa, eikä tilanne ollut parantunut tullessa vuoteen 2020. Yhtiö perusteli palkanmaksun laiminlyöntiä sillä, että merkittävä investointi oli viivästynyt sijoittajan jouduttua jäämään Saudi-Arabiaan koronapandemian takia asetettujen matkustusrajoitusten takia. Se ei kuitenkaan pystynyt miltään osin näyttämään toteen, esimerkiksi sopimuksia tai edes sähköposteja esittämällä, että sijoittaja todellisuudessa olisi edes tekemässä sijoitusta yhtiöön. Näin ollen tuomioistuimien katsoi, että velallisyhtiö ei voinut vedota UK:n maksukyvyttömyyslain muutokseen toteamalla, että tämän maksukyvyttömyys olisi johtunut koronapandemiasta. Yhtiö ei siis saavuttanut edes velallisille yleisesti asetettua matalaa kynnystä osoittaakseen, että pandemia olisi vaikuttanut siihen taloudellisesti.

Saksan ja Suomen tavoin myös UK on yhteiskuntansa toimien osalta alkanut palata lähemmäs aikaa ennen pandemiaa ja laajempi konkurssien aalto pystyttiin lainsäädännön muutosten avustuksella välttämään. Vuoden 2020 loppuun mennessä UK:ssa konkurssien määrä laski huomattavan rajusti edeltävään vuoteen verrattuna, sillä esimerkiksi heti toukokuuskuussa konkurssien määrä vähenivät jopa yli puolella.¹⁴⁰

Kaiken kaikkiaan Suomesta poiketen, Saksassa ja UK:ssa pyritään mahdollisuuksien mukaan tekemään eroa sen välillä, onko velallisen maksukyvyttömyys johtunut koronapandemiasta vai aivan jostakin muusta seikasta. Lainsäädännöllisesti tämä tarkoittaa muun muassa myös sitä, että velkojien oikeutta hakea velallista maksukyvyttömyysmenettelyjen piiriin ei ole teknisesti poissuljettu määräajaksi, kuten Suomessa. Lähtökohtaisesti tämän ratkaisun voidaan nähdä myös tuottavan ylimääräisiä

¹³⁹ Ks. esim. Watson 2020, s. 6–7.

¹⁴⁰ OECD 23.8.2021.

haasteita muun muassa tuomioistuimille, sillä nyt koronapandemian vaikutus joudutaan aina tapauskohtaisesti ottamaan huomioon velallisen maksukykyä arvioitaessa. Tulkinta-apua ja yleistä linjanvetoa on kuitenkin pyritty laatimaan, kuten vaikkapa Saksan lainsäädännössä edellä kerrotun mukaisesti.

Lisäksi molemmat maat, joista toki Saksa huomattavasti enemmän, laittavat paljon enemmän vastuuta itse velallisyriykselle olla perillä maksujen ja muiden oikeustoimien merkityksestä tämän maksukyvyille, eikä tästä lähtökohdasta olla täysin luovuttu edes pandemian aikana. Tämän tutkimuksen laajuus huomioon ottaen ei ole mahdollista ottaa tarkemmin kantaa, kuinka onnistunut näiden maiden lähestymistapa verrattuna Suomen malliin on. Esimerkiksi kuitenkin kappaletta 4 ajatellen tällaisella korostetulla vastuulla ja velvoitteella reagoida suhteellisen lyhyellä varoitusaikalla velallisyhtiön heikentyneeseen taloudelliseen tilanteeseen voitaisiin nähdä olevan vähentävä vaikutus velallisten maksukyvyttömänä tekemien rikosten määrään, sillä jo Saksan ja UK:n maksukyvyttömyyslainsäädännön perusteella maksukyvyttömälle velalliselle ei yleisesti haluta antaa tilaa tai ylimääräistä aikaa jatkaa toimintaansa ylivelkaisenä. Tätä menettelyä verrattaessa Suomen lainsäädännöllisiin ratkaisuihin on hyvä muistaa, että meillä maksukyvyttömänä moitittavasti toimineen velallisen vastuu toiminnastaan on sisällytetty useaan erilliseen vastuunormiin. Esimerkiksi wrongful trading – säännöstöstä löytyy elementtejä takaisinsaantiin, rikoslaissa säädettyyn velallisen epärehellisyyteen tai osakeyhtiölaissa säädettyyn yhtiön johdon vahingonkorvausvelvollisuuteen.¹⁴¹

¹⁴¹ Ks. esim. Kärki 2020, kpl 4. Kotimaiset samanlaista funktiota toteuttavat lainkohdat.

6. Johtopäätökset

6.1. Pandemian ja konkurssilain muutoksen yhteiskunnallinen vaikutus

Koronapandemian alkamisesta on tutkimuksen kirjoitushetkellä ehtinyt kulua jo lähes kolme vuotta ja yrityksille taloudellisesti epävarmat ajat jatkuvat myös osaltaan kasvaneen inflaation ja Venäjän hyökkäyssodan takia. Tästä talouden epävarmasta ajasta huolimatta on kuitenkin perusteltua kritisoida, onko konkurssilain muutosta koskevassa hallituksen esityksessä kaavailut uhkakuvat pitkäkestoisesta shokista yrityksille olleet yliarvioituja ja yritysten sietokyky arvioitu liian heikoksi.¹⁴² Huomioon tulee kuitenkin ottaa se, että esimerkiksi pörssiyritykset ovat pandemian ensimmäisen aiheuttaman kevään 2020 shokin jälkeen selvinneet todella hyvin ja moni iso yritys tekikin vuonna 2021 ennätystuloksia.¹⁴³

Vaikka kokonaiskuvassa suomalaisten yhtiöiden mukautumiskykyä ja pärjäämistä voidaan kehua, on koronakriisi kuitenkin koetellut yrityksiä epätasaisesti ja sillä on ollut vaihteleva vaikutus yrityksiin toimialasta riippuen. Yksittäisistä toimialoista matkailu- ja ravintola-ala kuuluu niiden toimialojen joukkoon, joilta on eniten vaadittu mukautumista muuttuneeseen toimintaympäristöön etenkin asetettujen liikkumisrajoitusten takia. Toimialalta on annettu paljon kritiikkiä rajoituksia kohtaan ja konkurssilain muutoksella ei nähty olevan juurikaan merkitystä, sillä sen ei koettu olleen käytössä riittävän pitkään tarpeeseen nähden. Lisäksi koettiin, että harvalla koronapandemian ja viranomaisrajoitusten rasittamalta velallisyrittäjästä löytyy taloudellisia resursseja tai ylipäänsä voimavaroja taistella konkurssiuhkaisen maksukehotuksen laiminlyöntiin perustuvaa konkurssihakemusta vastaan hankkimalla näyttöä, jolla osoittaa maksukyvyttömyys tilapäiseksi tuomioistuimessa.¹⁴⁴

Yleisesti ottaen näyttää siltä, että itsessään koronapandemian aiheuttama konkurssiaalto saatiin vältettyä, osittain valtion antaman taloudellisen tuen kautta, osittain myös pandemian esiintyvyyden kausittaisen vaihtelun. Tuomioistuimet odottivat konkurssihakemusten

¹⁴² HE 164/2020 vp, s. 5. Hallitus on ennustanut, että yritysten taloudellisessa toiminnassa pandemian aiheuttamat viiverakenteet olisivat merkittävät. Lisäksi isoille yrityksille odotettujen konkurssien pelättiin aiheuttavan dominomaista ketjuuntumista palveluntuottajille ja alihankkijoille.

¹⁴³ Esim. YLE 21.1.2022: Analytikot arvioivat, että valtioiden ja keskuspankkien elvytystoimilla saatiin kasvatettua yritysten kysyntää lähes toimialasta riippumatta, mikä puolestaan on näkynyt niiden tulosten kasvuna.

¹⁴⁴ Esim. MaRa 26.1.2021.

määrien kasvavan huomattavasti konkurssilain väliaikaisen muutoksen poistuttua käytöstä¹⁴⁵, mutta toistaiseksi tähän asti kaavailut uhkakuvat konkurssihakemusten määrän suhteen on vältetty.¹⁴⁶ Yritykset tuskin tulevat laajassa määrin enää menevän konkurssiin pelkästään koronapandemian takia esimerkiksi juuri rokotekattavuuden kasvettua ja valtion rajoitustoimien lakattua. Nähtäväksi jää, tulevatko suurempia ongelmia yrityksille aiheuttamaan kasvanut inflaatio ja yleinen talouskasvun hiipuminen, ja kuinka tulevaisuudessa Suomen valtio tulee helpottamaan niiden taakkaa vastaavanlaisilla järjestelyillä kuin konkurssilain väliaikaisella muutoksella.

Muun muassa edellä mainittu matkailu- ravintola-alan huoli siitä, kuinka maksukyvyttömäksi joutuneen velallisen voi olla vaikeaa turvata toimintansa jatkaminen konkurssilain väliaikaisen muutoksen päättymisen jälkeen, ei kuitenkaan tule ottaa huomioon kyseenalaistamatta sitä. Tämä siitä syystä, että maksuvaikeuksiin joutuneen velallisen toiminnan jatkamisen tarkoituksenmukaisuus tulisi ottaa tapauskohtaisesti huomioon, vaikutti sitten taustalla koronapandemia tai ei. Viime kädessä ei voida pitää perusteltuna ratkaisuna ylläpitää yritystoimintaa, joka aiheuttaa vahinkoa niin yrityksen velkojille kuin myös pahimmillaan vaikkapa tämän työntekijöille muun muassa lykkäämällä palkanmaksun ohella muitakin työnantajavelvoitteitaan.

Kyseisen ajatuksen taustalla vaikuttaa etenkin itävaltalaisen taloustieteilijän Joseph A. Schumpeterin (1883-1950) kehittämä teoria luovasta tuhosta. Kyseinen teoria painottaa kapitalismin uudistumista siten, että vanha rakenne tuhoutuu uuden paremman tieltä, eli yritysten osalta toimintakyvyttömät ja taloudellisissa ongelmissa olevat yritykset karsiutuvat markkinoilta ja aitoa kilpailuetua omaavat yritykset jatkavat toimintaansa, josta taas syntyy tervettä talouskasvua. Schumpeter alleviivaa sitä, että kilpailu tapahtuu nimenomaan uusien tuotantotapojen ja menetelmien kilpailuna vanhojen käytäntöjen kanssa.¹⁴⁷ Koronapandemiassa yrityksiltä on toden teolla kysytty kykyä uudistua muuttuneessa toimintaympäristössä ja sitä kautta vastata niiden väliseen kilpailuun. Yleisen

¹⁴⁵ Esim. YLE 1.2.2021: mm. konkurssiasiamies ja tuomioistuinten keskusvirasto arvioivat konkurssihakemusten määrän kasvavan jyrkästi alkuvuodesta 2021.

¹⁴⁶ SVT, joulukuu 2021: Vaikka konkurssien määrä lisääntyi vuonna 2021 edellisvuoteen verrattuna 16 prosenttia, on kuitenkin merkillepantavaa se, että henkilötövuosien määrä konkurssiin haetuissa yrityksissä kasvoi ainoastaan alle 6 prosenttia. Lisäksi vuoteen 2019 verrattuna konkurssien määrä puolestaan väheni n. 6 prosenttia.

¹⁴⁷ Schumpeter 1976, s. 84.

talouskasvunkin kannalta Schumpeterin teorian mukaisesti konkurssi voidaan nähdä myönteisenä ilmiönä.

6.2. Pandemia ja konkurssilain muutos tutkimuskysymyksen näkökulmasta

Kritiikkiä konkurssilain väliaikaista muutosta kohtaan on annettu etenkin siltä osin, onko lakimuutos sellaisenaan ollut järkevä menettely yritysten toiminnan turvaamiseksi epävarmoina aikoina. Tämä siitä syystä, että tutkimuskysymykseenkin palaten sovellettu ratkaisu on mahdollistanut myös epäterveen ja rikollisella menettelyllä jatkettun liiketoiminnan. Muun muassa Linna on pohtinut vaihtoehtoista menettelytapaa, jossa velalliselle asetettaisiin määräajaksi velvoite osoittaa toteen tuomioistuimelle, että maksukyvyttömyys johtuu nimenomaan pandemiasta ja tuomioistuimille puolestaan velvoite tutkia väitteen paikkansapitävyys. Tämä osaltaan toki lisäisi tuomioistuinten ennestään jo suurta työtaakkaa, mutta menettelyllä voisi olla mahdollisuuksia saada seulotuksi epäterveet ja rikollisesti toimintaansa jatkavat yritykset pois markkinoilta.¹⁴⁸ Joillekin toimialoille koronan vaikutus on huomattavankin helposti näytettävissä toteen, kuten vaikkapa jo aiemmin mainitulle matkailu- ja ravintola-alalle, jolloin tällaisilla toimialoilla toimivia yrityksiä velkojat tuskin olisivat valmiita hakemaan konkurssiin.

Lisäksi kritisointi on perusteltua ulottaa koskemaan myös 1.2.2021 voimaan tullutta konkurssilain muutosta (HE 233/2020 vp.), jolloin konkurssiuhkaisen maksukehotuksen maksuaikaa väliaikaisesti pidennettiin kuukauteen seitsemän päivän sijasta. Laajassa kuvassa käytetyn muutoksen ei voida katsoa auttaneen merkittävästi maksuvaikeuksissa olevia velallisia. Maksuajan lisääminen muutamalla viikolla ei poista sitä tosiasiaa, että pandemian aikana monen yrityksen asiakkaat ja tilaukset ovat vähentyneet huomattavasti. Tällöin kunkin velallisyrittäjän tilanteen normalisoituminen vaatii huomattavasti enemmän aikaa, jotta pahimman kriisitilanteen yli ensin päästään. Kyseisen lisäajan antamisen taustalla vaikuttava ajatus on sinällään ymmärrettävä, mutta käytetty keino on kuitenkin jäänyt turhan tehottomaksi.

Etenkin tämän tutkimuksen kappaleiden 3 ja 4 sekä itse tutkimuskysymyksen osalta voidaan kootusti todeta, että konkurssilain väliaikaisista muutoksista löytyy elementtejä, joilla

¹⁴⁸ Linna 22.10.2020.

velkojan oikeuksia suhteessa velallisen velvoitteisiin on heikennetty. Kyseinen heikennys konkretisoituu hyvin usein velalliselle myönnettyyn eräänlaiseen lisääikaan. Tällä tarkoitetaan, että konkurssiuhkaisen maksukehotuksen käyttämisen poistuttua määräajaksi velallisen on ollut mahdollista alkaa tahallisesti tai tahattomattaan hävittää omaisuuttaan siten, että se ei olisi enää myöhemmin palautettavissa, tai vähintäänkin huomattavan vaikeasti, tämän konkurssipesään. Pitkällä aikavälillä tällainen menettely voisi pahimmillaan johtaa myös siihen, että maksun tai luovutuksen saanut yritys ehtii itsekin joutua maksuvaikeuksiin, jolloin takaisinsaanti alkuperäisen velallisen konkurssipesään ei välttämättä enää ole mahdollista tai takaisinsaanti voisi pahimmillaan aiheuttaa maksun tai luovutuksen saaneen yrityksen konkurssin. Niin kauan kuin takaisinsaintiajat lakimuutoksen takia eivät ole päässeet alkamaan, on velkojilta vaadittu kykyä sietää huomattavasti epävarmaa tilannetta.

Koska kuitenkin toistaiseksi näyttää siltä, että ennakoidun kaltaiselta konkurssiaallolta on välttytty ja isoimmat ongelmat kohdistuvat lähinnä velallisen omaan toimintaan rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Sinällään konkurssilain muutos ei ole poistanut velallisen vastuuasemaa olla tietoinen toimiensa vaikutuksesta ja velallinen voidaan asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen toiminnastaan tai laiminlyönneistään poikkeusoloista huolimatta. Asiasta tulee kuitenkin konkreettinen ongelma siitä syystä, että velallisen toimia päästään usein tarkastelemaan kriittisemmin vasta konkurssiin asettamisen jälkeen ulkopuolisen pesänhoitajan toimesta. Velkojille mahdollisesti aiheutettavaa haittaa poikkeusoloissa voisi olla asianmukaista minimoida esimerkiksi asettamalla yritysten johdolle tiukemmat velvoitteet punnita tarkemmin suunniteltujen toimenpiteiden vaikutuksia ja tarvittaessa jopa hakeutua itse konkurssiin matalammalla kynnyksellä, hieman vastaavaan tapaan kuten vaikkapa aiemmin mainittujen UK:n tai Saksan tavoin. Yksiselitteistä linjanvetoa edellä mainitun kaltaisiin ongelmiin on varmasti haastavaa tehdä ja kunkin velallisen tilanne vaatisikin monesti tapauskohtaista punnintaa.

Lopputulemana voidaan kuitenkin todeta se, että valtiolta on todellakin vaadittu lainsäädännöllisiä toimia koronapandemian vaikutusten minimoimiseksi. Se, voidaanko juuri tarkasteltavia insolvenssioikeudellisia muutoksia pitää tarkoituksenmukaisina ja onnistuneina riippuu siitä, halutaanko tämän mittarina pitää esimerkiksi konkurssien määrää yleisesti tai vaihtoehtoisesti muutosten vaikutuksia toimialakohtaisesti. Käytetyt keinot edellä mainitusta kriitikistä huolimatta ovat kuitenkin olleet suhteellisen asianmukaisia ja

välttämättömiä väliaikaisen helpotuksen tarjoamiseksi yrityksille. Pitää kuitenkin muistaa, että lain valmistelu on jouduttu tekemään hyvinkin nopealla aikataululla ja taustalla vaikutti poliittinen paine saada pikaisesti helpotusta yritysten muuttuneen toimintaympäristön asettamiin haasteisiin. Tässä vaiheessa tätä tutkimusta voitaneen pitää eräänlaisena ”välitilinpäätöksenä” ja katsoa, kuinka hyvin nimenomaan konkurssilain muutos on palvellut suomalaisia yrityksiä, jotta mahdollisesti tulevaisuudessa vastaavanlaisiin toimintaympäristön muutoksiin osataan varautua.